

10 МАЯ 1996 г.

№ 19 (3843)

Кошт 2 500 руб.

ХТО ЁН, "ЧЫРВОНЫ ПАМЕШЧЫК"?

Яўхім ІВАНОВІЧ: "Не сакрэт, што ва ўмовах савецкага таталітарызму калгасы-саўгасы сталі вотчынамі іх кіраўнікоў, дзе яны для сваіх людзей былі і богам, і царом, і воінскім начальнікам. Здавалася, што дэмакратычныя перамены, якія адбываюцца ў грамадстве, уносяць пэўныя зрухі і ў гэты сектар эканомікі. Аднак..."

4

АНКЕТА "ЛіМа"

Юры СТАНКЕВІЧ: "Наш народ, як ніякі іншы, глухі да тых, хто б'е ў званы, а большасць пісьменнікаў — унутраныя эмігранты".

6—7

ПОЗНЯЕ ПОЖНІ РАДОК

Новыя вершы Васіля ВІТКІ, які страчае сваё 85-годдзе.

8—9

ДВА АПАВЯДАННІ

Івана НАВУМЕНКІ

9, 13

ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПАДПІСКА!

Дарагія чытачы, працягваецца падпіска на наш штотыднёвік на другое паўгоддзе 1996 года. Калі хто не ў стане выпісаць "ЛіМ" адразу цалкам, падпішыцеся на квартал, а то і на месяц — 7 тысяч мо знойдзеце і сёння, а там, даць Бог, пабагацеем. Падпішыцеся на "ЛіМ" самі, прапануйце гэта зрабіць сябрам, знаёмым. Гэтым самым вы падтрымаеце беларускамоўнае выданне і сваканюмце не толькі свой час, але і грошы, бо кошт аднаго нумара тыднёвіка ў розніцу будзе амаль удвая большы, чым па падпісцы.

Кошт падпіскі на "ЛіМ" на адзін месяц — 7000 рублёў; на квартал — 21000 рублёў; на паўгоддзе — 42000 рублёў. Наш індекс — 63856.

Будзьма разам!

Вы — з "ЛіМам", "ЛіМ" — з Вамі!

Перамога. Май. Вясна.

Фота М. МІНКОВІЧА

"СПАЧАТКУ ПРЫЗНАЧЫЛІ, ПОТЫМ АБРАЛІ"...

Пасля апошніх пасяджэнняў парламента, думоўца, ні ў кога не засталася сумненняў у тым, што чаканага супрацьстаяння дзвюх галін улады не будзе: камуністы ў Вярхоўным Савеце і камуністы ў адміністрацыі прэзідэнта, урэшце, паразумеліся. А як жа іншкі: адну ж справу робаць... Чаму сцвярджаем гэтак упэўнена? Ды таму, што на мінулым тыдні ў парламента якраз было больш чым трэба прычын пабрацца з прэзідэнтам "у рохкі". Тут і разбор "чарнобыльскіх" і "першамайскіх" палітэў улад, і разгляд кадравых пытанняў, і ратыфікацыя маскоўскіх дамоў, і рашэнне Канстытуцыйнага суда аб неканстытуцыйнасці прэзідэнцкага "ўказа ўказаў", і чарговы ўказ прэзідэнта, які абмяжоўвае ўладу ўласна Вярхоўнага Савета... Словам, прэзідэнт на мінулым тыдні атрымаў яшчэ адну важную перамогу на шляху да адзінаўладдзя: паклаў сабе ў кішэню парламента...

МАЎЧАННЕ ТЫДНЯ

Ніяк не адраагавалі парламента на ўказ прэзідэнта "Аб унясенні змен у часовае палажэнне аб парадку прызначэння на пасады і вызваленне ад пасады старшын абласнога, раённага, гарадскога выканаўчых камітэтаў". Цяпер прэзідэнт сам будзе прызначаць кіраўнікоў абласцей, гарадоў, раёнаў, дэпутаты ж павінны будучы не зацвярджаць прапанаваных прэзідэнтам прэтэндэнтаў, а толькі прымаць да ведама яго рашэнне. Маленькі дзяржаўны "пераварот" адбыўся. І, мяркуючы па ўсім, дэпутаты моўчы праглынулі і гэтую горкую пілюлю...

"КЛОПАТ" ТЫДНЯ

Прамінучы інфармацыю БЕЛТА пад кіткім загаловам "Прэзідэнт клопаціцца пра культуру" ну ніяк не выпадае. Надта ж паказальна яна. Цікава, якую ж культуру падтрымлівае (фінансуе) беларуская дзяржава і яе прэзідэнт? Вось лічбы і факты з апошніх распараджэнняў прэзідэнта: 66 мільёнаў рублёў выдзелена на фінансаванне арганізацыі і правядзення І кангрэса дзяржаў культуры дзяржаў СНД, 290 мільёнаў рублёў — на фінансаванне расходаў, звязаных з дзейнасцю фонду падтрымкі таленавітай моладзі (заўважце, не ўласна моладзі, а — дзейнасці фонду, г. зн. яго чыноўнікаў), 800 мільёнаў — кінастудыі "Беларусьфільм" на стварэнне поўнаметражнага дакументальнага фільма пра П. Машэрава, нарэшце, Кабінету Міністраў даручана зацвердзіць склад аргкамітэта кінафестывалю славянскіх і праваславных народаў "Залаты віцязь", а Міністэрству культуры загадана аказаць садзейнічанне аргкамітэту... "Можна, хто з вас спытае: дзе ж цяпер Беларусь?"

КАН'ЮНКТУРА ТЫДНЯ

Павел Глоба, вядомы як астралаг, зноў адважыўся наведваць Беларусь. Каб зноў арганізаваць у нас сваю школу. Пэўна, вырашыў, што на Беларусь ўжо павінны забыцца пра ягоныя ранейшыя важкі і прагнозы ды прадказанні двух-трохгадовай даўніны, якія не збыліся, альбо "збыліся" з дакладнасцю наадварот. Трошкі-трошкі памыліўся П. Глоба хіба ў адным: што першым прэзідэнтам Беларусі стане жанчына... Цяпер газеты запоўніліся новымі прадказаннямі "мэтра" ад астралага: А. Лукашэнка застанецца прэзідэнтам Беларусі і на другі тэрмін, нягледзячы на цяжкасці, што чакваюць яго напрыканцы года; удзячыня суграмадзяне паставяць яму пры жыцці помнік на галоўнай плошчы сталіцы, а сусветная супольнасць уручыць яму... Нобелеўскую прэмію міру... Ці не таму і называюць астралагію вельмі часта псеўданавукай?

ПАРАЛЕЛІ ТЫДНЯ

"Я павінен паведаміць чалавеку са Шклова адну непрыемную рэч. 26 красавіка я бачыў твары маладых людзей на праспекце Скарыны. На іх не было страху. Гэта былі твары свабодных людзей. І яшчэ дакладу пра выпадкова пачутыя словы-сумнага падлакоўніка міліцыі: "Ён прайраў моладзь". (З артыкула Сямёна Букчына "Гайцянскі ўзор на беларускі манер", "Народная воля", май 2 г.) "Мы назаўсёды будзем пракаляты, калі не выратуем старэйшае пакаленне". — прамаўляў прэзідэнт (на афіцыйным мітынгі 26 красавіка). Так і хацелася спытаць: ад каго выратуем? Ці не ад тых, хто аддаў перавагу не афіцыйнаму мітынгу, а альтэрнатыўнаму "Чарнобыльскаму шляху-96", хто быў збіты нашымі доблеснымі славякамі?.. Хто праз дзесяцігоддзі не па падручніках савецкай гісторыі, а на ўласнай скуру адчуў, што такое "інакомыслие", дыктатура і дэспатызм... (З артыкула Асі Трацюк "Вера, як і Бог, адна", "Свабодныя новости-плюс", N 18, май 2 г.)

ПРЫЗНАННЕ ТЫДНЯ

"Наша ніва" (N 7) даказала, што Вячаслаў Кебін, былы Старшыня Саўміна Беларусі і галоўны канкурэнт А. Лукашэнка на выбарах прэзідэнта, можа быць цікавым і шчырым суб'яднакам. "Я здольны на большае", — сказаў Вячаслаў Францавіч. Верым, але аддаць уладу было значна прасцей, чым адваваць яе цяпер. Зрабіць гэта ў сённяшніх варунках амаль немагчыма. Вось і прападае дарма талент палітыка, эканаміста, кіраўніка... Адным прызнаннем Вячаслаў Францавіч здзівіў: "Рэфэрэндум па мове я б не праводзіў. Гэта антымаральна". І на тым — дзякуй.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"— Багата размоў пра тое, што Вы — старшыня камісіі па сімволіцы. Дарэчы, як правільна называецца камісія? — Я і сам не разумею, што гэта за камісія, чаму яна створана і хто зрабіў мяне старшынёй... Сімволіка не можа прапаноўвацца без апісання, гэта ж аксіём! Хтосьці выкарыстаў пэўныя сімвалічныя элементы, мабыць, падрыхтаваў і службовую запіску — тлумачэнне зроблена?.. Камісіі не паведамілі, хто з'яўляецца аўтарам праекта сімволікі, зацверджанай рэфэрэндумам. Буду патрабаваць, каб аўтар выклаў сваё бачанне — хаця б для таго, каб было з чым параўноўваць. Дарэчы, сімволіка — досыць паказальны прыклад, як у Беларусі вырашаюцца праблемы культуры (бо сімволіка — гэта перш за ўсё пытанне культуры дзяржавы). Усё робіцца з дакладнасцю наадварот: спачатку невядома хто прапаноўвае эскізы-варыянты сімволікі, невядома хто зацвярджае адзін з варыянтаў для перадавыбарных плакатаў, а потым ужо, пасля рэфэрэндуму, ствараецца камісія, якая заднім чыслом павінна знайсці найлепшы тлумачэнне гэтай сімволіцы!.. Зусім незразумела, чаму ў герб увайшла карта Беларусі? У гісторыі не было жалезных граніц, і карта краіны звычайна не адлюстроўваецца ў сімволіцы... (З інтэрв'ю акадэміка-мастака М. Савіцкага "Звяздзе" — "Мастацтва вымірае?..", 4 траўня 2 г.) P.S Усё разумее Міхаіл Андрэвіч. І тым не менш пагаджаецца ўдзельнічаць у гульні, якая не дадае ягонаму асобе аўтарытэту, а наадварот... Нават пасля гэтага свайго прызнання "Звяздзе", у той жа вечар — 4 мая — па Беларускам тэлебачанні ён паведаміў ад імя "сваёй" камісіі пра вынікі конкурсу на лепшы тлумачальны тэкст да герба і сцяга, што прыдуманна невядома кім... Ажно 26 тэкстаў прыняло ўдзел у конкурсе. Сярод пераможцаў — Аляксандр Савіцкі (ці не Аляс?) М. Савіцка і сапраўды вымірае, калі пачынае абслугоўваць улады.

Вось ужо праўду кажуць, што ад драматычнага да смешнага — адзін крок. Пад самую заслонку дзённага пасяджэння Вярхоўнага Савета ў суботу 4 мая адзін з дэпутатаў (ад фракцыі камуністаў) падшоў да мікрафона і звярнуўся да спікера літаральна з такім пытаннем: "Сколько еще нас будут кормить в буфете польской дрянью, когда там появится нормальная советская горчица?" Пытанне было сустрэта дружным рогатам дэпутатаў, хоць, мяркуючы, не ў аднаго мяне мільганула думка, што гэтак загляданне "польской дрянью" было своеасаблівай рэакцыяй, мо на ўзроўні падсвядомасці, на некаторыя выказванні Старшыні Вярхоўнага Савета С. Шарэцкага, што прагучалі незадоўга перад гэтым у Авалянай зале. Сямён Георгіевіч, чалавек ураўнаважаны, разважлівы, кажучы па-руску, асноватэльны, выступаючы з нагоды падаеі, што адбыліся ў Мінску 26 красавіка і выліліся ў сутыкненне некаторай часткі ўдзельнікаў "Чарнобыльскага шляху" з сіламі правапарадку, і выкрываючы нібыта антырасійскую накіраванасць дзеянняў "нацыянал-радыкальных сіл", вырашыў, відаць, у піку накіраваць свой крытычны напал па адрасе Польшчы, да якой нібыта хіляцца нашы "нацыяналісты" і якая, маўляў, заўсёды дэманстравала сваю непрыязь да Беларусі, беларусаў, іх культуры, мовы, традыцый і г.д. Заява, што і казаць, рызыкаўная, тым больш калі ўлічыць, што міжнацыянальны, міждзяржаўныя адносіны — матэрыя вельмі далікатная і патрабуе да сябе выключна асцярожнага, паважлівага стаўлення. Тым больш, што гэтыя "откровения" прагучалі ў дзень нацыянальнага свята Польшчы — Дня Канстытуцыі. С. Шарэцкі прысвяціў сваё выступленне несанкцыянаваным шэсцю і мітынгу. Спікер парламента гэтую акцыю разка асудзіў, ацаніўшы яе як спробу "нацыяналістычных сіл" дэстабілізаваць абстаноўку ў рэспубліцы, раскалоць грамадства. Думка гэта легла і ў аснову пастановаў, якую прыняў Вярхоўны Савет. Хоць на парадак дня пасяджэння было вынесена пытанне "Аб палітычным становішчы ў краіне", усё абмежавалася размовамі вядомых 26 красавіка ў Мінску. Перад пасяджэннем у парламенцкіх кулуарах упарта цыркулявалі чуткі аб тым, што нібыта з падачы прэзідэнта краіны для дэпутатаў, што прынялі ўдзел у альтэрнатыўным

шэсці і мітынгу, рыхтуецца ў Авалянай зале аўтадафэ, але ўсё абышлося. А інфармацыя-тлумачэнне, з якімі выступіў адзін з іх арганізатараў, намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета Генадзь Карпенка, як мне падалося, было сустрэта дэпутатамі з пэўным разуменнем. Але тут жа не магу не сказаць і аб здзіўляючай абыякавасці, праяўленай большасцю з іх да свайго ж калегі — дэпутата П. Знаўца, якога органы МУС, нягледзячы на яго дэпутатскую недатыкальнасць, трымалі на працягу сутак у аддзяленні міліцыі. Засталіся непачутымі, а, па сутнасці, праігнараванымі і звароты апошняга да міністра ўнутраных спраў В. Агальца і старшыні КДБ рэспублікі В. Мацкевіча, якія прысутнічалі на пасяджэнні, а патрабаваннем разабрацца і пакараць вінаватых у грубым парушэнні закона аб дэпутатскім імунітэце. ...Да канца вярчэння пасяджэння заставалася мінут дзесяць-пятнаццаць і многія дэпутаты пачалі ўжо падымацца з крэслаў, калі раптам першы намеснік Старшыні ВС В. Новікаў прапанаваў парламентарыям прыступіць да ратыфікацыі падпісанага прэзідэнтам А. Лукашэнкам 2 красавіка ў Маскве пагаднення аб стварэнні супольніцтва паміж Беларуссю і Расійскай Федэрацыяй. Шмат часу гэта не зойме, бо ўсе дакументы падрыхтаваны і загадзя раздадзены дэпутатам для азнаёмлення. Да гонару многіх дэпутатаў яны не пагадзіліся з прапонавай В. Новікава (надта ж ужо легкадумны падыход) і вырашылі перанесці разгляд гэтага пытання на заўтра, каб усё грунтоўна абмеркаваць. І ўсё ж "абмеркаванне" красамойна сведчыла, што сапраўды ўсё было прадвырашана загадзя. Хіба што здзівілі крыху сваёй "паслядоўнасцю" выступленні некаторых дэпутатаў-дэмакратаў, якія, абвясціўшы аб сваім намеры галасаваць за ратыфікацыю пагаднення з Расіяй, тут жа не пакідалі ад яго каменя на камені — і што гэта не больш чым пратокал аб намерах, і што гэта чыстая дэкларацыя, не падмацаваная ніякімі канкрэтнымі справамі, і што пагадненне пагражае суверэнітэту Беларусі. Тым не менш, пагадненне з Расіяй было ратыфікавана рэкорднай большасцю галасоў: толькі два — супраць.

Цікава праходзіла і пасяджэнне парламента 4 мая, прысвечанае так званым кадравым пытаннем. Праходзіла яно надзвычай бурна, ва ўзаемных пікіроўках прэзідэнта і

асобных дэпутатаў. Пачалося пасяджэнне з выступлення А. Лукашэнка, які, згадаўшы вядомаму сентэнцыю: "Кадры вырашаюць усё", сказаў, што яна вельмі актуальная і для нашага часу. Распаўсюішы дэпутатам аб сваёй канцэпцыі падбору і расстаноўкі кіруючых кадраў у краіне, Аляксандр Рыгоравіч прасіў Вярхоўны Савет ухваліць зробленыя ім персанальныя прызначэнні кіраўнікоў шэрагу міністэрстваў і ведамстваў. Мяжа кажучы, пікантнасць сітуацыі была ў тым, што прэзідэнт, паводле існуючых законаў, не меў права гэтага рабіць. Усё гэта (як і зняцце з пасады) — прагатыва Вярхоўнага Савета. Кіраўнік дзяржавы можа толькі ўнесці прапановы па прызначэнні той ці іншай асобы на тую ці іншую пасаду. Калі ж паразуменне паміж парламентам і прэзідэнтам па пэўнай кандыдатуры не дасягнута, апошні сваім указам можа прызначыць, скажам, таго ж міністра, але з абавязковым дадаткам — ВА ці ЧВА.

Усе гэтыя "добразі" Аляксандр Рыгоравіч праігнараваў, прызначыўшы "паўнаважных" міністраў абароны — Л. Мальцава, унутраных спраў — В. Агальца, старшыні КДБ — В. Мацкевіча, старшыню Нацыянальнага банка — Т. Вінікаву, двух віцэ-прэм'ераў урада — Л. Сініцына і В. Даўгалёва і г.д.

Дэпутат В. Ганчар, расцаніўшы гэтыя дзеянні прэзідэнта як грубейшыя парушэнні адрозу трох законаў: аб прэзідэнце, Вярхоўным Савеце і Кабінэце Міністраў, заклікаў парламентарыяў адкласці разгляд кадравых пытанняў. А. Лябедзька, П. Занавец і некаторыя іншыя дэпутаты ўнеслі прапановы наогул не падтрымліваць зробленыя А. Лукашэнкам кадравыя перастаноўкі, а да таго не падтрымаць і зняцце прэзідэнтам з пасады былога міністра ўнутраных спраў Ю. Захаранкі, якое было зроблена без прававых падстаў (пра гэта досыць пераканаўча гаварыў у сваім амаль паўгадзінным выступленні і сам Ю. Захаранка).

Але ці то з-за таго, што Аляксандр Рыгоравіч валодае унікальным дарам дамагацца свайго, ці то з-за інертнасці большасці дэпутатскага корпуса, усё прэзідэнцкія прызначэнні былі парламентам ухвалены. Адзін з дэпутатаў саркастычна заўважыў: спачатку міністраў прызначылі, а потым іх абралі. Чаго толькі не здараецца ў нашым "каралеўстве дацкім"...

М. ЗАМСКИ

Пошта

ЧЫМ "НЕБЯСПЕЧНЫ" ДЛЯ НАС ЗАХАД?

Усходняя скіраванасць, што існавала на працягу доўгіх дзесяцігоддзяў, цяпер пачала ўкараняцца настолькі моцна, што ўжо зноў чуюм спрадвечны міф аб той небяспецы, якая быццам бы пагражае нам з Захаду. Як чалавеку, які ведае заходнія краіны не па кніжках, мне чужь такое не толькі смешна, але і трывожна, бо гэтак вяртанне да старых стэрэатыпаў можа абярнуцца вялікай бядой для беларусаў. Праца ў дзіцячым фондзе "Сакавік", які ўзначальвае Марыя Міцкевіч, унучка славытых Я. Коласа

і Я. Маўра, дазволіла мне пабываць з беларускімі дзецьмі ў заходніх краінах і пабачыць, як "праклятыя капіталісты" "ненавідзяць" савецкіх людзей. Летам 1994 года вялікі самалёт даставіў на гасцінню італьянскую зямлю 500 хлопчыкаў і дзяўчынак з Беларусі. І з таго часу многія з гэтых дзяцей па запрашэнні італьянскіх сем'яў бясплатна праводзяць там свае зімовыя і летнія канікулы, атрымліваюць да свята віншаванні, падарункі. Падчас візіту прэзідэнта США Б.

Клінтана ў Беларусь група дзяцей з гімназіі N 199 удзельнічала ў сустрэчы высокага гасця, і з таго часу кожны год адміністрацыя Белага дома шле гэтым дзецям знакі ўвагі: ліст падзякі з аўтографам прэзідэнта, фотаздымкі (кожнаму!), зробленыя ў час сустрэчы. Дзеці са Слаўгарада, якія адлечыліся 4 гады назад у Англію ў Віндзор, да гэтага часу кожны год атрымліваюць лісты ад Коліна і Розмары, прасякнутыя цеплынёй і клопатлівасцю. Мінным летам 12 хворых дзяцей

У ЭКСПАЗІЦЫ — ЧАРНОБЫЛЬ...

Выстава, прысвечаная Чарнобылю і адкрытая ў Нацыянальнай мастацкай галерэі, — адна з нешматлікіх у апошні час дзяржаўных і агульнарэспубліканскіх экспазіцый. Яна цалкам заняла два паверхі галерэі і сабрала творы графікаў, жывапісцаў, скульптараў, мастакоў дэкаратыўных накірункаў. Многія работы ствараліся ў якасці заказных (што таксама з'ява, нехарактэрная для нашага часу). Палітра стыляў, тэхнік і накірункаў на выставе — неверагодная, тым больш што Мінск даўно не бачыў такога шматлюднага збору і маладых, і сталых майстроў, творцаў з розных месц Беларусі.

Н. Ш.

На здымку: А. Кішчанка. Без назвы.

Фота Я. КОКТЫША

Варункі САЮЗ

*"І што старыя нашы князі сабралі, та ўсе немцам раздалі нашы гаспадары".
З "Прамовы Мясешкі".*

Калі б Аляксей Чарвякоў у 1922 годзе ведаў, які Саюз ён змястоўвае сваім подпісам, дык ён, мябэць, застрэліўся б не ў 1937, а значна раней. Было яму тады трыццаць гадоў, а ў такім узросце ніхто хапае залішняй даверлівасці ды ўпэўненасці, што можна перавярнуць свет.

Аляксей Чарвякоў паверыў Леніну, які адродзіў нацыянальнаму пытанню дзесяце месца і разглядаў яго толькі як інструмент у дасягненні асноўнае мэты — дыктатуры сваёй партыі. Ленін быўцам бы спрабаваў закласці падвалы раўнапраўнага сацыялістычнага саюза, бо верыў у хуткую сусветную рэвалюцыю і жадаў сканструяваць штосьці такое, што б не надала палохала народы свету. Менавіта таму гэты міш-саюз з чатырох рэспублік мусіў быць раўнапраўным. Менавіта таму наступным артыкулам пасля аб'явішчыня аб стварэнні Саюза быў артыкул аб вольным выхадзе з яго.

У 1922 годзе, пры стварэнні СССР, Ленін небезапэкаўна заўважаў, што "свабода выхаду з Саюза, з якой мы іпраўдваем сабе, акажацца пустою паперкаю, няздольнаю абярэць расійскіх інашроднаў ад нашэця таго сапраўднага рускага чалавека, велікаросашаўініста, па сутнасці падлогу і гвалтаўніка, якім з'яўляецца тыповы рускі бюракрат".

Напачатку развіццё новага Саюза ішло неаблігм для беларусаў шляхам. Асабліва, калі гэтае супольнае жыццё параўноўвалі з жыццём беларусаў у Польшчы. Та я ўзяла на сабе абавязкі перад міжнароднай супольнасцю кляпаціцца пра нацыянальны інтарэсы беларусаў, але цынічна выкарыстоўвала наш народ для свайго ўмацавання як "этнаграфічны матэрыял".

Але вось у Саюзе сышоў чалавек, які яго задумваў. На месца кіраўніка прышоў іншы "востры гулец", які правёў чыстка нацыяналаў і вылучаў сутнасць нацыянальных рэспублік да такой ступені, што беларуская мова, на якой прапаведвалася ўся гэтая камуністычная ідэя на Беларусі, стала сапраўды неістотнай. Мільёны людзей, якім убівалі ў галовы камуністычныя догмы на іхняй роднай мове, былі гатовыя памерці за што хочаш, толькі не за Беларусь.

Камуністычная ідэя ў беларускай упакоўцы не мелі нічога агульнага з беларускай нацыянальнай ідэяй. Яна аб'язброіла Беларусь перад паўзучай культурнай агрэсіяй большага колькасна рускага народа. Выякародная ідэя раўнапраўнага Саюза пераўтварылася ў трывяльны расійскі кацёл.

Як вызначала Канстытуцыя БССР, Беларусь увайшла ў "адзіную саюзную шматнацыянальную дзяржаву" найперш "у мэтах паспяховага будаўніцтва камуністычнага грамадства". Дзеля гэтага будаўніцтва мы шчыра ахвяравалі сваёй культурай, сваёй мовай, сваімі этнаграфічнымі землямі — Беласточчынай, Віленшчынай, Смаленшчынай. "Нашы гаспадары" ахвяравалі жыццямі мільёнаў беларусаў. Яны пусцілі на вецер усё, што ў нас было нашага. Нацыя надарвалася і павольна канала. І гэта быў вынік другога Саюза.

Аляксей БЯЛЯЦКІ

Адгалоскі

У ІМЯ ЧАГО?

Помніцца, перад самым рэфэрэндумам пазваніла ў рэдакцыю незнаёмая жанчына і ўсё пыталася, плачучы ў трубку: "Што яны з намі робяць?" Так, свет падзяліўся на "мы" і "яны", і трэшчына пайшла па калектывах і пакаленнях, па сем'ях, па сацыяльных сляях. "Што яны з намі робяць?" — паўтару я пасля апошніх падзей словы сястры-беларускі, не як удзельніца, бо не ішла ў тых прыгожых, чырвона-белых калонах. Прыгожымі яны былі для відавочцаў, аднак зусім інакшымі бачыліся "ім".

Бедная Інга Хрушчова! Да чаго ж слабая нервамі дзяўчына! Так расхвалывалася, што нават на працы не валодала сабой і выдала ў эфір сырні і бльганы каментарый. Расхвалывацца было чаго: машыны кулялі, дулі (даруйце) ў камеры паказвалі і нават разбілі дарагую дзяржаўную тэхніку. Хуліганы гэткія, панкі тутэйшыя, супастаць...

Вялікая справа — тэлекамера. Можна паказаць, як урочыста ідуць Вітаўт

Чароўка са сцягам і Аляксей Марачкін з абразом, а можна — пакладзены на бок міліцэйскі "Жыгуль" і тых самых маладых крыўляк, якія наўрад ці з'яўляюцца актывістамі БНФ.

"Шкодная" праца ў нашых тэлевізійнікаў. На такую трэба пасылаць не субтыльных дзяўчатак, а загартаваных, душою і целам адданных уладзе мужчын. Яны ў нас, як тыя піянеры, "заўжды гатовы". Зноў пусцілі ў ход зброю кінападтасовак, якую хтось называе дакументалістыкай. Праўда, фашыстаў з узятымі рукамі на гэты раз пакінулі ў спакой. Для параўнання знайшоўся аб'ект больш блізкі па часе і прасторы: УНА-УНСО. Я не ўпэўнена, ці так ужо трэба было запрашаць на чарнобыльскія ўгодкі ўкраінцаў-радыкалаў (бо чым яны ў прычыне нам дапамогуць?), але што на БТ можна надаваць у судзе фашыстаў, ванне міжнацыянальнай варажасці — няма мовы.

А якая вэзучка іронія! "Джакар Дудаў, здаецца, не быў пакарным

на Чарнобыльскай АЭС". Ну і што, што не быў? Той, хто "з'еў" лідэра чачэнцаў, адкажа не перад чалавечым — перад Божым судом. І было б дзіўна, калі б за нашай, расцягнутай у часе экалагічнай бядой мы не ўбачылі бяды іншага народа — хай сабе і поўнай нашай супрацьлегласці.

І вось пра што я думаю, акідаючы вокам два апошнія гады. Ён так ненавідзеў БНФ, што не захацеў мець з ім адну сімваліку і адну мову. Адсюль і рэфэрэндум мінулага годні. "Вы — сапраўдныя беларусы, вы любіце свой народ? Дык паглядзіце, як ён любіць вас і вашыя святыні" — такім мне бачыцца сутнаснае абгрунтаванне той ганебнай акцыі. Па ўсёй бачнасці, мела месца падмена паняццяў. Нянавісць да палітычнай арганізацыі была распаўсюджана на саму нацыянальную ідэю. Бо не БНФ прыдумаў беларускасць, каб насаліць першаму прэзідэнту Беларусі. Не мясцовыя сепаратысты раскалолі старажытнарускую народнасць (калі яна была) на тры этнасы, з-за чаго цяпер мучацца наш "вечна малодшы" народ.

Незалежна ад таго, калі ён прагнеца ў сваёй масе і ці прагнеца наогул, — мы ёсць. Мы маем сваю думку пра усё, што "дзеціца на

свец". І не хочам удзельнічаць у афіцыйных мерапрыемствах, дзе пахне мярцвячынай. Не нашы забаронены альтэрнатыўныя мітынгі напалюць атмасферу, — яны не прычына, а толькі следства кіраўнічай палітыкі. Неікі гносны душок распаўсюджаецца па краіне, пранікае да ўсе шчыліны і форткі. Чаго вартае адно паляванне на ўдзельнікаў і журналістаў пасля апошняга мітынгу! Толькі ў паліцэйскай дзяржаве могуць падняць такі гвалт з-за няўзброенага шэсця, якое хацелі спыніць любой цаной. Аўтамабілі таму і перакульвалі, што імі нашы доблесныя сілавяя структуры перагароджвалі дарогу.

Гэтую раку не спыніш. Не забароніш. І нават не забрудзіш. Яна — з жывых крыніц.

Страшна бачыць з экрану фізіяномію служакі, які напярэдадні Першамай разважае пра сітуацыю, "якая палітыкае выйці из-под контроля". Ён нават не сказаў — "если". Няма звычкі думаць і аналізаваць. Ёсць сляпя гатоўнасць ціснуць і душыць, душыць і ціснуць. У імя чаго, панове?

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Анонс

СНЫ СНЯЦЦА ПРА... НЯСВІЖ

З 16 ПА 18 МАЯ ТУТ ПРойдзе першы фестываль камернай музыкі

Ідэя гэтага свята належыць мастацкаму кіраўніку Дзяржаўнага канцэртнага аркестра народнаму артысту Беларусі Міхаілу Фінбергу. Не, аркестр не наважыўся змяніць амплуа: проста наспеў час раскрыць яго іншыя грані. Мо не ўсе ведаюць, што слаўты калектывы "пагодле дакументаў" заведца аркестрам сімфанічнай і эстраднай музыкі. На базе яго струннай групы працую камерны склад пад кіраўніцтвам Валерыя Сарокі, ёсць і Ансамбль салістаў, які ўзначальвае Барыс Нічкоў. Іграюць класіку, музыку сваіх землякоў-сучаснікаў, звярнуліся і да тых твораў, што параўнальна нядаўна для нас

адкрылі, агучылі першапраходцы беларускага музычнага адраджэння. Ёсць з чым паказацца!

Ідэю дапамагаюць ажыццявіць Міністэрства культуры Беларусі, Мінскі аблвыканкам, гарадскія ўлады і прадпрыемствы Нясвіжа. Чыны ўдзел бярэ ў фестывалі Беларускі інстытут праблем культуры, рэктар якога акадэмік Уладзімір Скараходуў выступіў з разгорнутай інфармацыяй на прэс-канферэнцыі з нагоды новай музычнай падзеі.

Ён падкрэсліў важнасць правядзення такога фестывалю ў асабліва дарагой для нашай гісторыі і культуры мясціне. У першым жа канцэрце

прагучыць музыка тых, хто быў звязаны з Нясвіжскаю зямлёй: Радзівіла, Агінскага, Голанда. Іх спакроўленасць з тагачасным еўрапейскім канцэстам падкрэсліць уключаны ў праграму творы Баха, Вівальдзі, Раціні, Моцарта. Своеасаблівым атачэннем стане выстаўка Уладзіміра Стальмашонка "Партрэты дынастыі Радзівілаў". Змястоўнаю мае быць навуковая канферэнцыя "Мастацкая культура Нясвіжа: гісторыя і сучаснасць". Запланаваны, прынамсі, даклад Віктара Скарабагатава пра оперу А. Г. Радзівіла "Файст". Кампазіцыя паводле гэтай оперы ў выкананні вядомых салістаў — таксама ў прагра-

ме фесту. Ансамбль пад кіраўніцтвам Б. Нічкава і Камерны аркестр пад кіраўніцтвам В. Сарокі, апроч самастойных канцэртаў, рыхтуюць і супольную праграму, дзе прагучыць шэраг прэм'ер: "Скерца" І. Паліводы, "Элегія" У. Солтана, "Дывертысмент" Д. Смольскага... Дарэчы, музычнае кіраўніцтва фестывалю ажыццяўляе Б. Нічкоў — заслужаны артыст, прафесар Акадэміі музыкі.

Знавая даследчыца, мастацтвазнаўца Вольга Дадзімава будзе ўдзельнічаць у фестывальных канцэртах як каментатар. Яна выказала сваё захопленне здзіўленне — маўляў, творы, пра выкананне якіх 10 гадоў таму нават нельга было марыць, зноў загучаць на гістарычнай нясвіжскай зямлі: няўжо гэта не сон?

С. Б.

Беларусі бясплатна паляпшалі сваё здароўе ў г. Ньютпорце ў Вялікабрытаніі па лініі фонду "Сакавік" з удзелам Беларускага камітэта дапамогі ахвярам радыяцыі, які ўзначальвае лонданскі беларус А. Надсан. Цяжка знайсці словы, каб сказаць, з якой кляпатлівасцю, любоўю і цяпеннем адносіліся да нас брытанцы. Яны вядуць гэтую працу ўжо на працягу пяці гадоў, свой летні адпачынак аддаюць хворым беларускім дзецям, а пасля падтрымліваюць іх пісьмамі, падарункамі, пяшчотай і ўвагай. Ужо па дзесяць нашых выхаванцаў маюць брытанскія бацькі, але ўсім ім — вялікая ўвага і клопат. Майк і Хілары турбуюцца, як здароўе Анечкі Шамаль, звонячы амаль кожны месяц Джон і Лэз, дачушыцца, што іх выхаванец Алёша Пліскоўскі захварэў, імкнуча даведацца, якія лекі патрэбны, што вельмі кранае, бо дэнол для лячэння хлопчыка

каштуе 400 тыс. рублёў; калі Джаніс не змагла дазваніцца да Андрэя Дэца, то яна вышуквае мяне, перакладчыцу, каб пацумаць, што ў яго ўсё добра; кіраўнік групы Марсія Доўэл на калядныя святы перадае кожнаму дзіцяці просценькае слова "люблю".

Кожны год у ньютпорцкія сем'і прыходзіць жахлівая вестка: паміраюць іх выхаванцы. Паміраюць, бо — Чарнобыль, адсутнасць лекаў, належнай дапамогі... І гэтыя замежныя "капіталісты" кідаюцца ў бітву са смерцю за кожнае Беларускае дзіця. Збіраюць фунты, адзенне, лекі, вітаміны. У верасні 1995 года Марсія і Майкл Доўэлы ўпершыню прывезлі ў Мінск вялізную машыну такога грузу. Бачачы спакутаваных маці пры хворых дзецях у клініках, слухаючы блытаны рытм сэрца паміраючага ў рэанімацыі першай клінічнай бальніцы Віталіка, свайго выхаванца, размаўляючы з сіратамі ў дзіцячых дамах, Марсія і Майкл

успрынялі ўсё гэта як уласную бяду, і цяпер у Ньютпорце ўжо дзейнічае цэлы камітэт, які збірае лекі, вітаміны і іншыя рэчы для беларусаў, і ўжо цэлы караван машын прыбудзе ў Мінск з гуманітарнай дапамогай. Ім, гэтым людзям, што выправіцца ў нялёгкаю "дарогу жыцця", на якой, магчыма, сустрэнуць рабаўнікоў-рэжэціраў, што — больш няма чым заняцца?! Гэта, можа, з прычыны лішняга часу Дэнні і Хэлена, супрацоўнікі медычнай установы, клопаюцца, каб караван машын у Беларусь быў як мага даўжэйшы?!

Мы, беларусы, з нашай "саўковай" ментальнасцю гэтага ніяк не можам зразумець. Нам страшна ад іх дапамогі і ўвагі. Нас апанувае недавер: а чаго гэта яны бясплатна такія добранькія? І мы пачынаем узводзіць заслон, перашкаджаць ім. Яны дзеткам дваццаць дэляраў на цукеркі ў канверты — а мы на пошце іх сабе з канверткай... Яны дзеткам пасылкачу — а ў служкаў на пошце

таксама ёсць дзеткі... Яны нам машыну гуманітарнай дапамогі — а мы ім стаянчак на мытні на працягу тыдня ў антысанітарных умовах... Ведай нашых! І ведаюць ужо заходнія сябры і пошту нашу, і мытню нашу; але ж — дзіва! — працягваюць сваю гуманітарную справу. Якой гуманістычнай ідэяй павінен быць апанаваны той заходні "буржуй", каб працягваць справу вяртання суседа-дзікуна да спрадвечных ідэалаў цывілізаванага грамадства? А мы ўзбрыкаем, тузаемся, з жахлівай упартасцю паварочваем назад, апантанія адзіным жаданнем вярнуцца ў тую вузкую і цесную наву, дзе было цёпла і цёпла, і дзе, настаяўшыся ўволю ў чарзе, можна было прыпасці да адзінага для ўсіх карыта.

Людміла ДЗІЦЭВІЧ, сябра дзіцячага фонду "Сакавік"

г. Мінск

НАДЗЕЯ ПАВІННА ЖЫЦЬ

Памагчы людзям, якія страцілі надзею, прыдаць ім душэўных сіл і даць зразумець, што яны не адзінокія і пра іх помняць не толькі суайчыннікі, але і людзі на іншых кантынентах, — такая мэта акцыі, якая адбылася ў Мінску. У далёкую дарогу па чарнобыльскіх мясцінах выправіўся цягнік "Надзея-Экспрэс" з грузам дабрачыннай дапамогі насельніцтву, якое жыве ў забруджанай радыяцыйнай зоне. Арганізатары акцыі — амерыканская дабрачынная арганізацыя "Сіці Хоуп Інтэрнешл" і міжнародная грамадская дабрачынная арганізацыя "Надзея-Экспрэс". Цягнік з дзясці грузавых і чатырох пасажырскіх вагонаў даставіць медыкаменты і медабсталяванне, прадукты харчавання, цацкі, адзенне на суму 2 мільёны долараў ЗША. Груз суправаджаюць амерыканскія і беларускія валанцёры, аркестр "Біг-Бэнд", дзіцячы хор.

Маршрут экспрэса пройдзе праз Магілёў, Гомель, Хойнікі, Лунінец і іншыя гарады. Па шляху руху цягніка адбудуцца сустрэчы з грамадскасцю, візіты ў бальніцы, установы адукацыі і сацыяльнага забеспячэння.

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛТА

На здымку: малітва за поспех акцыі.
Фота айтара.

ШКОЛА ПА КРАЯЗНАЎСТВЕ

У Скідзельскім раёне па ініцыятыве дырэктара раённай цэнтральнай бібліятэчнай сістэмы Г. Дзятчык некалькі гадоў працуе школа па краязнаўстве, у якой наладжана вучоба работнікаў бібліятэк горада і раёна. У рабоце школы прымаюць актыўны ўдзел метадыст РЦБС Т. Сырадова і галоўны бібліяграф Г. Бондзюш. Рэгулярна абвешчаюцца сярод работнікаў бібліятэк і конкурсы "Малая радзіма чакае сваіх даследчыкаў".

Заняткі ў школе праходзяць пераважна ў розных бібліятэках. У іх аформлены стэнды па краязнаўстве. Для прыкладу, у Скідзельскай дзіцячай бібліятэцы, дзе загадчык Н. Белая, — "Наш Скідзель", "Прынямонне — край мой родны", "Плю, край мой — Нёман, мая Беларусь" і іншым.

Вучоба дапамагла бібліятэкарам правесці такія мерапрыемствы, як гадзіну разважання "Мой родны кут". Гаворка вялася пра сучаснае і мінулае роднага краю, гучалі вершы М. Дуксы, А. Лойкі, А. Шурпы і іншых.

І. БАРЫСАЎ

Г. Бондзюш у час правядзення заняткаў у школе.

Фота айтара.

ХТО ЁН, "ЧЫРВОНЫ ПАМЕШЧЫК"?

У апошні час стала модным называць кіраўнікоў гаспадарак "чырвонымі памешчыкамі", на што яны з крыўдай адказваюць: якія мы паны-памешчыкі, хутчэй пакутнікі! Шчыра кажучы, іх можна зразумець. Бо іх праца і жыццё, бадай, ніколі не былі лёгкімі, тым больш салодкімі, як каму можа падацца збоку. Асабліва сёння, у наш крызісны час. Аднак не-не ды прагучаць у іх адрас крыўдныя словы. Прагучалі яны і ў дакладзе прэзідэнта на вядомай рэспубліканскай нарадзе "вертыкальшчыкаў".

Канешне, цяперашнія кіраўнікі калгасаў-саўгасаў — не тыя "летуны", што былі напачатку, да прыкладу, нахшталь "трыццацітысячнікаў". Тады галоўным для іх было як мага больш нахапацца грамадскага добра ды ў зручны момант непрыкметна змыцца ў горад. Той час мінуў. За шмат гадоў калгасна-саўгасна будаўніцтва склаўся новы тып старшынёўскага корпуса, які ўсведамляе, якую ролю адыгрывае зямля ў грамадстве, якую сілу ў ўладу дае таму, у чыіх руках яна знаходзіцца. У выніку сфармавалася своеасабліва сацыяльна-грамадская праслойка з даволі акрэсленымі карпаратыўнымі інтарэсамі, прэтэнзіямі і амбіцыямі. Сёння яе інтарэсы прадстаўляе Аграрная партыя, вельмі блізкая па шмат якіх сваіх пазіцыях да камуністычнай. У стракатай палітры новага парламента яна заняла прыкметнае месца.

Але гэта — да слова. Гаворка ж пойдзе пра іншае.

... Было гэта не так даўно на Бабруйшчыне. Вопытны механізатар, нацягнуўшыся ад калгаснага бязладдзя і марнатраўства, папрасіў, каб яму выдзелілі 20 гектараў ворнай зямлі для індывідуальнай прыватнай гаспадаркі. Але старшыня калгаса не пайшоў яму насустрач, бачачы ў ім нейкага адшчапенца, які намерыўся падрываць асновы калгаснага ладу, абуджаць у калгаснікаў прыватна-ўласніцкія настроі. І куды механізатар ні звяртаўся — у сельвыканком, райвыканком, аблвыканком, у Вярхоўны Савет, — нідзе не дапамагі.

Хто чытае газеты, слухае радыё, глядзіць тэлевізію, таму падобныя сітуацыі ўжо наблілі аскамину, сталі звыклымі. Звыклым стала і тое, што дамагчыся ад улады нейкай дапамогі амаль немагчыма. І прыціх, прыпыніўся фермерскі рух, які напачатку, здавалася, унясе ў жыццё вёскі свежую, адраджэнскую плынь.

Не сакрэт, што ва ўмовах саветаў таталітарызму калгасы-саўгасы сталі вочнымі іх кіраўнікоў, дзе яны для сваіх людзей былі і богам, і царом і воінскім начальнікам. Здавалася, што дэмакратычныя перамены, якія адбываюцца ў грамадстве, унясуць пэўныя зрухі і ў гэты сектар эканомікі. Аднак пакуль назіраецца адваротнае. Безуладдзе і бязладдзе, якія спарадзіліся крызісам, яшчэ больш стварылі ўмовы для беззаконня, самаўпраўства, злоўжыванняў і, як у такіх выпадках адбываецца, для самадурства.

Наш старшынёўскі корпус не толькі ўмее "не пушчаць і забараняць". Калі яму трэба, ён здольны ўзняць, мабілізаваць і натхніць людзей, напрыклад, на правядзенне грамадска-палітычных кампаній, нахшталь рэфэрэндуму,

і г. д. Вось і ў апошнія выбары, калі ў гарадах, асабліва вялікіх, галасавалі па два-тры разы і часта безвынікова, то ў вёсцы справіліся з гэтай задачай у адзін заход. І прагаласавалі не за якіх-небудзь "слоняных дэмакратаў", якія толькі тое і робяць, што "дэстабілізуюць абстаноўку", а за тых, за каго трэба, а дакладней, за каго было "рэкамендавана".

У падобных справах наш старшынёўскі корпус, як кажучы, заўсёды на кані, заўсёды пераможца.

А вось якіх "эканамічных цуддзю" ён дамогся, гэта ўжо пад вялікім пытаннем.

...Шырокі калгасны палетак. Мужчыны і жанчыны, пахлылі і маладыя, хто з мяхамі, хто з вёдрамі і кошыкамі, апантана збіраюць наш "другі хлеб". Хто на матацыкле, хто на цялечы, хто на веласіпедзе, а хто і на ўласных плячах тралююць сабраны скарб. Бывае, пад'язджаюць да палетка "жыгулі" і нават іншамаркі. Яны хутка нагрукваюцца і таксама хутка, як і з'явіліся, знікаюць.

"О, поле-поле, хто тебя усеял..." — згадаюцца славытныя радкі класіка. А ніхто. Людзі збіраюць тое, што засталася ў зямлі пасля ўборкі бульбы. Раней за такое самавольства жорстка каралі — няхай лепш прападзе. А цяпер, дзякуй богу, адпусціліся — збіраць колькі хочаш. І калі ёсць сілы і здароўе і не лянуешся, можна без асаблівых цяжкасцей вырашыць сваю бульбяную праблему.

Як тут не прыгадаць успаміны тых, каму ў свой час давялося зведаць працу ў былых памешчыцкіх маёнтках. Напрыклад, мая бабуля, якая дзёўном бегала ў панскі двор на заробкі, распавядала: "Не дай бог, каб на выбраным полі памешчык знайшоў пакінуты клубень..."

Вось і ўявілася, які б твар быў бы ў згаданага памешчыка-эксплуататара, калі б завітаў ён у нашы слаўныя калгасы-саўгасы, пабачыў і падлічыў страты, якія нясуць яны ў час ўборкі ўраджаю; палюбаваўся б пасевамі, якія злысна забівае пустазелле; заглянуў бы на машынныя двары, дзе дарагая тэхніка ржаве пад адкрытым небам; пацікавіўся б жывёлагадоўчымі комплексамі, якія, пабудаваныя па апошнім слове тэхнікі, неўзабаве прыйшлі ў поўны заняпад, патапаюць у гноевай жывіцы, а палі тым часам атручваюцца рознымі пестыцыдамі і мінеральнымі ўгнаеннямі замежнай і айчынай вытворчасці.

На многім іншым спатыкнуўся б гэты госьць. Дзе яму было б зразумець, чаму нашым кіраўнікам больш падабаецца нешта "выбіваць" і слёзна выпрошваць, чым самастойна шукаць і знаходзіць нявыкарыстаныя рэзервы; чаму ім трэба падказваць, калі рамантаваць тэхніку, нарыхтоўваць кармы і г. д.? Вось і сёння, як і раней, адной з надзённых тэм СМІ стала падрыхтоўка да веснавой пасяўной кампаніі. Уражанне такое, што таму, хто гэта павінен выконваць, усё "да лямпачкі".

А якая была б рэакцыя "эксплуататара"-памешчыка, каб яму давялося пагасцяваць у тых калгасах-саўгасах, што знаходзяцца ў "ляжачым стане" і дыхаюць на ладан. Статыстыка сведчыць, што такіх гаспадарак нямала і іх становіцца ўсё больш.

У былыя часы, трапіўшы ў такое трагічнае становішча, гаспадар-ўласнік, як банкрут, або пуская сабе ў лоб кулю, або ўвесь яго маёнтак ішоў на распродаж з малатка. А ў нас нічога, трываюць. Нават прэміямі, ганаровымі званнямі, ордэнамі, залатымі зоркамі адзначаюць.

Вось і нядаўна "Сельская раница", якая рэгулярна гучыць на досвітку па радыё, паведаміла, што ў адным раёне падвялі вынікі сацлаборніцтва. Пераможцам выйшла даярка, якая надаіла ад кожнай каровы па 3.200 кілаграмаў малака. Някяспкі паказчык, падкрэслівалася ў інфармацыі, і ў астатніх даярак — хоць яны надаілі толькі крыху больш чым па 2.300 кілаграмаў...

Якія ж дурні там, "за бугром", калі карову, якая дае менш чым 6000 кілаграмаў малака, лічаць непрадуктыўнай і пускаюць пад нож. Гэта ж, па нашым уяўленні, несумненнае шкодніцтва, падрыў эканомікі.

Дык хто ж такія, нашы кіраўнікі гаспадарак — "чырвоныя памешчыкі", як іх ахрысціў народ, ці нешта іншае?

Тут будз марксісцка-ленінскай дыялектыкі не абсыціся.

Так, з аднаго пункту погляду, г. зн. праслаўтага адміністрацыйна-каманднага кіраўніцтва, як пераконвае кожны крок іх дзейнасці, яны маюць праваў куды больш, чым колішнія памешчыкі. А вось з другога, г. зн. з пункту погляду гаспадарання на зямлі, як сведчыць жывая рэчаіснасць, мякка гаворачы, не дацягаюць да сваіх "калег" з мінулага. Тут яны ўпадабляюцца таму незадачліваму доктару, які выхваляўся: "Я быў бы выдатным доктарам, каб не тыя хворыя..."

Калі разабрацца, то інакш і быць не можа. Сапраўдны "памешчык" і "чырвоны памешчык" — зусім розныя сацыяльна-грамадскія з'явы, ягады рознага поля. Першы — гаспадар-ўласнік з усімі сваімі становішчамі і адмоўнымі рысамі, другі — толькі казённым чалавек, прыстаўлены да выканання пэўных абавязкаў, па сутнасці, раб і слуга, які і яго простыя калгаснікі-саўгаснікі, толькі на іншым, больш высокім узроўні. Гэтая фундаментальная розніца вызначае іх рэальную сутнасць, характар адносін да справы, да працы і гаспадарання.

Таму і на гэты раз народ не памыліўся, калі да старшынёўскага корпуса прыляпіў не толькі слова "памешчыкі", але і ўпрыгожыў яго яркім эпітэтам — "чырвоныя".

Гавораць, што з абраннем Старшынёй Вярхоўнага Савета шаноўнага сп. С. Шарэцкага, які кіруе Аграрнай партыяй, сельскім працаўнікам у канцы тунеля штосці засяяцілася. Дай бог, каб гэтае святло не аказалася, як было неаднойчы, святлом ляснога светляка, якое невядома куды знікае, калі да яго наблізішся.

А завяршыць рэпліку хочацца словамі аднаго віднага эканаміста, які прывяла ў сваім інтэрв'ю газеце "Звязда" народны дэпутат, шаноўная спадарыня Л. Гразнова: "Калі хочаце, каб аазіс ператварыўся ў пустыню — зрабіце яго дзяржаўным. І наадварот, калі вы хочаце з пустыні зрабіць аазіс — пусціце туды прыватніка".

Яўхім ІВАНОВІЧ

БЛАКІТ

ВЯСНОВАЯ ІМПРЭСІЯ

Вясна! Яшчэ больш люблю сёння нашу прыгожа-гарэзлівую і пакутліва-грэшную зямлю, але ж позірк мой усё часцей і часцей цягнецца ў бездань сінечы, што распасціраецца нада мною...

Спачтак, калі я даведаўся (а было гэта вясной) ад Рыгора Родчанкі пра Альгерда Абуховіча і трагічны лёс яго літаратурнай спадчыны, мае спачуванні і шкадаванні былі скіраваны ў адрас светлай памяці выдатнага слуцкага (чаму слуцкага, а не беларускага?) краязнаўца. Тыя ж пакуці, але ва ўласны бок, і прытым пакуці вялікай сілы, што тая спадчына выдатнага пісьменніка, сапраўднага народніка, палымнага патрыята Беларусі, амаль уся страчана, прыйшлі значна пазней і, можа, нават занадта позна. Няма ўжо ў Слуцку тых хат, тых гарышчаў, дзе можна было б пашукаць хоць які напамінак пра беларускага графа Абуховіча-Бандынілі. І, відаць, таму кожны раз, а вясной асабліва, стоячы ля яго магілы, я пераводжу свой позірк з надмагільнага помніка ў неба і не сумняваюся, што душа сапраўднага беларуса і пры гэтай бязмернай страце ўсё ж набудзе там сабе супакой. Але,

зноў жа, усё ж і на зямлі душа тая хай не перастае шукаць... спадчыну славутага суайчынніка.

Ах, Родчанка! Ізноў Родчанка... Гэта ён адкрыў для мяне, блуднага сына блуднага часу, што маці мая — адна з лепшых захавальніц фальклору Слуцкіны, што па натуре яна — сапраўдны паэт. Гэта ён у рэцэнзіі на маю першую, праўду, на рускай мове, кніжку вершаў пісаў: "...Яўгена Гучка маці — Кацярына Ільінічна, якая жыве ў нашым горадзе, адна з лепшых захавальніц народных песенных скарбаў Слуцкіны. У падмацаванне сказанага прывяду такі факт. Аўтар гэтых радкоў сам запісаў з вуснаў Кацярыны Ільінічнай каля ста песень і яшчэ не вычарпаў усяго". (Газета "Шлях Ільіча", 27 лістапада 1976 г.). Да ўсяго гэтага трэба сказаць, што некаторая частка тых песень маёй маці прадстаўлена на старонках зборніка фальклора-этнографічных матэрыялаў Слуцкіны "З вечнага", які ўклаў Рыгор Віктаравіч Родчанка, а рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр культуры выпусціў яго ў свет двума выданнямі (1984, 1990 гг.). І яшчэ трэба адзначыць, што ў 60-я гады

рукапісу гэтага зборніка на рэспубліканскім конкурсе на лепшы збор вуснай народнай творчасці было прысуджана першае месца. І Рыгор Родчанка заўсёды ганарыўся гэтым, хаця замаруджванне ў справе выдання зборніка, на якое ён таксама атрымаў права, не лепшым святлом клалася на яго жыццё.

І гэта ён, Рыгор Віктаравіч, разам з некаторымі іншымі ў свой час "загнаў" мяне на гарышча нашай старой хаты ў Слуцку, дзе я знайшоў сярод розных, добра прыхаваных, відаць, да часу, рэчэў акуратна перавязаных блакітнай стужкай паперы маёй маці. І хай сёння з тых папер у рэдакцыі сына (прафесійная прывычка: можа, і не трэба рэдагаваць, але раблю гэта чамусьці і яшчэ, безумоўна, таму, што мы з мамай — адной душой) убачаць свет вось гэтыя, больш, чым веснавыя, хаця яны пра смерць, радкі:

Як я стану паміраць,
Будзе жаўранак спяваць,
Будзе сонца долу ліцца,
Ну а хтось і зажурыцца;
Але я яго прапу:
"Уздзіма сваю душу —
Паглядзі у неба пільна —
Там няма прыкмет магільных...
А дзе тых няма прыкмет,
Адшукаеш там мой след".

І ля гэтай, дарогай мне магілы мой позірк міжвольна адрываецца ад надмагільнага помніка і імкнецца ў бездань блакіту... Вочы маёй маці таксама былі блакітныя-блакітныя... А вось лёс ёй выпаў незайздроснага колеру... Але сёння вясна. Вясна!..

Яўген ГУЧОК

Мікалай Яроменка — чалавек вядомы не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Таму яго інтэрв'ю карэспандэнту маскоўскай газеты "Завтра", якое ласкава было перадрукавана штотыднёвікам "7 дзей", прыцягнула маю ўвагу "ярко выражэннымі, — як гаворыць ён сам, — симпатыймі і антыпатыймі". Перш за ўсё, гаворачы аб якімсьці "глобальным внутрэннем прадательстве", Мікалай Мікалаевіч сцвярджае, што гэтым сілам "Удаецца ўстраіваць заваруху ўнутры самой Расіі (я не отделяю Россию от Белоруссии, для меня это одно целое)" — падкрэслена мною. — А. К. На маю думку, сказанае патрабуе ўдакладнення. Беларусь і Расія — дзве розныя дзяржавы. Кожная з іх мае сваю багатую шматвяковую гісторыю, сваю мову і культуру. Іншая справа, што рускія і беларусы — браты-славяне. Яны любяць і паважаюць адзін аднаго. Яны суседзі і жывуць у дружбе

вясковых школ было пераведзена на рускую мову. Нават беларуская літаратура ў некаторых школах і ВНУ выкладалася на рускай мове. І хаця руская мова не мела статусу дзяржаўнай, аднак Беларусь пераходзіла на рускае аднамоўе. Вось так паступова беларусаў адвучвалі гаварыць на роднай мове. Але вы, Яроменка, гэтага не заўважалі ці не хацелі заўважыць, хаця з 1948 г. працавалі ў тэатры імя Якуба Коласа, а пазней — у тэатры імя Янкі Купалы. Больш таго, тыя гады вы называеце "золотым веком беларускага тэатра".

Для аб'ектыўнасці паслухаем, што гаварылі сакратары ЦК, абкомаў, гаркомаў, райкомаў пра гады "золатага века" на IV пленуме ЦК КПБ 25—27 чэрвеня 1953 г., які па ўказанні ЦК КПСС абмяркоўваў нацыянальнае пытанне ў рэспубліцы.

З даклада сакратара ЦК КПБ М. Зямініна: "Грубая скажэнні савецкай нацыя-

"...З мовы мы пачынаем жыццё, мовай заканчваем яго. Сходзі, мітынгі, многія нашы мерапрыемствы праводзяцца не на беларускай мове. А размаўляць з народам трэба на яго мове..."

Акадэмія — цэнтр беларускай культуры — амаль выгнала з ужытку беларускую мову..."

У гэтай сувязі варта звярнуць увагу і на цытату Іосіфа Сталіна, якую прывёў у спрэчках былы сакратар Мінскага абкома КПБ К. Мазураў:

"Пішучы, што мы, камуністы, быццам насаджам беларускую нацыянальнасць. Гэта няпраўда, таму што існуе беларуская нацыя, у якой ёсць свая мова, якая адрозніваецца ад рускай, у выніку чаго ўзнікае культура беларускага народа можна толькі на роднай мове".

Думаю, што вы, Мікалай Мікалаевіч, як інтэрнацыяналіст і прыхільнік сацыялістычных

знявагай нацыі.

У той жа час народны артыст БССР Мікалай Яроменка, відаць, з задавальненнем канстатуе: "Русский язык признан вторым государственным языком". І прыводзіць прыклад: "Я вот видел данные по Могилевщине, там 82 процента белорусов, а умеющих говорить по-белорусски — только 32 процента". Пасля гэтага хочацца спытаць у паважанага Мікалая Мікалаевіча: а ці не варта вам, як дзеячу беларускай культуры, задумацца — чаму ж так сталася? А гэта ж і ёсць вынік той русіфікатарскай палітыкі, калі народ адвучвалі ад мовы маці і пры царызме, і пры адміністрацыйна-камандайнай сістэме, і адвучаюць зараз. Падумаць толькі — цэлы народ пазбавілі роднай мовы, пераключыўшы яго на "трасянку". А тав. Яроменка трагедыю нацыі падае як бяскрыўдны факт гісторыі: "...так ведь сложилось исторически". І тут жа ментарскім тонам павучае: "Все должно быть естественно, язык должен стать осознанной необходимостью. А насилие всегда вызывает чувство протеста. А наша "демократическая" интеллигенция, принимая законы о языке, пошла по радикально-насильственному пути и вызвала обратную реакцию".

Але ж пабойцеся Бога, Мікалай Яроменка! Дзе і ў чым вы знайшлі ў складзеным вучонымі-прафесіяналамі дэмакратычным па сутнасці і памяркова на справе Законе аб мовах "насильственный путь"? Ваша несправядлівае абвінавачанне нагадвае абразлівы выпад папа Баянкова, які таксама ў Законе аб мовах убачыў "насильственную белорусизацию"? Але, відаць, у душы святара Паўла Баянкова няма Бога, хутчэй за ўсё яго спакусіў чорт, інакш бы ён не грашыў ісцінай, абвінавачваючы ў гэтым народнага пазта Беларусі, народнага дэпутата Вярхоўнага Савета 12 склікання РБ Ніла Гілевіча. Вы ж, Яроменка, не поп, а прэзідэнт Беларускай канфедэрацыі творчых саюзаў і культурных фондаў і не можаце не заўважаць, што рускамоўная плынь у Беларусі не толькі пераважае, але і выцягняе беларускую нават у такіх сферах, як адукацыя, навука, культура, якія з'яўляюцца асновай духоўнага здароўя нацыі. Вы не можаце не бачыць, што ні адна мова свету ў сваіх дзяржаўных межах так не прыніжана, як беларуская. Таму ваша пазіцыя, Яроменка, выклікае неўразаўменне: якому народу вы служыце?

Лёсу ж рускай мовы ў нас ніхто і нішто не пагражае. У Законе аб мовах навукова абгрунтавана запісана: "Ва ўсіх агульнаадукацыйных школах Рэспублікі Беларусь вывучэнне беларускай і рускай моў з'яўляецца абавязковым". Дык пра які ж "радикальна-насильственный путь", пра якія перагібы ідзе гаворка? Наша дэмакратычная інтэлігенцыя, якой вы, Яроменка, адмаўляеце ў праве называцца дэмакратычнай, бо бераце гэта слова ў двукоссе, хацела і хоча прыняццем Закона аб мовах дабіцца толькі аднаго, — каб беларуская мова, як гаворыць народны пазт, шчыры патрыёт Беларусі Ніл Гілевіч, — "запанавала на Радзіме, загучала ўсюды і скрозь гэтак жа натуральна, як руская ў Расіі або польская ў Польшчы..." Успамінаючы словы вялікага Пушкіна, да сказанага хочацца дадаць, каб і ў Беларусі адчуваўся беларускі дух і пахла Беларуска.

Часам нядабрэмыліцы беларускай мовы сцвярджаюць, што беларусы самі адмаўляюцца гутарыць па-беларуску. Але, выбачайце, гэта езуіцкае сцвярджэнне! Бо спачатку з беларускай вытупілі роднае слова, зрусіфікавалі народ, а потым пляткараць небыліцы... Пераключыце, як гэта робіцца ў Расіі ці Балгарыі, выкладанне ў пачатковых школах, у сярэдніх і вышэйшых навучальных установах на родную мову, увядзіце справядства на ўсіх узроўнях і ва ўсіх сферах эканамічнага, матэрыяльна-тэхнічнага і грамадска-палітычнага жыцця ў рэспубліцы на дзяржаўнай беларускай мове, як гэта прадугледжана Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь, — і беларусы, ды не толькі яны, загавораць па-беларуску.

Іншы раз іншаземцы і тутэйшыя невукі заяўляюць, што беларуская мова бедная, грубая, непрыгожая. Падобнае могуць плявузгаць толькі вырадкі, якія зневажаюць свой народ, яго мінулае, сучаснае і яго будучыню. Такім людзям хочацца адказаць словамі выдатнага рускага пісьменніка, чалавека высокай культуры, надзвычай чуйнага да нацыянальнага характара асобы Канстанціна Паўстоўскага, які сказаў: "По отношению каждого человека к своему языку можно совершенно точно судить не только о его культурном уровне, но и о его гражданской ценности".

Истинная любовь к своей стране немыслима без любви к своему языку. Человек, равнодушный к родному языку, — дикарь. Он вредоносен по самой своей сути потому, что его безразличие к языку объясняется полнейшим безразличием к прошлому, настоящему и будущему своего народа".

А. КЛАЧКО,

заслужаны настаўнік Беларусі

г. Мінск

ЯКОМУ НАРОДУ СЛУЖЫМ?

і згодзе. Сёння Беларусь — самастойная суверэнная рэспубліка.

У гэтай сітуацыі тав. Яроменка ніяк не можа ўцяміць, пра якое Адраджэнне гаворачы яму зараз у Беларусі. А прадстаўнікі БНФ яшчэ і заяўляюць, што "надо все начинать с нуля". І ён абурэцца: "Как же так? Это ложь".

Але вы, Мікалай Мікалаевіч, хоць і радзіліся не ў Беларусі, не можаце не ведаць, што беларускі народ стагоддзямі жыў пад ярмом розных імперыяў. Лёс беларускай інтэлігенцыі з народа быў трагічным. І толькі ў канцы XIX і пачатку XX стагоддзяў, і ў прыватнасці ў 20-ыя гады савецкага часу, пачалося беларускае нацыянальнае Адраджэнне. У асвету, літаратуру, мастацтва, навуку прыйшлі тысячы таленавітых сыноў і дачок нашага народа. Адкрываліся беларускія школы, тэхнікумы, ВНУ, тэатры, музеі, выдавецтвы, клубы, бібліятэкі. Ліквідоўвалася непісьменнасць. Моладзь атрымлівала адукацыю, набывала розныя прафесіі і г. д.

У канцы 20-х гадоў пачаўся працэс прымусовай калектывізацыі, які сутыкнуўся з супраціўленнем сялян. Як на бяду, "бацька ўсіх народаў" выкінуў тэзіс пра ўзмацненне класвай барацьбы ў перыяд сацыялістычнага будаўніцтва. Пачалася так званая ліквідацыя кулацтва як класа. Дзесяткі тысяч найбольш працавітых і дбайных саспадароў залічвалі ў кулакі, раскулачвалі, а затым аршытоўвалі і разам з сем'ямі высылалі на галодную смерць у неабжытыя бязлюдныя сібірскія таежныя куткі.

У хуткім часе пачала ажыццяўляцца абсурдная сталінская ідэя зліцця моў, культур розных народаў, каб стварыць адзіны савецкі народ з агульнай моваю і культураю. Пачалася новая хваля русіфікацыі. Адначасова ішло фарміраванне вобраза "ворага народа" — нацдэма, нацыяналіста-сепаратыста. Каб расправіцца з актывістамі нацыянальнага Адраджэння, органамі ГПУ былі сфабрыкаваны неіснуючыя змоўніцкія арганізацыі — "Саюз вызвалення Беларусі" і "Беларускі нацыянальны цэнтр", якія нібыта планавалі сілай захапіць уладу ў БССР, разлічваючы на антыкалгасныя хваляванні сялян-кулакоў і інтэрвенцыю Польшчы. У 1937 г. у сталінскіх турмах і гулагах апынуліся тысячы сьведомых і адукаваных беларусаў, якіх катавалі, фізічна знішчалі, высылалі на выміранне. Адраджэнне, беларусізацыя, распачатая ў 20-ыя гады, заклінулася ў крывы лепшых сыноў і дачок беларускага народа. Паводле падлікаў Б. Сачанкі, было рэпрэсіравана 128 беларускіх пісьменнікаў. У Саюзе пісьменнікаў у 1937 г. засталася толькі 14 чалавек, якія пісалі па-беларуску, але і на іх былі заведзены справы. У Акадэміі навук БССР было рэпрэсіравана больш за 130 вучоных, у тым ліку прэзідэнт Акадэміі навук У. Ігнаціўскі, акадэмікі Л. Горын, З. Жылуновіч, В. Ластоўскі, Я. Лёсік, С. Некрашэвіч і інш.

З тых гадоў план русіфікацыі на Беларусі ажыццяўляўся настойліва і паслядоўна пад кіраўніцтвам эмісараў з Масквы — першымі сакратарамі ЦК КПБ К. Геам, М. Гікалам, П. Панамарэнкам, М. Гусаравым, М. Патолічавым і інш. Дайшло да таго, што ў нашых гарадах не засталася ніводнай беларускай школы, тэхнікума, ВНУ. Выкладанне ў большасці

нальнай палітыкі дапушчаны ў заходніх абласцях Беларусі... З 1175 партыйных работнікаў налічваецца мясцовых работнікаў карэннай нацыянальнасці толькі 121 чалавек... У ліку 173 начальнікаў райаддзелаў МУС беларусаў налічвалася толькі 33 чалавекі".

"На беларускую мову павінна быць пераведзена справядства партыйных і савецкіх органаў. Мы павінны гаварыць з народам на яго роднай мове..."

Партыйным арганізацыям прадстаіць сур'езна заняцца і тым, каб установы культуры, гандлю і г. д. абслугоўвалі працоўных на беларускай мове. Асабліва адказнасць ускладаецца ў гэтай справе на наш друк, кнігагандлёвыя арганізацыі і органы Саюздруку. Распраўсуджанне кніг, часопісаў і газет на беларускай мове пастаўлена ў рэспубліцы крайне нездавальняюча".

Былы сакратар Брэсцкага абкома КПБ Ц. Кісялёў сказаў:

"Калі б Міністэрства адукацыі не накіроўвала на работу ў якасці загадчыкаў аблАНА, райАНА таварышаў, якія зусім не ведаюць беларускай мовы, у сваю чаргу органы адукацыі не прызначалі б дырэктарамі і завучамі школ людзей, якія не ведаюць беларускай мовы. Калі б міністр адукацыі перад настаўнікамі выступіў на роднай мове, то і настаўнікі выступілі б перад насельніцтвам на беларускай мове. А ў нас жа на беларускай мове выступілі толькі на сесіях Вярхоўнага Савета БССР і на пасяджэннях Саюза пісьменнікаў пры абмеркаванні твораў беларускіх пісьменнікаў..."

І далей Ц. Кісялёў працягвае: "...І калі мы пачнем практычна карыстацца беларускай мовай, будзем пісаць і размаўляць па-беларуску, і ў школах змяняцца адносіны да беларускай мовы, і гэты недахоп, ці правільней — памылкі ў гэтых пытаннях, будуць ліквідаваны".

"У Брэсцкай вобласці з 13 раённых газет толькі 4 выходзяць на беларускай мове..." — дадаў Кісялёў.

Сакратар Дзяржынскага РК КПБ Лемяшонак адзначыў: "Справа дайшла да таго, што мы самі, многія кіруючыя работнікі не сталі пускаць сваіх дзяцей вучыцца ў беларускія школы..."

Галадушка — сакратар Гомельскага абкома КПБ падкрэсліў:

"У Гомельскім педінстытуце з 103 выкладчыкаў беларусаў налічваецца толькі 26 чалавек, у выніку чаго выкладанне ўсіх прадметаў вядзецца на рускай мове, за выключэннем беларускай мовы і літаратуры, а старшы выкладчык гэтага інстытута — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, беларус па нацыянальнасці Васіленак нават на факультэце беларускай мовы і літаратуры выкладанне беларускай літаратуры вядзе на рускай мове.

Вось чаму студэнты, якія закончылі педінстытут і падвучылішча, асабліва факультэты гістарычны, прыродазнаўчы, геаграфічны і фізіка-матэматычны, не ведаюць беларускай мовы..."

Віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР Якуб Колас сцвярджаў:

ідэй, не будзеце аспрэчваць актуальнасць гэтых слоў і для нашых дзён.

Відавочна, чытач зверне ўвагу і на тое, што дыскусія на пленуме ЦК КПБ па нацыянальным пытанні вялася больш за 42 гады таму назад, але ствараецца ўражанне, што яна ішла толькі ўчора — пра неабходнасць Адраджэння беларускай мовы і культуры на сучасным этапе. Бо беларуская мова паранейшаму зневажаецца.

І Мікалай Яроменка — дзеяч культуры Беларусі — не бачыць гэтага не можа. Яшчэ ў студзені 1990 года Вярхоўным Саветам рэспублікі прыняты Закон аб мовах, паводле якога беларуская мова стала дзяржаўнай. Дэпутаты праявілі дзяржаўную мудрасць і разуменне таго, што ад лёсу роднай мовы залежыць лёс нашай нацыі і ўсёй яе культуры. Бо, як сказана ў Законе, мова "не толькі сродак зносін, а і душа народа, аснова і важнейшая частка яго культуры".

Аднак насуперак Закону аб мовах, не прыняўшы пад увагу тысячы тэлеграм і лістоў выбарчыкаў на імя Вярхоўнага Савета з пратэстам супраць дзяржаўнага двухмоўя (чытай "Голас народа — голас Божы", Мінск, 1993, укладанне і прадмова Ніла Гілевіча), не звачаючы на "Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь", у якой запісана: "Дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь з'яўляецца беларуская мова. Рэспубліка Беларусь забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай як мовай міжнародных зносін", дзяржаўныя мужы рэспублікі з падачы славянскіх інтэрнацыяналістаў, былых наменклатуршчыкаў і мясцовых апырчыкаў вынеслі пытанне аб двухмоўі на рэфэрэндум і дабіліся свайго: руская мова на Беларусі набыла статус дзяржаўнай. Праўда, вынікі рэфэрэндуму не адзначныя. Перш за ўсё яны сведчаць пра нізкую нацыянальную сьведомасць нашага народа. Але напракаць за гэта народ няможна. Не маючы сваёй дзяржаўнасці, беларускі народ і яго мова вякамі былі зняважаны, прыгнечаны, абяздолены. Зразумела, нам, беларусам, за вынікі рэфэрэндуму сорамна перад іншымі славянскімі народамі і наогул перад чалавецтвам за тое, што мы не змаглі абараніць родную мову, асудзілі яе на далейшы заняпад, на гібель, не ўсвядомішы, што гібель мовы — гэта і гібель нацыі, яе культуры, яе духоўнасці.

Закон аб мовах і прыняцце Канстытуцыі РБ спрыялі адкрыццю ў дзіцячых садах беларускіх груп, у школах — беларускамоўных класаў, а выкладанне многіх прадметаў у розных навучальных установах пераводзілася на родную мову. Пэўную надзею жывіла і тое, што кіраўніцтва Вярхоўнага Савета 12 склікання на чале са Станіславам Шушкевічам, а затым Мечыславам Грыбам вялі пасяджэнні парламента на беларускай мове. На роднай мове выступілі і многія дэпутаты.

Вынікі рэфэрэндуму пахавалі і гэтую надзею. Беларускія групы ў дзіцячых садах, беларускамоўныя класы ў школах зноў закрываюцца і ператвараюцца ў рускамоўныя. Не карыстаюцца дзяржаўнай мовай, узаконенай Канстытуцыяй РБ, прэзідэнцкія структуры і парламент 13 склікання. І гэта не робіць ім гонару. Практычна яны ўзаконілі рускае аднамоўе. А гэта інакш не назавеш, як знявагай беларускай мовы, а значыць — і

Працягваем друкаваць матэрыялы "ЛіМаўскай" анкеты.
Рэдакцыя прасіла адказаць на наступныя пытанні:

1. Што такое "паэзія чыстае красы" ў кантэксце сучаснай беларускай літаратуры — васілёк, які прыкрашае ніву, званіца, якая ўзвышаецца над мітуснёй быцця, ці нешта іншае?
2. Ці варта сёння творцу думаць пра сваю папулярнасць, і як у цяперашніх варунках дамагацца папулярнасці беларускамоўнага твора?
3. Што такое змена пісьменніцкіх пакаленняў? У вас ёсць папярэднікі і наступнікі ў літаратуры?

І ГЭТЫ ВАБНЫ СВЕТ

Свет, што акружае кожнага з нас і ўсіх разам... Свет, што становіцца куды больш вабным і непаўторным, калі глядзець на яго вачыма ўражлівымі і адкрытымі... Свет, які надзіва шматгранны, паколькі ніколі яго да канца не зведаць і не спазнаць... Ён набывае як бы нейкае новае вымярэнне на юбілейнай вечарыне Рамана Тармолы-Мірскага, што праходзіла ў ДOME літаратара.

Як вядома, паэту споўнілася нядаўна 60 гадоў. Узрост, зразумела, сталы. Але як па-маладому свяціліся вочы юбіляра, калі чытаў ён свае вершы?! Як бадзёра гучалі словы прызнання роднай зямлі — і ўсёй Беларусі, і дарагой сэрцу Міршчыне?!

А адкрыў вечарыну старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Васіль Зуёнак. Пра юбіляра шчырае, сяброўскае слова сказаў Генадзь Бураўкін. Стварыць атмасферу па-сапраўднаму святочную, урачыстую і разам з тым, канечне ж, паэтычную, пастараліся ірмня Ястраб, артысты Марыя Захарэвіч, Аляксандр Уладзімірскі... Гучалі вершы юбіляра, гаварыліся яму шчыра, працуючы словы. А мастак Хведар Ястраб падарыў Р. Тармолу-Мірскаму сваю карціну.

Сярод новых вершаў Р. Тармолы-Мірскага на вечарыне прагучалі і гэтыя:

•
Хто там ідзе... Няўжо ўсё тая ж голь? —
Купала ўглядзецца з таго свету...
І як ні улагоджвай сэрца боль,
А са слязіны не выпарвай соль —
Народ наш толькі марамі сагрэты.

І шапка тая ж — бачыць гэта бог
І з той жа верхатуры наш Купала —
Ляжыць, як і ляжала, каля ног
На папернях, на вуліцах, вакзалах...

Няхай жыве братэрства ўсіх народаў!
Хто ж супраць... Разнявольце рот.
І да людзей вяртаецца ўжо одум.
Народ наш сабіраецца ў чароды.
Ці ж будзе ў нас дзяржаўны ўзлёт?..

•
Некалі ў клетках на базарах
Будуць нас натоўпу выстаўляць
З надпісам: "На роднай мове мараць,
Могуць песні родныя спяваць..."

Будуць кідаць нам пукеркі дзеці,
Як па крузе ганьбы павязуць...
І адзін з мільёна мо прыкмеціць
Родную... ў чужых вачах слязу.

Нешта ў чалавеку зварухнецца —
Ажыве мо беларускі ген,
Выпрастацца чалавек намкнецца
Дужы і няўклудны, як бязмен.

Захістаецца, як невалышка,
Зробіць крок і... спыніцца, дзівак...
Бо гукае наўздагон сваяк:
"Ты куды это собрался, Сашка?
Пропадеш... Безродны як-нікак..."

ТАКІ ПАЗНАВАЛЬНЫ... "ЛЕСАВІК"

Часопіс для дзяцей "Лесавік", заснавальнікам і рэдактарам якога з'яўляецца Уладзімір Ягоўдзік, незвычайны. Робіцца ён так, што, разгарнуўшы старонкі, маленькія атрымаюць вялікі плакат, які знаёміць з насельнікамі нашага краю. Дарэчы, гэтае выданне і мае падзаглавак "школа-плакат". І вось пяты нумар "Лесавіка", які, між іншым, выданы з фінансавай дапамогай Міністэрства лясной гаспадаркі Рэспублікі Беларусь. Ён знаёміць з лясным прыгажунем аленем (слайды В. Сугойдзія). Змешчаны нарыс "Алені", вершы А. Пісьмянкова, допісы юных чытачоў, а яшчэ старадаўнія гербы горада Гарадзеі і мястэчка Цюрына, у адлюстраванні якіх ёсць постаць аленя.

УРАТУЕМ ДРЭВА БЕЛАРУШЧЫНЫ

1. Бадай, насамперш трэба вызначыцца, што гэта за з'ява такая — "паэзія чыстае красы": апяванне кветчак у траве ды зорчак у небе? Панегірыкі каханню ды хваласпевы Духу? Трыманне (па Някляеву) "за іскры, за дым, за касцёр, за нябёс неспусканне"? "Паэты высака гняздуюцца ва ўсе часы..." (Я. Пфляўмбаўм). І тыя, чыя творчасць адметная выразным грамадзянскім, публістычным гучаннем. Бо каб асэнсаваць, альбо абзначыць нешта, неабходна адстароніцца ад яго, аглядзець з пэўнай дыстанцыі. А паэту "чыстае красы" ўвогуле не цікавяць ніякія сацыяльныя ці маральна-этычныя праблемы. Іхнія творы папраўдзе далёкія ад мітусні быцця і бачацца васількамі, якія прыкрашаюць літаратурную ніву. Але гэта з пункту погляду чытача. Для самога ж аўтара такая праца — усяго толькі метады творчай самарэалізацыі. Выяўленне ў самім сабе свету, дзе ўласнай душы найважней, найсяцей і найуцільней. Гэта не ўцёкі ад рэальнасці, гэта асвойванне рэальнасці невідмай, нябачнай, рэальнасці мроі, летуцення з уцелясненнем яе ў форму слова. І хто ведае, магчыма, "паэзія чыстае красы" і ёсць адзіна ісцінная паэзія.

2. У цяперашніх варунках трэба дбаць пра папулярнасць не таго ці іншага беларускамоўнага твора, а пра папулярнасць самой беларускай мовы. Да таго часу, пакуль вырашэннем гэтай праблемы не зоймуцца на ўрадавым, дзяржаўным узроўні, беларускай інтэлігенцыі, а пісьменніцкай грамадзе перадусім, на канавана не толькі ствараць, але й самаруч прапагандаваць свае мастацкія набыткі. У цывілізаваных краінах свету з нармальным, здаровым, пашанлівым стаўленнем да ўсяго айчыннага, роднага, такую затурбанасць, можа, можна было б назваць і самарэкламай, ды толькі не ў Беларусі, бо тут сапраўдны інтэлігент, пакліканы абергаць і прымнажаць культурныя, духоўныя каштоўнасці грамадства, мусіць усімі магчымымі сродкамі і спосабамі спрыяць збаўленню людю ад прышчэплення яму неразумнымі палітычнымі ўладарамі комплексу этнічнай непаўнаценнасці ды бесперспектыўнасці нацыянальнай самаідэнтыфікацыі. Ці працуе яшчэ наша Бюро па арганізацыі творчых сустрэч пісьменнікаў з грамадскасцю? Белаазёрск, прынамсі, ягонаў дзейнасці ніяк не адчувае. А жывыя кантакты з людзьмі нічым не замяняць па сіле ўздзеяння

словам. Дарэчы, калі ўжо гаворка завялася пра кантакты: нядаўна ў ДOME літаратара мела месца сустрэча літаратараў-берасцейцаў з мінчукамі. Абышлося без аншлага, але, спадзяюся, прысутныя не дужа пашкадавалі, што прыйшлі хоць глянуць на нашу пісьменніцкую сябрыню, бо са сцэны гучалі і вершы, і песні, і сур'ёз, і досціп. І ўсё ж я застаюся пры думцы, што наўрад ці варта практыкаваць падобныя "гуртавыя" паэтычныя імпрэзы. Паслухаўшы ўсяго адзін-два вершы Сахарчука, Пракаповіча, Каско, Дудзюк ды іншых, ці ж можна скласці ўяўленне пра абсяг іхняй творчасці? Куды карысней для абодвух бакоў — і слухачоў, і паэтаў — былі б сталічныя аўтарскія вечары пісьменнікаў, што працуюць у глыбіні і ўжо маюць з чым выйсці да людзей. І неабавязкова прымяркоўваць такія падзеі да юбілейных дат, як гэта ў нас заведзена і ніяк не змяняецца. І чаму б не толькі Дому літаратара, а й "Беларускаму дому" на тэлебачанні ўсур'ёз не ўзяцца за гэтую справу? Былі ж на "Останкіно" — і вельмі папулярныя ў глядачоў — такія перадачы. Ці мо ў беларускім тэлецэнтры няма адпаведнай канцэртнай залы? Ці мо няма

ГАЛОЎНАЕ — НЕ ЗАБЫВАЦЦА НА ДАБРО

1. Літаратура ўвогуле мала што вырашае ў грамадстве. Тым больш у эпоху маскультуры. Шмат хто з пісьменнікаў ды людзей мастацтва званілі ў званы, спускаючыся са сваіх адзіночых званіц, а вынік аднолькавы. Хіба не папярэдзвалі людзей Джордж Оруэл сваімі утопіямі "Ферма" і "1984"? Дарэмна. Хіба лаўрэат прэміі Нобеля Іва Андрыч не пісаў свае творы дзеля здзяйснення гуманнасці і маральнасці грамадства? Ці не ён усхваляў масты, які сімвал яднання людзей? А ўслухайцеся ў штодзённыя навіны. Там толькі і размовы пра ўзарванне масты, спалення гарады ды вёскі і іншыя жахі цяперашняй Босніі.

Расійская літаратура XIX стагоддзя займала першае месца ў свеце, а народ, які яна выхоўвала, чамусьці прыйшоў да 70-гадовага панававання ГУЛАГа, скіраваўшы на выгнанне і панішчыўшы тых жа літаратараў. Вялікага выкрывальніка ГУЛАГа, яшчэ аднаго лаўрэата

Нобеля, Аляксандра Салжаніцына, які вярнуўся дадому быццам "пракокам", нядаўна ціхенька выпіхнулі з тэлеэкрана. Пасля "Бесаў" Фёдора Дастаеўскага прыйшлі сапраўдныя бесы. Лёс самога пісьменніка, дажыў ён да таго часу, быў бы адназначны.

Пры жыцці "вялікіх званароў" у лепшым выпадку не разумелі: Хіба што Чарльз Дзікенс палепшыў стан дзіцячых прытулкаў сваім "Алі-верам Твістам". Але ж Дзікенс — пісьменнік іншага парадку.

У гэтым кантэксце становіцца беларускіх пісьменнікаў даведзена да сапраўднага абсурду і, пэўна, не мае аналагаў у свеце: прыгадаем травеньскі рэфэрэндум 1995 года і "здачу" мовы. І гэта пасля самаахвярнага твораў М. Багдановіча, Я. Купалы, У. Караткевіча. Хто слухаў папярэднікаў Васіля Быкава яшчэ ў пачатку так званай "перабудовы"? Наш народ, які ніякі іншы, глухі да тых, хто б'е ў званы, а

большасць пісьменнікаў — унутраныя эмігранты. Унікальная сітуацыя, бо наша грамадства пазбаўлена свайго стрыжня — нацыянальнай ідэі. Таму зразумела гучаць у паэме Уладзіміра Някляева "Прошча" радкі: "Калі ты паэт ці калі ты званар, ты лішні, ты вольны".

2. Лепш не думаць. Ад таго, што ён (творца) будзе думаць, нічога не зменіцца, бо народ паранейшаму "не Гоголя, а мільярда глупога" нясе з базара дадому. Ды яшчэ на мове "старэйшага брата". Тым больш, што тыя "мільорды" і танней, і ў стракатых вокладках. Сучасны сярэдні амаатар літаратуры ахвотна купіць якіх-небудзь "Знесеных ветрам" М. Мігчэл (дарэчы, меладрама, якую чытаюць найбольш у свеце), але не таго ж Уладзіміра Караткевіча, Васіля Быкава, Янку Брыля ці каго з маладзейшых.

Як жа дамагацца ў цяперашніх варунках папулярнасці беларускамоўнага твора — дык

АПОВЕСЦЬ, ГОД 1995-Ы...

Вялікія традыцыі ў сучаснай беларускай апавесці. Пачынальнікам яе звычайна лічаць Ц. Гартнага, які яшчэ ў 1916 годзе напісаў свой твор "Бацькава воля", што пазней стаў першай часткай рамана "Сокі цаліны". У далейшым да гэтага жанру звярталіся многія пісьменнікі, сярод якіх такія славутыя майстры як Я. Колас, М. Гарэцкі, З. Бядуля, П. Галавач, С. Баранавыч і многія іншыя, не кажучы ўжо пра знакамітых нашых сучаснікаў як А. Адамовіч, І. Мележ, Б. Сачанка... Не менш папулярны гэты жанр і сёння.

Якая ж яна, сучасная беларуская апавесць? Якія праблемы адлюстроўвае, якія пытанні ўздымае? Што хвалюе пісьменнікаў на схіле дваццатага стагоддзя? На гэтыя і іншыя пытанні спрабавалі знайсці адказ удзельнікі сумеснага пасяджэння секцыі прозы і крытыкі Саюза беларускіх пісьменнікаў, на парадку дня якога значылася пытанне: "Аповесць у "Полымі" і "Маладосці". Год 1995-ы".

Паразважаць і на самай справе ёсць аб чым. Летась у "Полымі" апублікавана пяць апавесцяў, у "Маладосці" — ажно чатырнаццаць. Вялікі разбег у лічбах — з-за меншага памеру твораў, і з-за таго, што ў параўнанні з "Полымем", "Маладосць" часцей прапапоўвае чытачу часопісныя варыянты ці фрагменты, і з-за больш дробнага шрыфту. "Полымя" ж, не будзем забываць, зменшыла свой аб'ём, ды і традыцыйна куды больш увагі ўдзяляе публіцыстычным і літаратурна-крытычным матэрыялам.

З аглядам палымянскай апавесці выступіў Алякс. Марціновіч, які падрабязна раславеў

пра ўсе творы, што з'явіліся ў 1995 годзе на старонках гэтага старэйшага беларускага часопіса: "Пакаянне" І. Шамякіна, "Кілавы д'ябал" В. Адамчыка, "Прахожы" В. Казько, "Касцюмерша" Л. Арабей, "Вёска" А. Федарэнкі.

Безумоўна, творы гэтыя вельмі розныя. Адна аўтары прытрымліваюцца традыцыйнай манеры пісьма, а В. Казько, да прыкладу, уводзячы ў твор элементы фантастыкі, публіцыстычныя адступленні, не адмаўляецца ад пошукаў, эксперыменту, што, як вядома, характэрна сёння высакаразвітым літаратурам свету.

На думку Л. Сяньковай, В. Казько вызначаецца (і гэта тычыцца не толькі яго новай апавесці) сур'ёзным стаўленнем да вырашэння той задачы, за якую бярэцца. Гэта збліжае яго з Кузьмой Чорным. Аповесць жа "Прахожы" — цікавая сваім інтанацыйным ладам. У творы вельмі відочна прысутнасць беларускай ментальнасці, часам мае месца нейкая тужлівая іронія. Пісьменніку ўдалося стварыць як бы сучасны нацыянальны вобраз свету. Праўда, апавесць чытаецца нялёгка, ды ёсць і збоі на ўзроўні яе архітэнікі. Не абышла Л. Сянькова ўвагай і апавесць І. Шамякіна "Пакаянне". Адзначыўшы ўменне пісьменніка па-сапраўднаму заінтрыгаваць чытача, прывабіць яго нечаканым сюжэтным паваротам, падкрэсліўшы, што І. Шамякін паказвае рэальнае жыццё, з усімі яго праблемамі, яна не пагадзілася з тымі ідэаламі, якія ён прапагандае. Як мяркую крытыкі, гэта ідэалы ўчарашняга дня і ў іх няма будучыні. Увогуле, выступленне Л. Сяньковай выхадзіла за межы

пытання, пастаўленага ў парадак дня пасяджэння (у рэшце рэшт, які і некаторыя іншыя выступленні), яно тычылася і праблем сучаснай беларускай прозы ў цэлым, а не толькі апавесці.

Аповесць як жанр, засведчыў малады крытык І. Шаладонаў, набывае актуальнасць у нашым сённяшнім вірлівым часе. З твораў, апублікаваных летась, ён спыніўся на апавесці А. Федарэнкі "Вёска". Даючы ў цэлым высокую ацэнку твору, звярнуў увагу і на тое, што мясцінамі дае значыць калейдаскалічнасць ва ўзнаўленні падзей. Па сутнасці на кожным вузлавым моманце твора можна напісаць міні-апавесць. Калегі І. Шаладонава Д. Санюк больш зацікавіўся апавесцю У. Саламахі "Апазнаецца асоба мужчыны", якая, вядома, апублікавана ў "Маладосці". Ён залыніў увагу прысутных на тых момантах, што выклікалі ў яго нязгоду.

Т. Дасаева прааналізавала апавесці, якія, як мяркую яна, яскрава адлюстроўваюць нашу рэальнасць, рэальнасць сённяшняга дня. А гэта "Перавал" Л. Арабей, "Узяць пад варту ў зале суда" Л. Левановіча, "Гарадскія кветкі" М. Віжа, У. Л. Арабей, у прыватнасці, прываблівае ўменне ў, здавалася б, звычайных сітуацыях псіхалагічна глыбока раскрыць характары персанажаў. Найперш пісьменніцы ўдаюцца вобразы сучасных жанчын. Л. Арабей вельмі далікатная, калі краюцца сферы інтымных пачуццяў. Праблемы выхавання дзяцей, страты маральных каштоўнасцяў у сучасным грамадстве, якое не можа даць чалавеку, індывідууму самага звычайнага, а

З НЕВАДАМ У НЕБА

ПРОСТАЯ РЭЦЭНЗІЯ, ЗАСНАВАНАЯ НА ТРОХ ПРОСТЫХ ПЫТАННЯХ.

беларускамоўных літаратараў, здольных самасам павесці размову з зацікаўленай аўдыторыяй? Іншая, вядома, рэч, што маюцца чыноўнікі, не зацікаўлены ў распаўсюдзі такой аўдыторыі і размовы на ўсю Беларусь. А ў такім разе нам і пагатоў не варта забываць трапіную народную прымаўку: "Хто б дзятла ведаў, калі б не яго нос!" Трэба дзяўбсці! Трэба стукання! Тады й самі не загінем, і Дрэва Беларускамоўны ўратуем.

3. Шчыра кажучы, ніколі не задумвалася над гэтым. Змена пісьменніцкіх пакаленняў — працэс вечнаплыўны. Пакуль ты жывы і творыш, бачыш сябе ўсяродку ўсіх пакаленняў адначасна: побач з табою руплівяца і старэйшыя, і твае аднагодкі, і моладзь. На гэтым грунтуецца адчуванне і папярэднякаў, і наступнікаў у літаратуры — як жывога арганізма з магчымасцямі бясконцага развіцця. Што да пераймання мною нейкага, ці некім майго стылю творчасці, дык такое, мяркую, у грунце сваім не мажліва. Не магу сказаць, што мне хацелася ці хочацца быць падобнай на некага. Пішу пра тое, што могуць умясціць мае сэрца і розум, пішу так, як уздоўжана, перакладаю тое, на што стралянаюся душою. Я згодная з Андрэем Федарэнкам, творцу лепіць сям'я, месца ды час яго нараджэння, сістэма духоўных каштоўнасцяў ды палітычны лад грамадства, у якім даводзіцца жыць і працаваць. Да цяперашняга свайго зямнога побыту я ці яшчэ не назапасіла належных здольнасцяў, ці не патрапіла развіць тое, што маю, каб спрычыніцца да стварэння нейкага новага накірунку ці школы ў беларускай літаратуры, як гэта ўмажлівілася, да прыкладу, Алесю Рязанаву. Але — сярод многіх — ёсць і мой чын выдабывання святла, ёсць барва й майго галасу за лад і гармонію ва ўзаемах чалавечых, а ў гэтым наступнікі, дзякаваць Богу, ніколі не звадуцца.

Ніна МАЦЫШ

гэта зараз не ведае і не займаецца гэтым пытаннем ніхто. Хоць на дзяржаўным узроўні можна было тое-сёе зрабіць: рэкламаваць у спісах бестселераў, заснаваць новыя літаратурныя прэміі і г.д. Але ўсё гэта зноў упіраецца ва ўсё тую ж беларускую ідэю ды ва ўзровень нацыянальнай самасвядомасці народа. З'явіся зараз у нас свой Джойс ці Кастанеда — хто яго падтрымае, хто будзе чытаць?

3. Кожнае наступнае пакаленне пісьменнікаў, пэўна, узабагаецца вопытам папярэдняга, ствараючы па меры таленту і больш вартае. Некаторыя вершы Янкі Купалы, можа, і наўняны на сумасны погляд, але ён застанецца Купалам. Як і цяперашні наватар Алесь Рязанав — Рязанавым. Тым не менш, страціў кожнага вартага імені — балюча адбіваецца на жыцці нацыі, нягледзячы на тое, што літаратура мала што вырашае. Ну, уявім: жыве зараз Уладзімір Караткевіч?..

Што тамчыцца папярэднякаў і наступнікаў, дык асабіста ў мяне іх няма, бо я прыйшоў у літаратуру, як кажучы, "не са сваім годам". Адсюль шмат цяжкасцяў.

Адзінае, што лічу вартым увагі, — дык гэта не забывацца на дабро. Таму я і буду ўдзячны ўсім тым, хто дапамог мне, бо перадум былі 18 год "раёнкі" ў сельгасадзеле. Згадзіцеся, пісаць штодня "пра буракі" — стамляючы занятка.

Юры СТАНКЕВІЧ

тым самым часам ператварае яго ці не ў звера, хвалююць Л. Левановіча. І пры гэтым пісьменнік надзіва пераканаўчы, сказаўца яго ўменне заставацца тым псіхалагам, для якога ва ўзнаўленні людскіх характараў ніколі няма дробязяў і ўсё працуе на паспяховае вырашэнне аўтарскай задумкі. Што да М. Віжа, дык ён дапамог чытачу спасыцігнуць саму псіхалогію гарадскога жыцця, удала вырашыўшы праблему старых людзей. Адначасова ў аповесці гучыць і тэма гістарычнай пампай.

Аповесць А. Федарэнкі "Вёска" В. Жураўлёву, як засведчыў ён у час свайго выступлення, бачыцца крыху ў іншым святле, чым успрымае яе крытыка. В. Жураўлёў правёў свайго роду паралель паміж героямі А. Федарэнкі і героямі знакамітай трылогіі Я. Коласа "На ростанях". З аднаго боку: Васкевіч — Наташа, з другога: Лабановіч — Ядвіся. Канечне ж, паводзіны гэтых людзей вельмі і вельмі розныя, больш таго — яны кантрастыя. Але гэты кантраст, на думку крытыка, зусім не А. Федарэнка выдумаў, а само жыццё. У сучаснай вёсцы зусім іншы этычны стрыхань, чым быў на пачатку стагоддзя. У галоўнай героіні А. Федарэнкі адкрыў чалавека, якога, на жаль, не ўсе заўважылі. Хіба што ўбачыў А. Кудравец, напісаўшы "Смерць нацыяналіста".

П. Місько выказаў асобныя крытычныя закіды адносна твораў І. Шамякіна і В. Казько. А. Капусцін высока ацаніў аповесці "Узяць пад варту ў зале суда" Л. Левановіча і "Касцюмерша" Л. Арабей.

Выступілі на пасяджэнні і старшыні бюро секцый: прозы — Л. Левановіч, крытыкі — М. Мушынін. Адзначыўшы плённасць гаворкі, што адбылася, яны выказалі меркаванне, аб неабходнасці падобнага сумесняга абмеркавання сучаснай літаратуры працягваць.

Крытыка прывыкла быць разумнай.

Але нават яна часам сумуе па апрошчэнні, як той аўтар "Вайны і міру".

Тым больш што ў нас выхавалі да простасці вялікую пашану. "Я — прасты савецкі чалавек", "я — прастая савецкая жанчына", "я — прасты савецкі інжынер" гучала як голас апошняй інстанцыі.

Цяпер гэта гучыць крыху іначай: "Я — прасты працаўнік культуры", "я — прасты дэпутат", "я — прасты пісьменнік"...

Дык вось, я — прасты крытык, які задае свае прастыя пытанні ў дачыненні да прачытанай кніжкі ды ейнага аўтара. Пытанні прастыя, як само жыццё.

"Пра што ён піша? Як ён піша? І чаму ён піша?"

ПРА ШТО? ЯК? ЧАМУ?

Паспрабуем адказаць на гэтыя "немудрагелістыя" пытанні, зададзеныя абстрагаваным чытачом першага пазычнага зборніка Міколы Віжа. Зборнік мае лаканічную назву "Горад" і незвычайнае паходжанне — гэта "кніга ў нумары" часопіса маладых літаратараў "Першацвет", і з'яўляецца чарговай спробай часопіса даць магчымасць згаданым маладым літаратарам заявіць пра сябе ўласнай кніжкай. А такая магчымасць у сённяшніх варунках — гэта сапраўды надзвычайны шанец.

Прамову да зборніка "Горад" напісаў Андрэй Федарэнка, і гэта таксама вызначыла форму рэцэнзіі — бо ў прадмове ў лаканічнай форме выказана шмат разумага і сутнаснага. Можна абмежавацца гэтакім жа разумнымі маргіналіямі да тае прадмовы...

Таму лепш звернемся да прастых пытанняў:

1. ПРА ШТО ПІША МІКОЛА ВІЖ?

Найперш пра сябе.

Не быў бы ён пэтам.

"Хто ж я?.." — пытаецца сам пэат, і шукае, і шукае адгадку...

І калі ён праўдзівы пэат, ніколі яе не знайдзе.

Але грані, аспекты, асобныя складнікі сваёй асобы — як у "Стэпавым ваўку" Гесэ — адлюстроўвае ў вершах. Іранічна, балюча, з жарсцю, з любаваннем, з самабічаваннем...

Першы такі адбітак — які мусіць быць асноўным, "стрыжнявым" — гэта **пачуццё Радзімы**, не пафаснае, не дэкларатыўнае. Усвядомленае, як спадчыннае шляхецтва. Скажаць "Купала-бацька", "Маці — родная зямля", каб гэта не прагучала напышліва і штучна — трэба мець нешта большае, чым майстэрства.

Мусіць быць, трэба сапраўды мець адпаведныя пачуцці?

Герой верша? — ён жа аўтар — згаданыя пачуцці рэалізуе. Па-першае, у рэфлексіях. Шукаючы свайго падабенства з тымі, хто "нясе крыўду на плячах у крыві".

Герой таксама хоча, каб ягоныя плечы былі ў крыві.

Ён любіць **кроў**. І піша пра яе ў розных варыяцыях: кроў — як сімвал "крэўнасці" (памяць "у крыві", параненая "дзедавай пілоў"); кроў — як частка пейзажу ("за нечым ботам — кроў на белым снезе", "Але ўверх паглядзі — як варушыцца цёмная кроў"); кроў — лакуніцтва, фізічнае і духоўнае; кроў — аналогія каханьня... Само гэтае паняцце, выяўленае чатырма літарамі, здольнае драматызаваць кантэкст, бо прыцягвае ў яго паняцці жыцця і **смерці**.

Мікола Віж аддае перавагу апошняму. **Пакутлівыя пошукі радзімы — кроў/пакута** — і наступная прыступка — **смерць**... Дарэчы, самая плённая тэма для пэатаў з драматызавана-рамантычнай пазіцыі ад Лермантава да Блока.

Маладыя пэаты ўвогуле любяць паміраць у вершах, у адрозненне ад пэатаў старых. Менавіта таму, што смерць для першых — ніяк не непазбежна рэальнасць, а Танатас, Харон, дзяўчынка пад густым вэлюмам з "Сіняй птушкі"... Спосаб паставіць лірычнага героя — сябе — у пазачасавыя (пазапрасторавыя) варункі:

Смерць сваю — адно, што дам я людзям. Пад замкнёнай брамай я памру, ключ распалены слячэ мне грудзі, і, як корч, пад сонцам я згару...

● **Памры** — і нарадзіся на святанні. Ці лепей сні, што я... памёр, памёр, памёр. Праз любоў да радзімы — да пакуты,

да крыві; праз кроў — да смерці; а праз смерць — цалкам лагічна — лірычны герой трапляе да **Бога**... **Бог** Міколы Віжа — гэта і бог у чалавечым вобліку, "мой божа", уласны бог пэата з маленькай літары, які можа прыйсці, абняць, пацалаваць, суцешыць... І Бог — Вышэйшы суд, Усявышні, незразумелы, усемагутны, далёкі... І бог — паганскі, нават не бог, а сапраўдны паганскі пантэон, дзе ёсць бог — Змяя, бог — Зямля, бог — Агонь, бог — Вада... У гэтым кантэксте тэма **крыві, пакуты, смерці** успрымаецца як паганскае ахвяраванне, не ўзвышэнне-крыжаванне, а сыходжанне ў зямную плоць, і — яшчэ ніжэй — да **цёмных спракаветных сіл**:

Да грудзей змяіных падпаўзу вужакай. На зямелькі грудзі упаду імжакай...

Адсюль жа — праз дакрананне да цёмнай паганскай сілы — адчуванне **дысгармоніі свету**, трывогі, цемры: **Нешта страшнае... страшнае будзе — Цісне сэрца благое чунцё...**

● **Калі неба навяслае змрочна цяжэе, а мой горад пад небам цяжарным ніжэе, што, здаецца, вось-вось упадзе і змярцее**... **я бягу інстынктыўна-спалоханым зверам...**

Апафеозам гэтай цёмнай неадольнай пагрозы з'яўляецца "чорная дзірка", прапаленая цыгарэтай у "будучым дні", да якой малады пэат зводзіць увесь свой свет.

Ну а па той бок чорнай дзіркі "рознакаляровыя думкі памалу афарбоўваюцца ў шэра-чорны нікчэмны колер".

І ў вершах з'яўляюцца "п'яныя зоркі", "абдымкі гарачых ног", "поўня блужная, непадсудная" і іншыя атрыбуты звычайнага юнацкага **ваганцтва**, дзе муза бажавольная — якая праходзіць ад самага пачатку сюжэтнага спектра, ад любові да радзімы, ад спробы разування жыцця і смерці ўвасабляецца ў "жанчыну грэшную", якая перад адданнем, грэшная, маўчыць. **Любі яе ці гвалці — толькі шчыра, хай вершамі, хай грэшнымі, крычыць!**

Цяпер на прастае пытанне "пра што піша Мікола Віж?" мы адказваем гэтак жа проста: пра сябе. А ў гэтым "пра сябе" — **радзіма — пакута — смерць — Бог — бог — пекла — грэх — муза — Радзіма**.

2. ЯК ПІША МІКОЛА ВІЖ?

Існуе, на мой погляд, не зусім правамоцны падзел пазіі на традыцыйную і нетрадыцыйную (з усялякімі яшчэ больш умовнымі градацыямі кшталту мадэрнізм, постмадэрнізм, рэалізм, сацыялрэалізм і г.д.).

Не зусім правамоцны — бо заўсёды існуе трэцяя велічыня, якую нельга назваць ні сінтэзам першых двух, ні асобным ад іх утварэннем. Хутчэй гэта праілюструе малюнак з трох кругоў, першы і трэці з якіх не сутыкаюцца, а другі мае агульную плошчу і з першым, і з трэцім.

Але і плошчу, якая не супадае ні з першым, ні з трэцім.

Гэта праста пазія. Вершы Міколы Віжа пакуль што можна было б уключыць менавіта ў гэты сярэдні круг. Пакуль што — бо маем справу з першымі вершамі, з пачаткам пазычнага шляху. (Хаця, шчыра кажучы, калі ў 23 пэат не складзены як пэат — гады яму прыбавяць толькі амбіцыі. Безумоўна, можа змясціцца мяжа між традыцыйным-нетрадыцыйным, з'явіцца новае "пра што", але...)

Вось некаторыя аспекты, якія характарызуюць, як піша Мікола Віж:

унутраны дынамізм страфы, пабудаваны на сэнсавых сутыкненнях: **Я не белы,**

І я не чорны.

Мяне бусел прынёс у ч о р а.

З а ў т р а круж маё знайдзе цела.

Я не чорны.

І я не белы.

сэнсавыя алагізмы на мяккі дазволеннага (а часам за мяккой):

Я —

паміж

мужчынам і жанчынай,

адчуваю болей, чым яны,

бо люблю адразу іх абіох. (?)

разняволеная фантазія начытанага гарадскога хлопчыка:

Выпякае нябёснае Вока...

● **Сёння зноўку хадзіў у неба, А вярнуўся ізноў ні з чым. Цалаваць свой парожні невад — вось і ўвесь мой нябёсны чын. дэманстрацыя філалагічных ведаў: Здаць мая Ніколі мне не з'юдзіць, — нат калі ёй скажа мудры час, каб тайбу сваю адкрыла людзям... (?) асацыятыўнае пісьмо асобнымі "мазкамі":**

...кроў чырвоная...

...брудны снег...

...кроў чырвоная — як чужая... і да т.п. напружаная, "пружкая" інтанацыя, дасягнутая рэфрэмамі, сэнсавымі і гукавымі сутыкненнямі:

Каму аддаць сваю любоў?

Радзіма брала — пагубляла,

каханка брала — аддавала,

а муза брала — ашукала,

ды гаварылі ўсе, што мала...

Каму ж аддаць сваю любоў?

валоданне формамі і сродкамі вершаскладання:

Святлым — гэта значыць, светлым,

Святлым — для сляпога — белым,

каб вочы былі за сведку

адзінага ў свеце цэлым...

Але як піша малады пэат, можа, не гэтак важна, чым тое, як ён можа пісаць.

3. ЧАМУ ЁН ПІША?

Простае пытанне, якое з боку абазнамага чытача лічыцца "дурным тонам".

Але ў кожнага пэата ёсць мноства варыянтаў адказу на гэтае пытанне, бо кожны стараецца адказаць на яго, напэўна, перш за ўсё сабе самому.

Чаму ж піша Мікола Віж?

Таму, што ў яго ёсць адчуванне, што ён павінен тлумачыць людзям

...ісціны, якіх ім не казалі

іхнія бацькі, браты і маткі,

не казалі, проста прамаўчалі...

Усвядомленне месіянскай ролі пазіі можна адзначыць па-рознаму; сыходзячы з адноснай велічыні аўтара ў кантэксте сучаснай нам культуры. І калі гэтая велічыня яшчэ як бы і не велічыня, нібыта і не можа прымаць на сябе месіянства... Але без гэтага ўсвядомлення пазіі не можа адбыцца, як без да немагчымага нацягнення цецывы не можа адбыцца палёт стралы.

Мікола Віж піша і таму, што ўсвядомляе свой пазычны плён як хаджэння ў неба — лавіць няўлоўную зорку. **Містычнае дзейства**, далучэнне да незямных каштоўнасцяў, узвышэнне і ўзнясенне духоўнае знаёмых кожнаму творцу і неабходныя яму, як наркотык...

Піша пэат і таму, што **хоча давесці, што ён — пэат**, хоча сцвердзіць сябе ў тым, што лічыцца найвышэйшым дасягненнем чалавечай духоўнасці перад усім небласлаўленым людам:

Я не веру ў тваю бязгрэшнасць,

ты не верыш, што я пэат...

Ёсць у маладога пэата і ўскоснае **асэнсаванне кампенсатарнай, субліматыўнай ролі пазіі**; быць у ёй тым, кім маніцца — і кім не дае зрабіцца, скажам, выхаванне. Напрыклад, дэманічна-грэшным, рамантычна-паміраючым, стомленым цяжкім жыццёвым вопытам героем і г.д.: **твар пэата — у творы.**

Вось і выйсце для хворых, глухіх і сляпых — памірай, а сваё патаемнае гора сей і святгам рабі для здаровых, жывых!

У рэшце рэшт, "чаму ён піша?" прастае пытанне менавіта таму, што адказы на яго даюцца ўсё жыццё, прычым адказы аднолькава верагодныя:

Хто натхніў на верш мяне — каханая? радзіма? мова? зайздрасць?

● Вось такія прастыя пытанні.

Вось такія прастыя адказы.

Напэўна, таму, што задаць і адказаць на іх можна ў дачыненні да твора не зусім простага, але які ўтрымлівае складаны пазычны свет, дзе мноства ценяў і адценняў, колераў і падкалёраў.

Іначай нікому не было б цікава, у тым ліку і аўтару "простай рэцэнзіі", пра што, як і чаму піша малады беларускі пэат Мікола Віж.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

ДА ЮБІЛЕЮ
КЛАСІКА

У Магілёўскай абласной бібліятэцы адбылася літаратурная вечарына, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Кандрата Крапівы. Аб жыцці і дзейнасці класіка нацыянальнай сатыры расказаў загадчык кафедры беларускай літаратуры Магілёўскага педінстытута М. Караткоў. Вершаваная кампазіцыя па байках сатырыка прагучала ў выкананні В. Ермаловіча і навучэнцаў Магілёўскага вучылішча культуры. Свае сатырычныя творы, гумарэскі, карацелькі прачыталі мясцовыя пісьменнікі В. Карпечанка, М. Лук'янаў, Г. Зотаў, В. Кунцэвіч.

Вялі вечарыну супрацоўніца абласной бібліятэкі І. Шаяцова і сакратар абласной пісьменніцкай арганізацыі У. Дуктаў.

У. САСНОЎКІН

БЯДУЛЯ —
У КОЛАСА

Памяці Змітрака Бядулі з нагоды яго 110-годдзя прысвечаны літаратурныя чытванні, што прайшоў у музеі Якуба Коласа. Як заўсёды, пачаў і вёў паслядзённе Іван Курбека.

Народны пісьменнік Беларусі, акадэмік Іван Навуменка запяваў увагу слухачоў на асаблівасці таленту гэтага самабытнага мастака слова. Даследчык нядаўна выпушчанага кнігу пра Майстра і на некаторых момантах ягонай творчай біяграфіі затрымаўся, глянуўшы па-новаму на асобу пісьменніка.

Пра своеасаблівасць Бядулевага светаўспрымання гаварыў дырэктар Інстытута літаратуры АН Беларусі, акадэмік В. Каваленка. Пра непаўторнасць таленту пісьменніка, пра сённяшняе гучанне яго твораў распавядала дацэнт Белдзяржуніверсітэта Вольга Казлова.

Мікола Татур прыгадаў адну сваю сустрэчу з незабытым дзядзькам Змітраком.

Уважна выслухалі прысутныя выступленне сына юбіляра Яфіма Самуілавіча Плаўніка.

Гучалі на вечарыне і творы выдатнага пісьменніка. Іх чыталі народныя артысты Беларусі Павел Дубашынскі і навучэнцы Мінскага педкаледжа. У канцэрце ўдзел узялі самадзейныя артысты з радзімы Змітрака Бядулі (Лагойшчына) і Якуба Коласа.

В. ІВАНОЎ

Фота У. ГУЗОЎСКАГА

З НАГОДЫ ЮБІЛЕЮ
ВЕРЫ РЫЧ

Вечар, прысвечаны 60-годдзю вядомай англійскай перакладчыцы і паэтэсы Веры Рыч і 40-годдзю яе творчай дзейнасці, што прайшоў 23 красавіка ў Пасольстве Рэспублікі Беларусь у Лондане, ператварыўся ў вечарыну беларускай культуры, якая стала сапраўдным святам для кожнага, хто завітаў на яе. Гучалі беларуская музыка, песні і вершы.

Што да паэзіі, дык яна, таленавіта пераўвасоблена па-англійску віноўнай урачымасці, адчувала сябе не горш, чым у арыгінале. Асабліва — нейміручыя творы Максіма Багдановіча і Янкі Купалы. Ды і творчасць іншых паэтаў таксама захавала водар "радзімы васілька".

На вечары прысутнічалі вядомыя дзеячы брытанскай культуры і мастацтва, журналісты, дыпламаты, прадстаўнікі беларускай дыяспары ў Лондане. Былі запрошаны і нашчадкі славутага Напалеона Орды, а таксама Каруся Кіганца, якія жывуць у Вялікабрытаніі.

Няма сумнення, што падобныя мерапрыемствы садзейнічаюць лепшаму веданню беларускай і Беларусі ў свеце. А калі гаварыць канкрэтна пра сам вечар, дык, ён, па аднадушным меркаванні гасцей пасольства, будзе спрыяць паглыбленню беларуска-брытанскага супрацоўніцтва, пашырэнню культурных сувязяў дзвюх краін.

Творчасць лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Міжнароднага ганаровага дыплама імя Х.-К. Андэрсена Васіля Віткі — адна з найбольш значных старонак сучаснай беларускай літаратуры, а яго жыццё — яркі прыклад самаадданага служэння Бацькаўшчыне, рупнасці на карысць нацыянальнага Адраджэння, у імя беларускасці.

Выхадзец з вёскі Еўлічы (цяпер Слуцкі раён), сялянскі сын з працавітай сям'яй Крыськоў, ён стаў высокаадукаваным творцам, надзіва паспяхова выступае ў самых розных жанрах літаратуры.

Пасля заканчэння Слуцкай прафтэхшколы (1928) В. Вітка пачаў працаваць слесарам на Бабруйскім дрэваапрацоўчым камбінаце. На гэты час акурат і прыпадае пачатак яго літаратурнай дзейнасці. А затым былі заводская шматтыражка, рэдакцыя газет "Камуніст" (Бабруйск), "Ударнік" (Жлобін), "Чырвоная змена", часопіс "Полымя рэвалюцыі".

У 1939 В. Вітка быў сярод тых, хто ўдзельнічаў у вызваленні Заходняй Беларусі. Да пачатку Вялікай Айчыннай вайны ён з'яўляўся сакратаром Беларускага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР. У гады вайны Цімох Васільевіч працуе ў рэдакцыі газеты "Савецкая Беларусь", у аддзеле прапаганды і агітацыі ЦК КПБ рэдактарам масавых выданняў для акупіраваных ворагам раёнаў Беларусі, са студзеня 1944 года — адказны сакратар часопіса "Беларусь", а з 1948 года — намеснік галоўнага рэдактара, з 1951-га — галоўны рэдактар газеты "Літаратура і мастацтва". У 1957—1974 гадах В. Вітка — галоўны рэдактар часопіса "Вясёлка", у 1974—1987-ым — член сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі кінастудыі "Беларусьфільм".

Першая кніга паэзіі В. Віткі "Гартаванне" выйшла ў 1944 годзе. На яго мастацкім рахунку — паэтычныя зборнікі "Поўдзень" (1946), "Вернасць" (1953), "Ружа і штык" (1958), "Паверка" (1961), "Беларуская калыханка" (1971), "Праводзіны лета" (1972), "Случчына"

Васіль ВІТКА

ПОЗНЯЕ
ПОЖНІ
РАДОК

З ДЗЕННІКАЎ — 94, 95, 96

СЕЙБИТАМ
СЛУЧЧЫНЫ

Чорны Кузьма, Ян Скрыган, Васілевіч,
Дарагія мае сябры і дарадцы,
Даруйце, што ў такой вольнай градацы.
Мужык з былых прыбалотных Еўліч.

Я вашы імёны пералічу,
Далучу Рыгора Мурашку і Лобана,
Случчына — нашае ўзвышша лобнае,
Жалобнае, як свяча ўваччу.

А колькі паэтаў было ў нас — без ліку!
Калі б толькі змог я, калі б усіх склікаў,
Не вызначаючы, хто меншы, хто большы
І хто старэйшы, а хто серадольшы.

Якая б гэта капэла была.
О, як заспявала б яна, загула,
Каб не адсек
Галасоў ГУЛАГ.

Хто адгарэў, запалаў ярчэй,
Не дагарэў — пакутліва тлесе.
Толькі б не пакідала, грэла надзея
Наступнікаў нашых, хто за намі яшчэ.

Як яна грэла нас, наша надзея
На радасць, на пшчасце жыць на зямлі,
На ўзвышшы слова, дзе годна маглі
Сеяць сваё так, як кожны ўмее.

Калі што ўзышло, то дасць Бог, застанеца
Як з панярэдкаў добрай рукі.
Случчана, зямляне, мы ўсе землякі,
Хто саграваў сваё слова сэрцам.

Айчына любові, смутку і смуты,
Продкаў самаахвярнага плаха,
Ты і алтар, і крыж нашай пакуты,
Галгофа і Гаравыха.

5. 10. 95

(1981), "Трэція пеўні" (1988) і іншыя.

Цімох Васільевіч напісаў п'есы "Прамень будучыні" (1948) і "Шчасце паэта" (1951, пастаўлена ў 1952 годзе), пераклаў на беларускую мову паэму У. Маякоўскага "Добра!" (1940, разам з М. Лыньковым), "Паны Галаўлёвы" М. Салтыкова-Шчадрына (1956), кнігу В. Сухамлінскага "Блакiтныя жураўлі" (1971), шматлікія творы рускіх, украінскіх, балгарскіх, латышскіх, польскіх пісьменнікаў.

Але асабліва шмат зрабіў В. Вітка дзеля выхавання падрастаючага пакалення, спалучаючы ў сваёй асобе дзіцячага пісьменніка, педагога, публіцыста. Пачатак гэтай важнай справе ім пакладзены ў 1948

годзе, калі пабачыла свет яго кніжка паэзіі і вершаваных казак для маленькіх "Вавёрчына гора". Толькі выйшла яна і адразу ў беларускай дзіцячай літаратуры стала больш цяпла, сонца, займальнасці, дасціпнасці, тонкага гумару вялікага педагогічнага такту. Выходзілі новыя кнігі ("Буслінае лета", 1958; "Казка пра цара Зубра", 1960; "Дударык" 1964; "Азбука Васі Вясёлкіна", 1965; "Казкі", 1968; "Чытанка-маляванка", 1971; "Хто памагае сонцу", 1975; "Ладачкі-ладкі", 1977; "Мы будзем метро", 1979; "Мінскія балады", 1982 — спіс гэты можна доўжыць) і ў Цімоха Васільевіча з'яўляецца ўсё болей сапраўдных сяброў. І што самае важнае: першыя яго чытачы,

АПРАМЕТНАЯ
ЭЛЕГІЯ

Годзе пешыць сябе, браце, годзе ўжо,
Што на зямлі і твой след не прашаў:
Ты ж па сабе не пакінуў калодзежа,
Каб помнілі людзі, хто выкапаў.

Згадай хоць адну падрубу пад хату,
Не кажучы пра падмурак і зруб.
Якім твая памяць занасам багата,
Ці вырас табою пасаджаны дуб?

Родныя, што былі твайму часу акрасай,
Грудок і аселіца, і прыбалотны куток.
І не салоўкі, а ўлоды, кнігаўкі і бакасы
На слых вывералі твой нязграбны радок.

Бярэзінка, што садзіў ты з дзядзькам Усцімам
Ад грэблі да грэблі па раўчучу,
Адны і засталіся тваім успамінам
З маленства на старасць табе, хлапчучу.

Бярэзінак тых не зрадніць і не зблізіць
З шымшынай ля хацінча на двары.
Сучаснасць мінуўшчыну так неавідзіць —
Пераварынула ўсё дном дагары.

Крынічка адзіная обак гасцінца —
Прадвечнасці жыла, покуль жыла
І памяць жывіла, даўно не бруіцца —
Помнік нямы нямога сяла.

Даўно мы на дне апраметнага кратэра,
Вочы слепяць пясок салігорскі і пыл.
Меліяратары, з вашае ласкі
Ні той і ні гэты свет нам няміл.

Даруй, дарагая, пакутная памяць,
Перад табою грашу, рвучы на кавалкі душу.
Наўрад каго ў пекле ці ўзварушу,
Дзе галава ўжо нічога не цяміць.
17.07.95

ДЗЯЦІНСТВА

Здаўна не церпячы слова "дзяцінства",
Каюся, кінуюшы родны дзядзінец,
Дзяцінец пачаў у казённым Мінску,
Дзе назаўсёды мушу дзядзінец.
22.04.94

ЗАКЛЯТАЯ
САРОЧКА

Навек да жыцця ланцугом не прыкуты,
Прыйдзе пара і пакорна памру.
Шкада, з сабою не забяру
Усе, што душаць народ мой, пакуты.

Народжаны з вамі ў заклітай сарочцы,
Аду яе і не пакіну.
З сабою якраз
І вазьму ў дамавіну,
Каб з кожнага з вас
Зняць ліхія суроцы.
24.04.94

Шкада, што часу зямнога замнога
Патрачанага, а ўбачанага ўвачывідкі,
Ды не пазначанага ні духам, ні плошцю
У вуснах народа нямога
Ні прыдарожнаю віткай,
Ні повіткаю ў залощці.
15.06.94

Напісанае на паперы
Не заўсёды варта веры,
А засведчанае верай
Ніхто не высече сякерай.
18.06.94

На дзевятым дзесятку
Трэці год мой мінае,
А чацвёрты, мой братку,
Ці дацягнеш да маю?

За табою і пяты гадок
Як зарок, няхай клятва,
Каб убачыць яшчэ хоць радок
Развігальнае кнігі дзятла.
21.06.94

Расінка на лістку — драбок алмаза,
А ў ёй змясцілася і сонца. І адразу
Сусвет увесь, сем колераў вясёлкі.

А што яшчэ змясціць далее столькі,
Што роўна ёй, маленечкай па мерцы?
Адно адзінае — людскае сэрца.
21.06.94

БЯССМЕРТНІК

Напэўна, што судзіў сам лёс так
На ўсё жыццё і па апошні міг —
Нялюбы ён мне быў адзін з усіх
За мёртвы цвет сваіх пясёлкаў,

За свечачны яго бліскучы воск,
Які не вабіў нават матыля
І ні руплівыцы пчалы, і ні чмяля,
Ні нават сквапных і настырных вос.

Як прывід каларовы, ён здалёк
Нічым не мог пацешыць зрок,
Хоць заўважаўся дзе-нідзе
Зрэд часу хіба што ў людзей

Сям-там у парку, на газоне,
Але ні ў вазе, ні ў вазоне.

падрастаючы, становячыся дарослымі, да яго твораў падахвавалі сваіх дзяцей. Бо ведалі, што ў дзядулі Васіля — вельмі шчодрая душа. Бо памяталі: яго кнігі — гэта заўсёды той свет, у якім гэтак шмат добра, шчырасці, а да ўсяго нямяна прысутнічаюць сапраўдныя ўрокі грамадзянскасці.

Дарэчы, адна са сваіх кніг, у якой яго талент раскрываецца найперш у педагогічных аспектах, В. Вітка так і назваў — "Урокі" (1982). А перад гэтым быў зборнік дзённікаў, нарысаў і апавяданняў "Дзеці і мы" (1977), пасля ж "Урокаў" выйшла кніга "Азбука душы" (1988). Тым самым як бы педагогічная трылогія, якая стала свайго роду падручнікам для выхавання дзіцячых садоў, настаўнікаў і, канечне ж, для саміх бацькоў, бо ў ёй не проста карысныя парады, у ёй — роздум, народжаны з багагата вопыту — жыццёвага і творчага, у ёй — споведзь душы неаб'якавай і сэрца гарачага, нястомнага, у ёй — клопат, каб нашы настаўнікі былі вартыя БЕЛАРУСАМІ звацца.

Нядаўна Цімох Васільевіч парадаваў прыхільнікаў свайго таленту новай кнігай "Дом, дзе жывуць словы". Гэта па сутнасці слоўнік народнай мовы для дзяцей. Слоўнік, у якім, зноў жа, знайшлося месца і спрадвечнай жыццёвай педагогіцы, носьбітам якой з'яўляецца сам народ. Па-сапраўднаму ж разумець сэнс яе і значнасць, умець належным чынам прапагандаваць могуць толькі тыя, хто перакананы: выхаванне любові да маці, роднай зямлі пачынаецца са слова. Са слова роднага, са слова матчынага.

Гэтай перакананасцю і жыве В. Вітка. А яшчэ ў правільнасці і актуальнасці сваіх меркаванняў ён упэўнівае кожнага, хто далучаецца да яго творчасці. А яна такая ж значная!.. І яна, на шчасце, працягваецца. Пацвярджае таму — і новыя творы пісьменніка, што публікуюцца ніжэй.

З 85-годдзем жа, шануюны і дарагі Цімох Васільевіч! Няхай яшчэ доўга спадарожнічаюць Вам новыя і новыя "годзі", а мы ўсе, прыхільнікі Вашага яркага і самабытнага таленту, з радасцю будзем чакаць сустрэчы з Вашымі творамі!

На здымку: случане: Галіна Каржанеўская, Алена Васілевіч, Ян Скрыган і Васіль Вітка. 21 мая 1985 года. Слуцк.

Не новаю і думка можа здацца:
Не варты мёртваму ў жыцці
Бясмертным звацца.
29.10.94

Не ўдасканалішыся рукамі
Замаладку па апрацоўцы металу,
Крэмзаючы паперу радкамі,
Так і веку дажыў памалу.

Спытаецца, як жа з паззіям.
Каго хоць радком узварушыў?
Надзіва ханала жалеззя.
Чаго не хавала?
Напэўна, душы.
1.12.94

ВОЧЫ МАЛЕНСТВА
Т.С.Т.

Памру адзін-адзіны раз,
Але за свой пражыты час
Я нараджаўся неаднойчы,
Наноў расплюшчваючы вочы

Свае з вачмі дзяцей і ўнукаў,
І праўнікаў на свет і на айчыну,
І нешчысця мудраю наукай,
Што спасцігаецца і сэрцам, і вачыма.

А потым з кожным пакаленнем
І новых вучняў, новых чытачоў
Так блізка-блізка і на аддаленні,
Але ізноў наноў, наноў.

О, колькі ўдехі вы давалі,
Якому шчасцю быў я рад.
Бог даць, і з неўдамай далі,
Быць можа, вылібісе мне ваш пагляд.
27.12.94 Бальніца.

СВЕТЛЫ
АНЁЛ МОЙ

Светлы анёл мой, пасланы з нябёсаў,
А я на чарзе — у зямлю,
Мне перад Богам і перад лёсам
Грэшна і вымавіць: "Я Вас люблю".
7.02.95

ПАКЛОН ВЯСНЕ

Госпадзі Ісусе,
Я і сам здзіўлюся
Наяве, а не ў сне:
У кішэні напашыве
Нітрагліцэрын пры мне —
Выйду, пакланюся
Яшчэ адной вясне.
7.03.95

ЗЯЛЁНЫ САЛЮТ

Дзень, вясною наканаваны,
Калі салютуюць небу каптаны,
Вечарам запалішы свечы
На сваім урачыстым вечы,
Але ні гуку, ні знаку аб вечным,
Ноччу думаючы аб нечым,
Напэўна ж, аб чалавечым...
9.05.95

ТАЙНА

З вясеннім сонейкам зноў сустрэцца,
Як з неразгаданай тайнаю сэрца.
Здзіўліцца, як нанова нарадзіцца,
Ад нечаканасці раптам здаўмецца:

Яно, балеснае,
Над гэтай жа вясняю
І вечнаю тайнаю
Б'ецца!
8.03.95

АДНО АДЗІНАЕ

Цяпер яно ў сэрца мне болем б'е,
Адзінае тое "сумую",
Калісьці пасланае следам табе,
Каб конча пабачыць самую.

Сумую... — гэтак на ўвесь чысты ліст,
Як выгук на белы свет на зары.
І ён паміж намі пустым не павіс,
Дагнаў цябе ў Мазыры.

Толькі на дзень адпусціў рэжысёр.
Спектакля твайго не было балазе,
А ў Мінск з Мазыра, як з альпійскіх гор —
Сюд-тут на адной назе...

З'яднаныя старасцю ўжо адной
І словам адным на дваіх,
Яго ты і самаю сумнай вясной
Успомніла ў наш развіталы міг.

Хоць і маўчала, і я маўчаў
На краі апошняй начы,
Бачачы, як дагарае свеча,
Агеньчык якой нас лучыў...

Куды ж цяпер паслаць мне пісьмо
Са словам на беламу — чорным?
На жаль, нікуды не дойдзе яно,
Тое, што сталася непаўторным.
25.09.95

ПАДЗЯКА
ГАДЗІННІКУ
ПАДАРАВАНАМУ
СЯБРАМІ

Залаты мой гадзіннік,
Яшчэ служыць суржыма.
Дыхае імянінік
І душа яшчэ жыва.

Стары век на сыходзе,
А ўжо новы на ўзводзе,
Падганяючы стрэлкі,
Ад крыві п'яны ў сцельку.

Калі піць не ўварэдзіцца,
Не працвярэзіцца,
Буду рады, сябры,
Што не ўбачу ўжо гэтай пары.
25.02.96

АПОШНІ СНЕГ

Бог палаці змятае —
Казалі на Беларусі
Пра апошні
Самотны снег.

Усявышні і, праўда, бывае,
Нават у маі
На хвіліну зямлю прыцяраўсць
І ласкава ўсміхнуцца вясне.
10.03.96

У камарыным надрэчным раі
Маладыя шалелі ўсю ноч салаўі,
А безгалосы бацька стары
Запыўся ў ламачча ў глухім бары.

Тут даўдана разлічыў і дажыць,
Нікім незаўважаным у лаўжы.
Клопат сынам, што шчыраюць у лозах —
На паядынку няма безгалосых.

Вырай на крылах нясуць жураўлі,
Бор на вяршальных сонейка гушкае.
Што паднябеснаму да зямлі,
Дзе стала меней адной дробнай птушкаю!
19.03.96

Проза
АРКЕСТР

Ідуць гады і ўсё меней застацца
Партызан. Калі памёр Валодзя Тычына, у
вайну маладзенькі, сіхмянага выгляду
падручнік, а ў апошнія гады дырэктар
саўгаса, які дзеля зборшычаў партызан
выдзяляў гулкі, грывучы аўтобусік,
Багавік рашыўся. Без баявых сяброў-
таварышаў горад зрабіўся пусты.

— Зямля круглая, — сказаў ён знаёмым.
— На Пцічы я нарадзіўся. Паеду туды
канцаць жыццё...

Пціч пачынаецца пад Мінскам і цячэ
на поўдзень, на Палессе. Нарадзіўся
Багавік на Палессі, у станцыйным
пасёлку, дзе праз паўнаводную раку
перакінуты магутныя жалезныя аркі
чыгуначнага моста, якія трымаюцца на

Іван НАВУМЕНКА

ДВА АПАВЯДАННІ

таўшчэзных ацэнтаваных быках-
апорах. Восенню сорок другога года яны,
партызаны, гэты мост узарвалі.

А служыць у войску Багавіку прый-
шлося ў мясцінах, дзе Пціч нагадвае
вузенькую канаўку. Там і маршал Жукаў
служыў: камандаваў кавалерыйскім пал-
ком, штаб якога размяшчаўся ў Мінску.

Цяпер там дом ветэранаў. Туды і
пакіраваў Багавік, у якога памерла другая
жонка, а з родных засталася немаладая,
хваравітая дачка.

Толькі расчараваўся Багавік. Дом ветэ-
ранаў — фактычна запушчаная багадзель-
ня. Па зарослых дарожках соваюцца з
кыйкамі ў руках згорбленыя дзяды і бабулі.
Дзядам — хоць пенсію да капейкі збіраюць
— не даюць нават табакі. Хоць ты
недакуркі па сцэжках сабірай. І як мухі
паміраюць былыя высокія і сярэднія
начальнікі, палкоўнікі і маёры. Іх хава-
юць нават без аркестра, без ніякай музы-
кі. Могілкі — насупраць іпадрома, на
якім калісьці практыкаваліся кавалерыс-
ты палка, якім камандаваў Жукаў. А ва-
кол іпадрома — дзесяткі камяніц-пала-
цаў. Самая неверагоднай формы — вас-
траверхія, з антрэсолямі, басейнамі, вок-
намі, што нагадваюць сярэдневяковыя
шчыліны-байніцы. Большасць — на два-
тры паверхі. Набудавалі палацаў мінскія
начальнікі, якія яшчэ ў сіле. Толькі зямлі
каля палацаў малавата — па дзесяць сотак
— і яны згравасціліся нібы высотныя
гмахі дзе-небудзь на вузкай нью-йорксай
Уол-стрыт.

Нарэшце вестка аб тым, што Багавік
падаўся ў дом ветэранаў, дайшла да ўлад
ягонага горада. І яны зразумелі: зрабілі
памылку. За ім прыехалі на легкавой
машыне. Як-нікак ён быў камандзірам
партызанскага злучэння, і кіраўнікам над-
прыпяцкага горада стала проста сорамна.

Багавіку нават кватэру выдзелілі:
двухпакаёвую на аднаго.

Усё жыццё Багавік быў увішны, рухавы
і, з часцю вярнуўшыся ў родны горад, ён
не спыніў актыўнай дзейнасці. Ён трохі
музыка. У маладосці граў на гармоніку,
балалайцы, нават на гітары. Цяпер на
схіле гадоў асвоіў акардэон. Яму нібы
прыбавілася сілы, пасля таго, як гарадскія
ўлады без просьбы з ягонага боку вырвалі
яго з дома ветэранаў, а фактычна з
заныпалай багадзельні.

Багавік складае спіс гараджан пенсій-
нага ўзросту, якія валодаюць якім-не-
будзь музычным інструментам. Актыў-
насці яму не пазычаць. Завітвае асабіста
да кожнага.

— Мы па агульным шляху не пойдзем.
Ад смерці ўстрымаемся. Але раптам
прыйдзецца...

— Відаць, прыйдзецца. Не адхрыс-
ціцца...

— То давай, браце, з музыкай. Каб самі
нябёсы пачулі. Хіба мы дарма пражылі
жыццё?..

Багавік — арганізатар адменны.
Заўсёды здзяйсняў, што задумаў. Ціха
нясе шырокая, паўнаводная Прыпяць

трохі рудаватыя воды ў Дняпро. На яе
правым стромым беразе даўно стаіць
старая прысадзістая, падобная на які-
небудзь склад, шопя. Пасля Чарнобыля
шопу меліся знесці: мецілі на яе месцы
пабудавец даследчую станцыю. Багавік
пакіраваў у гарвыканкам і адстаяў шопу.

Ніхто нават не заўважыў, што за месца-
два шопя як бы памаладзела. Вечарам яна
глядзела светлымі вокнамі на цёмную як
дзёгаць ваду Прыпяці.

Недалёка ад шопы — аўтобусная
станцыя, а побач з ёй, на самай гары —
шасціпаверховая гасцініца. Вечарам, калі
сціхае гарадскі тлум, на аўтавакзале
выразна чуваць музыка. Гэта мадэрная
музыка нясецца з гасцініцы: лязгат,
бразгат, завыванне.

З некаторага часу да аўтавакзала стала
даносіцца іншая музыка. Галоўным чынам
мелодыі песень грамадзянскай і Айчынай
войнаў. Аркестрам кіруе, відаць, вопытны
дырыжор, бо мелодыі гучаць зладжана,
выразна.

Пасля кожнай рэпетыцыі ўдзельнікаў
самадзейнасці развозіць па горадзе, што
стаіць на ямі пагорках, бразгатлівы,
рыпучы аўтобусік з таго саўгаса, якім
кіраваў партызан нябожчык Валодзя
Тычына. Аўтобусік спісаль, і яго за
невялікія грошы выкупіў Багавік.

Напярэдадні Дня Перамогі памірае
Перапелкін, адзін са старэйшых партызан,
фактычна памочнік Багавіка, а ў мірныя
гады дырэктар МТС.

Невялікі, па сутнасці, горад яшчэ не
бачыў такога пахавання. Уверх па гарбаты
украіннай вуліцы, дзе пахіляў, вясковага
выгляду хаты мяжуюць з мадэрнымі
катэджамі камерцыйных структур;
рухаецца агромністы натоўп. Наперадзе
аркестр з меднымі трубама, акардэонамі,
звычайнымі гармонікамі. Ён дыхае на
поўныя грудзі, выконваючы песні
рэвалюцыі і Айчынай вайны.

Над магілай прамаўляюць Багавік, два-
тры сівыя прыгорбленыя партызаны,
высокі чарнявы хлапчына з гарвыкан-
кама. Калі труну па вярхоўках апускаюць
у магілу, кідаюць першыя камякі зямлі,
як бы зноў пачынаецца аркестр. У ім,
аказваецца, ёсць флейты, скрыпкі і нават
вялікія турэцкія барабаны з меднымі
бляхамі. Аркестр пачынае "Інтэр-
нацыянал". Баявую малодую напачатку
як бы намацаюць акардэоны, флейты,
скрыпкі. Яна гучыць сцішана, паволі
нарастаючы, пашыраючыся. Але вось адна
за другой уключаюцца ў справу шырака-
горлыя медныя трубы, бухаюць турэцкія
барабаны і цяпер толькі адна баявая,
урачыстая мелодыя лунае над навакол-
лем. Музыка людзей, што намерыліся
пераварнуць увесь свет, разбурыць яго і
адбудавць на новых пачатках. Некаторыя
з прысутных, не саромеючыся, выціраюць
слязіну, а некалькі бабулек, што не
прапускаюць ніводнага пахавання, зацята
хрысцяцца.

(Працяг на стар. 13)

Віншуем!

ХОР... У МУЗЕІ

Рэспубліканскі ліцей пры Беларускай акадэміі музыкі ладзіць творчае сяброўства з Нацыянальным мастацкім музеем. Першым знакам такога сяброўства стаўся адкрыты канцэрт хору хлопчыкаў ліцея пад кіраўніцтвам Уладзіміра Глушакова. Гучалі культурныя творы Моцарта і Рахманінава, беларускія канты і негрыянскія спірычуэлс; супрацоўнікі музея зрабілі адмысловую экспазіцыю ўзораў іканапісу — і гэтыя своеасаблівае экіменічнае велікоднае імпрэза здзівіла і парадавала наведнікаў. Супольныя акцыі ліцея і музея будуць працягвацца. Ужо сёння нават прадумваецца праграма двух калядных канцэртаў, а на далейшую перспектыву плануецца правядзенне фестывалю з удзелам даравітых дзяцей — для дзяцей, дый не толькі.

Н. К.

А Ё БУДУЧЫХ ІНЖЫНЕРАЎ — СВОЙ ЦЭНТР

І не які-небудзь, а цэнтр этнаграфіі, фальклору і рамёстваў. І адкрыўся ён нядаўна ў Мінску ў інтэрнаце N 6 Беларускай політэхнічнай акадэміі. А што самае важнае — ініцыятарамі стварэння цэнтру выступіла само кіраўніцтва БПА. Яшчэ некалькі гадоў назад яно звярнулася з адпаведнай прапановай у Беларускі Саюз майстроў народнай творчасці. Там, зразумела, ахвотна пайшлі на сустрэчу.

І вось добры намер ператварыўся ў канкрэтную справу. Пад Цэнтр этнаграфіі, фальклору і рамёстваў адведзена месца на другім паверсе інтэрната. І адразу ж першыя наведвальнікі змаглі па вартасцях ацаніць, што чакае іх у будучым... Канечне ж, далучэнне да сакрэтаў творчасці, знаёмства з прыгожым. А некалькі яно шматграннае ў сваёй аснове і непаўторнае, пераканала першую выстаўку, што была ўрачыста адкрыта разам з адкрыццём Цэнтру. На ёй прадстаўлены лепшыя вырабы народных умельцаў.

І ў перспектыве ў Цэнтры будуць ладзіцца падобныя экспазіцыі. А яшчэ — пачнуць працаваць розныя гурткі і студыі, у якіх сябры Саюза майстроў далучаць студэнтаў да сваіх сакрэтаў, пройдучы і заняткі на вучэбным курсе "Гісторыя беларускай культуры".

МАЙСТРА

Архітэктар па адукацыі Кацярына Андрэеўна Пакаліцына займалася праблемамі рэстаўрацыі помнікаў архітэктуры, але ў адзін момант пазбавілася працы. Нейкі час працавала вышывальшчыцай у малым прадпрыемстве. Але карпатлівы гэты занятак прыносіў малы заробкі. Вырасла паспрабаваць распісваць шкатулкі. Вось тады і спатрэбіліся веды беларускай архітэктуры, народнага касцюма, гісторыі рэлігіі. Акрамя шкатулак, стала распісваць сувенірыя яйкі, стварыўшы цэлы шэраг узораў на біблейскую тэматыку.

Сёння Кацярына Андрэеўна ўжо не ўяўляе сябе без заняткаў жывапіснай мініяцюрай. Год таму яна стала членам Саюза майстроў народнай творчасці Беларусі, удзельнічае ў выстаўках.

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛТА

На здымку: Кацярына Андрэеўна Пакаліцына за работай.

Фота айтара

Нядаўна ў Дзяражаўным тэатры оперы і балета Беларусі абдыўся бенефіс аднаго з вядучых салістаў, народнага артыста СССР Аркадзя Саўчанкі. Шматлікія прыхільнікі гэтага сапраўды рэдкаснага таленту віншавалі яго з 60-годдзем з дня нараджэння і 35-годдзем творчай дзейнасці. У "букет" юбіляру — і наша сённяшняе публікацыя.

Тэатральная афіша 1960 года запрашала публіку на не зусім звычайны спектакль Беларускага опернага — "Севільскі цырульнік": у партыі Фігара ўпершыню выступаў выпускнік Маскоўскай кансерваторыі Аркадзь Саўчанка. У памяці сталых аматараў опернага мастацтва захаваўся створаны ім абаяльны вобраз вясёлага, гаваркага, жыццядараснага і дасціпнага прыгажуня. Яго артыстычны талент, прывабны выгляд, рэдкая музычнасць, мяккі аksamітны голас цёплага тэмбру поўнага дыяпазону скарывілі публіку.

У тым спектаклі, акрамя 24-гадовага барытона, удзельнічалі маладыя спевакі Хіжняк

першая пастаноўка Моцарта на беларускай сцэне, цікавая, сур'эзная.

Вельмі прывабным, мяккім, лірычным быў яго Максім Багдановіч у оперы Ю. Семянякі "Зорка Венера". У гэтым вобразе асабліва праявіліся яркая музычнасць, натхнёнасць акцёра.

Па-свойму вылучаліся ў яго самыя розныя партыі: Марселя з "Багемы" Д. Пучыні; Гразнога з "Царскай нявесты" М. Рымскага-Корсакава, Радрыга з "Дона Карласа" Д. Вердзі. Для кожнай з іх артыст знаходзіць незвычайныя фарбы, нюансы. Але амаль заўсёды стараецца не паўтарацца, працуе творча, імправізуе. У кожны спектакль імкнецца ўносіць нешта новае. Так адбывалася і з адным з лепшых яго герояў — Фігара ў оперы Д. Расіні "Севільскі цырульнік".

Яго першая сустрэча з гэтым вобразам адбылася яшчэ падчас вучобы ў Маскоўскай кансерваторыі ў опернай студыі, дзе рэжысёрам тады быў славуты спявак Сяргей Якаўлевіч Лемешаў. А колькі разоў Саўчанка выступаў у гэтым спектаклі на мінскай сцэне — нават цяжка сказаць! З цягам часу ягоны Фігара мяняўся. Артыст знаходзіў у ім усё новыя якасці, падкрэсліваў у сваім героі незвычайную

СПЯВАК. АРТЫСТ. МАЙСТАР!

і Кадзінская. Усе тры прыехалі ў Мінск па запрашэнні тагачаснага галоўнага дырыжора Льва Любімава, які наведваўся ў Маскву ў пошуках тэатраў. Удзел у спектаклі быў для гэтых спевакоў своеасаблівым творчым конкурсам на залічэнне ў штат тэатра. І вось нарэшце лёс артыстаў вырашыўся. З трох маладых прэтэндэнтаў Леў Уладзіміравіч запрасіў працаваць на беларускай опернай сцэне толькі Аркадзя Саўчанку.

"Мы вас бяром", — сказала яму галоўны рэжысёр тэатра, знаяная спявачка Ларыса Пампееўна Александровская. Звяртаючыся да Льва Любімава, яна заўважыла, што знешне Аркадзь Саўчанка вельмі напамінае Мікалая Ворвулева. Малады спявак быў, як гаворыцца, на сёмым небе ад радасці. Крэўны беларус, ураджэнец Віцебска, ён марыў працаваць на опернай сцэне роднай Беларусі. Мара яго збылася.

Аркадзь Саўчанка пачынаў з другіх партый — Маралеса ў "Кармэн" Д. Бізэ, судзіў ў "Балі-маскарадзе" Д. Вердзі, Фіярылы ў "Севільскім цырульніку" Д. Расіні. Канкурэнцыя сярод барытонаў у тэатры была. І маладому спеваку было нялёгка прабіцца ў вядучы. Але паступова цярплівасць і праца дапамаглі дасягнуць шмат чаго. Як адзначае канцэртмайстар Ларыса Талкачова, у Аркадзя Саўчанкі рэдкая працаздольнасць. Штодзённа артыст займаецца па тры-чатыры гадзіны, працуе над кожнай фразай, карыстаючыся магнітафонам. Ён не дазваляе сабе расслабляцца, вельмі адказна адносіцца да кожнага спектакля. Для кожнага вобраза спявак знаходзіць новыя фарбы не толькі ў акцёрскім выкананні, але і як вакаліст. Асэнсавана працуе над вобразам. І вядома ж, дае цудоўны прыклад працавітасці для маладых спевакоў.

Яму ўдаюцца партыі любой складанасці. Паклонікам таленту А. Саўчанкі здаецца, што ён дасягае ўсяго вельмі лёгка. Але за казачнай лёгкасцю хаваецца сур'эзная карпатлівая праца артыста над партыяй. Паводле прызнання вернага сябра, дарадчыцы, жонкі, оталарынголога Серафімы Сямёнаўны, якая фактычна з'яўляецца яго анёлам-хавальнікам і не прапускае ніводнай оперы з удзелам мужа, Аркадзь Маркавіч перад кожным спектаклем пралявае ўсю партыю, а выступае з такой каласальнай аддачай, што часам пасля спектакля не можа заснуць усю ноч.

Саўчанка паводле гараскопа авен. Ці не таму на дзіва сумлены, праўдзівы, ні перад кім не ліслівы, не прыніжаецца, лічыць, што артыст павінен гаварыць пра сябе не словамі, а дзеяннем... Яго нешматслоўнасць выявілася і ў вельмі сціплым расказе пра свае оперныя ролі. Добра, што мне давялося пабачыць яго ў розных спектаклях, хаця, вядома ж, не ва ўсіх пяцідзясяці партыях, якія ён выканаў за 35 гадоў працы на беларускай опернай сцэне.

Памятаю, які цудоўны незабыўны вобраз Яўгенія Анегіна стварыў артыст у аднайменнай оперы П. Чайкоўскага. На працягу спектакля ён то ганарлівы, недаступны, упэўнены ў сабе свеці прыгажун, то пакутнік, які страціў розум ад каханья, расчараваны ад перажытага. У сцэне дуэта з Ленскім перад дуэллю ён прарочліва прадчувае сваю трагічную адзіночку...

Памятаю Аркадзя Саўчанку ў створаным ім амаль трыццаць гадоў назад цудоўны вобраз Апалона ў оперы С. Танеева "Арэстэя". У гэтай ролі ён быў вельмі прыгожым, як з цудоўнай казкі. А голас спевака гучаў так свежа, лёгка, што, здавалася, няма яму роўных. На думку Л. Талкачовай, яго бясспрэчным поспехам была партыя Дон Жуана ў аднайменнай оперы В. Моцарта. Гэта была

жыццёвую мудрасць, аптымізм, філасафічнасць і, вядома, — бязмежную вяселасць. На ўзроўні з ім была і Разіна ў выкананні Тамары Ніжнікавай. Іх партнёрства ў оперы і ў жыцці было карыснае для абайх. Аркадзь Маркавіч падабаўся яе вельмі прыгожым голас-званочкам. Ёй быў даспадобы цудоўны барытон з аksamітным тэмбрам, і каб ён заўсёды гучаў лёгка, свабодна, яна старалася перадаць маладому спеваку ўсе "сакрэты" вакальнага майстэрства, якім валодала сама.

Яны абое вучыліся ў Маскоўскай кансерваторыі, толькі ў розныя гады. Педагогам Тамары Мікалаеўны была знакамітая спявачка, сястра праслаўленай В. Барсавай — Марыя Уладзімірава.

Аркадзь Маркавіч, які стаў студэнтам у 18-гадовым узросце (пасля шматлікіх канцэртаў на самадзейнай сцэне, пасля паспяхоўных уступных іспытаў, дзе быў конкурс — 33 чалавекі на месца), вучыўся ў выдатнага барытона, народнага артыста Расіі Сяргея Мігая — таксама, дарэчы, ураджэнца Беларусі. У свой час Сяргей Іванавіч вучыўся ў караля барытонаў выдатнага італьянскага спевака Канцільяна Баціціні. Так што фактычна і А. Саўчанка атрымаў італьянскую вакальную школу. Яшчэ адным яго педагогам па вакалу быў народны артыст Расіі Аляксандр Батурын (таксама беларускага паходжання).

Лёс звёў двух таленавітых людзей — Тамару Ніжнікаву і Аркадзя Саўчанку. Яны разам удзельнічалі ў многіх спектаклях: "Травіята", "Рыгалета", "Шукальнікі жэмчугу", "Дзячына з Палесся" і іншых. Яны не маглі не закахацца! Але той жа лёс іх развёў... Яны па-ранейшаму сябруюць. Іх аб'ядноўваюць не толькі два сыны. Жывуць у адным доме. Абодва выкладаюць вакал у Акадэміі музыкі. Што было, перажытае, па-ранейшаму помніцца. Любоў да мастацтва, адданасць сваёй справе, найвысокі прафесіяналізм — гэта не мінае...

Невыпадкова вакальнае мастацтва стала ягоным прызначэннем. Добра спявалі маці, бабуля, а Аркадзь з братам Анатолям падпвалі. Анатолю, дарэчы, таксама стаў оперным спеваком (у яго ад прыроды пастаўлены тэнор): ён заслужаны артыст Латвіі, жыве ў Рызе. Браты неаднаразова разам выступалі ў "Травіяце", "Севільскім цырульніку", "Яўгеніі Анегіне". Але як бы цудоўна ні спяваў Аркадзь Маркавіч, ён ніколі не быў задаволены сваім голасам, мяркуючы, што калі спявак задаволены сабой, дык на гэтым ён заканчваецца. І яшчэ мяркуе, што каб больш паспець, спеваку патрэбна два жыцці: у адным — вучыцца, у другім — спяваць. За дзесяці гадоў працы на опернай сцэне ў Аркадзя Саўчанкі не было нелюбімых роляў. Усе героі блізкія, дарагія сэрцу артыста. Гэта ж "кавалачак" яго сэрца!

А вось вяршыня яго творчасці, бадай, можна назваць вобраз Рыгалета ў аднайменнай оперы Д. Вердзі. Невыпадкова гэты спектакль абраў артыст для свайго нядаўняга бенефіса, прысвечанага 60-гадоваму юбілею і 35-годдзю творчай дзейнасці. Дакладнымі вакальнымі і акцёрскімі штрыхамі вымалёўваў ён на працягу некалькіх гадзін трагічны і неадназначны вобраз свайго героя. Яркі палётны голас непаўторнага тэмбру гучаў надзіва свежа, прыгожа. "Брава!" — вітала публіка. А на сцэне быў змардаваны горам стары, які выпадкова стаў саўдзельнікам згубы сваёй адзінай любай дачкі, — Рыгалета...

Разам з А. Саўчанкам у яго бенефісным спектаклі сапраўдны ансамбль стварылі цудоўныя беларускія артысты, якіх ён выбраў у якасці партнёраў, — Марат Грыгорчык, Наталля Кастэнка, Наталля Руднева, Алег Мельнікаў і іншыя.

— З ім як з партнёрам лёгка спяваць, —

гаворыць М. Грыгорчык. — Наогул кожны спектакль з яго удзелам заўсёды праходзіць з поспехам.

— У залецішыня, калі ў другім акце гучыць наш дуэт, а мы нават не дыхаем, спяваем на адным дыханні, — дадае Наталля Кастэнка.

— Ён настолькі прафесійна спявае, што я хацела б пераймаць — як ён лёгка, мякка, свабодна рухаецца па сцэне! Дзякую лёсу за такога партнёра. Навучылася ў яго падачы гуку, дыкцыі, палётнасці гучання, — прызнаецца Наталля Руднева.

У той святочны вечар юбіляр пачуў шмат цёплых слоў. Для яго спявалі, танцавалі. Яго літаральна засыпалі кветкамі. Любяць мінчане свайго куміра.

Можа, у гэтай шчырай народнай любові — адзін з сакрэтаў яго творчай маладосці?

Вера КРОЗ

Мізіг' ("Снягурочка").

Аманасра ("Аіда").

"АРТЫСТАЎ СВАІХ ТРЭБА ЛЮБІЦЬ"

У школе ён меў двойкі па паводзінах. Настаўніца беларускай мовы казала, што ён пэўна будзе працаваць у цырку, а яна ўжо — выстаяць у чарзе па білеты. Цяпер настаўніца — сярод самых адданных глядачоў тэлевізійнай перадачы "Тэатр у фатэлі", дзе Сяргей Арланаў працуе як рэжысёр. Часам яе ловаць у эфіры і сябры па валебольнай зборнай Беларусі.

Сам Сяргей з усмешкаю згадвае, як пачынаў сваю артыстычную кар'еру... з дзіцячага садка: апантана чытаў вершы. На ўсіх ранішніках. Вылучаўся добрай памяццю і вучыў іх проста перад выступленнем. Такім чынам мацавалася падстава трапіць у тэатральны клас 136-ай мінскай школы (якраз тады В. Бандарчук гэты клас арганізаваў). Цуд школы быў у тым, што яна працавала... як маленькі тэатральны інстытут. Гэткія інстытуткі яселькі. Выкладалі і танец, і сцэнічны рух, і пластыку, і гісторыю тэатра... Таму ў Акадэміі мастацтваў малады чалавек меў магчымасць трохі гультайнічаць? Але перш як трапіць "трохі гультайнічаць", трэба было хараша папрацаваць. Першая сустрэча — з педагогамі Іллёй Курганам і Аляксандрам Бутаковым. Яны праслухалі Сяргея, справядліва наракаючы на ягоную дыкцыю. Паралілі каменчыкі ды арэкі для трэніроўкі. І Арланаў... упершыню задумаўся пра рэжысуру. Хоць дыкцыю выпраўляць давялося. Так што ў адной з праграм "Тэатра ў фатэлі" яго ўбачылі ў ролі Калігулы паводле Камю, а на студэнцкай сцэне ён выйшаў у ролі Мальера паводле Булгакава. Працаваў мантажнікам у Купалаўскім тэатры, пасля чаго на пытанне "ці ж падрыхтаваны ты да працы ў тэатры" адказвае проста, маўляў, прыроду акадэмічнага тэатра ў побытавых праявах разгледзеў, асабліва — высілкі й намаганні па ўтрыманні тэатра ў акадэмічным стане.

— І што б ты, Сяргей, вылучыў як самую балякую тэатральную праблему?

— Усе афішы Беларусі падпісаны рэжысёрамі-пастаноўшчыкамі. Мне ж здаецца, што, на самай справе, большыня з іх уяўляе сабой толькі пастаноўшчыкаў. Сярод іх вельмі мала рэжысёраў. Я сцвярджаю гэта, паглядзеўшы спектаклі ў нашых самых-самых — акадэмічных тэатрах, у Купалаўскім, у Рускім. Для мяне рэжысура — гэта перадусім праца з акцёрамі. З чалавекам. А ў тэатры звычайна працуюць... са святлом — яго паболей. З заднікамі — тыя мусяць быць як мага прыгажэй. З мізансцэнамі — каб развесці... І трэба пісаць у афішах — пастаноўшчык. І толькі крышачку, якімсьці бокам — рэжысёр. Жонка мая актрыса. Сам паспеў папрацаваць акцёрам. Высоўваю, на жаль, старое: як рэжысёры не любяць сваіх

акцёраў. Або любяць як... функцыю, матэрыял, як колькасць, з чьёй дапамогай пры задніку ды ў належным асвятленні нешта й робіцца... І глядача, здаецца, можна пусіць... Мой педагог Барыс Утораў вучыць таму, што менавіта работа з акцёрам вызначае рэжысуру. Гэта першаснае. Як узор падобнае работы магу назваць Барыса Эрына, чый юбілей мы нядаўна адзначылі. Мне даспадобы работы Мікалая Ліцігіна, — ён любіць сваіх артыстаў. Перафразую з Булгакава і паўтараю: артыстаў сваіх трэба любіць. Інакш рызыкнем прыкачаць страшных непрыемнасцяў... Другая наша вялікая праблема — кампрамісы ў мастацтве. Мне шмат кажуць пра тэатральную этыку, пра маю ўласную нявыжванасць. (калі кажу пра работу калегі, што думаю). Але ж прафесія вымагае прынцыповасці. Зрэшты, можна і

трэба папракнуць і мяне. Хоць бы за ўсе недасканаласці сцэнічных урыўкаў перадачы "Тэатр у фатэлі". Праўда, я мушу рыхтаваць іх тры-чатыры дні да эфіру. Як ты любіш казаць — да наўпроставага.

— Мне, калі вяду перадачу, часам вельмі крмудна: на пляцоўцы куды цікавей... як у кадры. І я — самы прывіляваны глядач. З другога боку, як нішто з аднакурснікаў, ты выпрабаваў сябе ў розных стылях, жанрах, матэрыялах...

— Калі б яшчэ мае работы заставаліся навучальнымі! У мяне ж — тэлеаўдыторыя, спецыфіка тэлебачання, з якой я яшчэ не надта асвойтаўся... Пазнаёміўся са шмат якімі акцёрамі мінскіх тэатраў. Навучыўся шукаць хутка і вырашаць хутка. Прафесійныя якасці, вядома, гартуюцца, але... каб жа не на вачах

ва ўсіх...

— А якому тэатру аддаеш перавагу?

— Хваля чарноцця й побыту ўжо адышла. Я — за гранічна эстэтызаваны тэатр. Нават за эстэці. За дарагую, выбітную форму, якую хто-хто, а нашы акцёры напоўняць высокай духоўнасцю.

— Твае рэжысёрскія аўтарэтэты?

— У Беларусі — мае педагогі. Ілля Курган і Барыс Утораў. Налеўна, блага казаць у дваццаць тры гады, што мала людзей, якіх я магу слухаць ды слухацца. Якіх магу любіць. Але... магу. Іх абодвух. З вялікай удзячнасцю згадваю пастаноўкі Барыса Эрына, шкадую, што ён пакінуў Беларусь. У гэтых людзей варта вучыцца і прафесіі, і любові...

Гутарыла **Жана ЛАШКЕВІЧ**
Фота **Аляксея МАЦЮША**

Музыка

УСЁ БЫЛО "НЕ ПАВОДЛЕ ПРАВІЛАЎ"

Якая прырода прызнання і папулярнасці мастацкай працы? У чым тайна поспеху музычных твораў, чаму лёс многіх з іх недаўгавечны? Спрадвек гэтыя праблемы абмяркоўваліся праз прызму паняццяў "натхненне" і "майстэрства", у адзінстве якіх бачылася зарука сапраўднага творчага поспеху. Між тым, па-за эстэтычнымі дыскусіямі, як правіла, заставалася такая немалаважная ўмова прызнання музычнага твора шырокай слухачкай аўдыторыяй, як простая, прагматычная сувязь паміж творцамі і слухачом — праз выкананне, праз агучванне напісаных нот! А гэта, як паказвае гісторыя і цяперашняя практыка, — справа не простая, і найперш, мабыць, у сэнсе арганізацыйным.

Сёння кампазітару неабходна прадзюсерская дзейнасць дзеля ўласнай папулярнасці (калі ён не можа гэтыя функцыі пераадрасаваць камусьці іншаму, але ж гэта, як правіла, занадта накладна). У наш складаны час таленавітыя людзі нярэдка пераадоляюць шматлікія ўсім вядомыя жыццёвыя цяжкасці, і амаль не застаецца часу на "расоўванне" сваіх твораў у свет, на ўсталяванне "патрэбных" кантактаў, на пошук спонсараў. А яшчэ бывае ў інтэлігентнага творцы "непрабуйны" характар...

Вось так пачынаю разважаць, калі задумаюся пра лёс Валерыя Іванавіча Карэнікава, члена Саюза кампазітараў Беларусі. 25 гадоў назад ён закончыў Беларускае дзяржаўнае кансерваторыю па класе Пятра Падкавырава — і пачалося напружанае працоўнае жыццё ў Магілёве, Калінінградзе, Маладзечне, Мінску. Чалавек, які спазнаў кватэрныя праблемы, правінцыйную адарванасць ад вядучых музыканцкіх сіл рэспублікі, матэрыяльныя цяжкасці, Валерыя Іванавіч захаваў прафесіяналізм, сур'ёзнае і прапрабавальнае стаўленне да кампазітарскай справы, да сябе і да сваёй творчасці.

Апошнім часам музыка Карэнікава гучыць у канцэртах часцей, яе ахвотна ўключаюць у музычна-педагагічны рэпертуар, у праграмы фестываляў і конкурсаў, яго творы апублікаваны ў нотных зборніках. Аднак гэта толькі невялікая частка, большасць жа твораў кампазітара не вядомая шырокаму слухачу. Я між тым, музыка В. Карэнікава — гэта самабытная з'ява, вартая папулярнасці, залісу на радыё і БТ. Сам жа ён, чалавек глыбока прстойны, удумлівы, дапытлівы ў сваёй справе, — цікавы ўласны творчай пазіцыяй.

Аднойчы ў гутарцы са мной Валерыя Іванавіч дасціпна заўважыў: "У майёй творчай біяграфіі ўсё было не паводле правілаў". Ён меў на ўвазе свой асаблівы і сапраўды цікавы шлях да музыкі.

Таленавітым хлопчыкам яго заўважылі ў мастацкай самадзейнасці: іграў на домры ў народным аркестры Палаца піянераў. Не ведаючы нотнага пісьма, юнаком прыйшоў

паспрабаваць існасць ў музычным вучылішчы, да таго ж у сярэдзіне навучальнага года. Паказаў некалькі прасценных інструментальных мініяцюраў, запісаных нотамі пры дапамозе сяброў. Яўген Глебаў, тады малады педагог, але ўжо вядомы кампазітар, прагледзеўшы гэтыя "опусы", здолеў угадаць у іх талент. Да ягонаў думкі далучыўся і знакаміты наш класік Мікалай Аладаў, слова якога сталася вышэйшым для залічэння Карэнікава ў музычнае вучылішча. І ён стаў студэнтам тэарэтычнага аддзялення, здаўшы за два месяцы праграму музычнай школы па тэорыі музыкі.

Хутка кампазітарскі талент Карэнікава раскрыўся ў поўную сілу, чаму нямаля садзейнічаў яго першы настаўнік Яўген Глебаў, які прыйшоў у прафесійную музыку падобным шляхам, з самадзейнасці, і, магчыма, таму асабліва ашнадна і ўважліва паставіўся да свайго вучня. Са сваімі "прыгодамі" паступаў Валерыя Карэнікаў і ў Беларускае кансерваторыю — пасля трох гадоў службы ў арміі, са спазненнем да пачатку навучальнага года пасля дэмабілізацыі. І зноў "добры геній" — прафесар Уладзімір Алоўнікаў падтрымаў абітурientа, дараваўшы недапрацоўкі ў праграме па фартэпіяна і разгледзеўшы яго творчы талент.

І вось настаў час першых вынікаў. У В. Карэнікава выявілася прыхільнасць да чыста інструментальных жанраў, дзе ён знайшоў сваю вобразную сферу і вызначыў сваю стыльвую пазіцыю. Яго ўлюбёная галіна — камерна-інструментальная музыка. І першым станоўчым водгукам у друку былі цёплыя словы калег і крытыкаў пра квартэт В. Карэнікава, выкананы на адным з канцэртаў з'езда кампазітараў 1980 года. Яркая творчая з'ява! Аднак твор дагэтуль не запісаны на радыё і не гучыць...

Асабліва прыхільнасць кампазітара — жанр трыо. Першае трыо — студэнцкая работа, пазней адрэдагаваная аўтарам, але так і не выкананая. Другое трыо для скрыпкі, віяланчэлі і фартэпіяна — з тых рэдкіх твораў, якія можна пачуць у студэнцкіх канцэртах, у класах камернага ансамбля. Трыо N 3 для нявыжлага складу — скрыпкі, альты і фартэпіяна —

створана па просьбе выкладчыка ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі С. Дамарадавай для папаўнення рэпертуару па класе камернага ансамбля. Ды ўрэшце гэты твор, сур'ёзны і глыбокі, аказаўся складаным для навучэнцаў. Затое ён быў з поспехам выкананы масцітымі выканаўцамі І. Алоўнікавым, Л. Гарэлікам і І. Панчанка на фестывалі новай беларускай музыкі ў 1992 годзе. Трыо напісана як варыяцыя на тэмы са занага "Полацкага сшытка". Дарэчы, нядаўна кампазітарам створана "Шэсць п'ес з "Полацкага сшытка" для трыо і, зноў жа для трыо, — Варыяцыі на тэмы песні Ю. Семянякі "Явар і каліна".

Музычны свет усіх трыо Карэнікава ўвасабляе характэрныя ўласцівасці яго творчай манеры. Сучасны кампазітар, які валодае інтанцыйным слоўнікам XX стагоддзя, ён, аднак, заўсёды заклочаны выразнасцю мелодыі, яе эмацыянальнай акрэсленасцю. Мабыць, таму ён не схільны да экстраардынарных эксперыментаў і сучасную стылістыку трактуе праз спалучэнне традыцый розных эпох і стыляў. Вядома, у яго ёсць свае схільнасці, сярод якіх на асаблівыя месцы — творчасць С. Пракоф'ева.

У самых патаемных глыбінях музыкі В. Карэнікава чуецца першароднасць беларускай нацыянальнай культуры, асабліва ў лірычных старонках: Легендзе для віяланчэлі з фартэпіяна, у песенных тэмах Трыо N 3, Санаце для скрыпкі з фартэпіяна. А якая шматгранная вобразнасць: то кампазітар гарэуе (фартэпіянная п'еса "Маленькі каўбой", "Вясёлая карусель"), то фантазіруе і марыць (Саната для габоя і фартэпіяна, Саната для віяланчэлі з фартэпіяна, ч. II), то ён засяроджаны і суровы (Трыо N 3, Саната для віяланчэлі, ч. 1). А яго лірычны дар праўляецца і ў вакальных цыклах: 4 рамансы на вершы П. Броўкі і М. Танка, 3 рамансы на словы Г. Кагановіча.

Ведаю, што чакае свайго выканання Сімфонія В. Карэнікава, ідзе праца над ужо другім канцэртам...

Аднак Валерыя Іванавіч не з тых мастакоў, якія ў творчым самазбыцці гатовы адмовіцца ад штодзённага жыцця. Ён жыве разнастайнымі інтарэсамі. Ён — таленавіты крытык і галоўнае — педагог, які мае свае вынайдзеныя прынцыпы вядзення курса кампазіцыі. Гэты курс ён вядзе пастаянна — спачатку ў Магілёўскім і Маладзечанскім музычных вучылішчах, а апошнія 12 гадоў — у Рэспубліканскім ліцэі пры Беларускай акадэміі музыкі. Карэнікаў выгадаваў 7 лаўрэатаў рэспубліканскіх конкурсаў, 4 лаўрэатаў міжнародных конкурсаў у галіне кампазіцыі сярод навучэнцаў. Многія з цяперашніх студэнтаў дагэтуль звяртаюцца да

Валерыя Іванавіча па кансультацыю.

Курс кампазіцыі — магічны... У класе Карэнікава царуе атмасфера ўзаемнай зацікаўленасці. Вучні займаюцца кампазіцыяй з вялікім задавальненнем, многія марыць зрабіць яе сваёй будучай прафесіяй. А настаўнік атрымлівае ад сувязі з дзецьмі творчы імпульсы. Многія творы Валерыя Іванавіча (дарэчы, бацькі ды дзеда вялікай сям'і) — для дзяцей і пра дзяцей. Узаемапрыцягненне настаўніка і ягоных гаданцаў — ішчаслівая гармонія, бо Карэнікаў — цікавая асоба, тонкі і абаяльны чалавек, які ўмее адчуць індывідуальнасць вучня.

Клас Карэнікава ў ліцэі — незвычайная з'ява. Пераканаў у гэтым канцэрт, дадзены ягонымі вучнямі — лаўрэатамі міжнародных конкурсаў у зале Саюза кампазітараў Беларусі: Т. Багданаў, І. Атрашонак, А. Чубрык, Ц. Шчарбакоў... Навучэнцы ліцэя, яны на працягу некалькіх гадоў занятыя з Валерыем Іванавічам набылі не толькі навыкі складання музыкі, але і густ да стыльвай палітры, імкненне да свежасці гучання і стараннасць у працы.

Сваю энергію В. Карэнікаў не траціць, бадай, толькі на адно: на "прабіванне" сваіх твораў у музычны свет. "Ненавязлівасць" кампазітара прывяла да прыкрай сітуацыі: многія ягоныя творы не ведае публіка. Крыўдна, што няма ў сістэме арганізацыі нашай культуры пэўных рычагоў для стымулявання, выканання і папулярнасці новых твораў, каб не трэба было "прышчэпляць" людзям творчай працы якасцяў "прабіваль" сваіх опусаў. Хочацца верыць, што калі-небудзь мы будзем мець і нотнае выдавецтва, і сваю фірму гуказапісу, і тады творчасць беларускіх кампазітараў будзе гучаць у поўным аб'ёме. Тады і музыка Валерыя Карэнікава знойдзе свайго ўдзячнага слухача і прыхільніка.

Ніна **СЦЯПАНСКАЯ**,
кандыдат мастацтвазнаўства
Фота **В. МАЙСЯЕНКА**

У КРОПЛЯХ
ЧУЙНЫХ НОТ

Ён нарадзіўся ў сям'і пятым. Для маці гэта было вельмі жаданае дзіця. Яна нарадзіла яго па дарозе ў поле. Так з'явіўся на свет Алег Атаманаў — пад адкрытым небам, таму, відаць, і талент яго адкрыты і шматстайны.

Паэт — кампазітар — выканаўца.

На Беларусі шмат талентаў, але талент барда-спевака Алега Атаманава, на мой погляд, унікальны. Ягоны голас то лашчыць, то бянтэжыць, то хвалюе — а бывае і ўсё разам. Слушаеш яго — і хочацца адчуваць, смяцца і плакаць. Жыць.

Мне даводзілася назіраць, як ён піша вершы. Быццам гуляючы, быццам цешачыся. На працы ва ўніверсітэце, у інтэрнаце, за кавай і без яе. Натхненне прыходзіць да яго паўсюль.

Не толькі тэма каханьня хвалюе яго. У яго ёсць добрыя філасофскія і патрыятычныя песьні. Ён штораз знаходзіць свежыя словы.

У гэтага чалавека вельмі выразныя вочы, якія сведчаць пра незвычайную глыбіню і чысціню душы. І ўвогуле гэта сапраўдны чалавек, які жыве сярод нас — усміхаецца вельмі прывабнай шчырай усмешкай, сумуе, піша вершы, музыку і спявае...

Алег Атаманаў, безумоўна, адзін з самых цікавых беларускіх бардаў. Яго песьні ўваходзяць у нашы сэрцы жаданымі гасцямі. Гэта і ёсць сапраўдны талент.

Тамара ФАМЕНКА

А ПРАВІНЦЫЯ
НЕ СПАЛА...

90 гадоў назад, 13 красавіка 1906 года, у Мінску выйшаў першы нумар грамадска-палітычнай, эканамічнай і літаратурнай газеты "Голос провинции", што выдавалася да 21 красавіка 1907 года. За гэты час было выдадзена 306 нумароў, праўда, 6 з іх так і не прыйшлі да чытача, паколькі былі канфіскаваны. Выходзячы штодзённа, "Голос провинции", наколькі гэта яму ўдавалася, імкнуўся ўсебакова адлюстроўваць тагачаснае жыццё. Шэраг накірункаў выдання не можа не заслугуюць ухвалы. У прыватнасці, яно адстойвала права народаў Расіі на культурна-нацыянальнае самавызначэнне, пры гэтым выкрываўся вялікадзяржаўны шавінізм рэакцыйных партый і чарнасоценных выданняў. "Голос провинции" пісаў і пра тое, што беларускі народ мае права на родную мову і літаратуру, вітаў выхад першага нумара газеты "Наша доля" як пачынальніка беларускага нацыянальнага друку. Высока былі ацэнены верш Я. Коласа "Наш родны край", апавяданне Цёткі "Присяга над кривавыми разорами". Не прамінуў "Голос провинции" адзначыць і з'яўленне кнігі ў выдавецкай супольнасці "Загляне сонца і ў наша аконца".

АДСТОЙВАЎ
БЕЛАРУСКАСЦЬ

Такі ўжо лёс беларусаў: шмат часу праходзіць, не адно дзесяцігоддзе мінае, а сказанае колісь ніколі не страчвае сваёй актуальнасці. Як і гэтае меркаванне Я. Журбы, што прагучала ў яго артыкуле "Беларуская нацыянальная хейра", апублікаваным у газеце "Наша Ніва" (1908, N 7): "Кожны народ розніцца ад другіх сваёю моваю, жыццём, звычаямі і г. д., і ён мае права жыць як асобная нацыя, развіваць сваю мову, сваю літаратуру, мае права пазнаваць навукі ў сваёй роднай мове, развіваць сваю культуру. З гэтага права народ пачынае карыстаць толькі тады, як усе сыны яго добра знаюць, хто яны, да якой нацыі належаць."

Каб нашы беларусы сталі моцнай нацыяй, каб яны здолелі заваяваць сабе агульналюдскія правы, патрэбны два варункі: перш-наперш трэба як найбольш свету даць беларусам, бо цёмната — глаўная прычына нашага цяжкага палажэння; а яшчэ — падняць нацыянальную свядомасць беларусаў. Гэта надта вялікая праца: трэба разбудзіць сонныя вумы беларусаў, каб не былі такімі забітымі і загнанымі, як дагэтуль, каб цяжкія, неспрыяльныя варункі жыцця нашага змяніліся на лепшыя.

Дзеля гэтага ўдзячнай задачы і жыў, працаваў Я. Журба, з дня нараджэння якога споўнілася 115 гадоў (памёр у 1964 годзе). Працаваў і як педагог, і як пісьменнік. Настаўнічаў у Чашніцкім раёне, а апошнія гады жыў у вёсцы Слабада пад Полацкам і ў самім Полацку.

Першы верш па-беларуску апублікаваў у 1909 годзе ў газеце "Наша Ніва". Выдаў кнігі "Заранкі" (1924), "Ясныя шляхі" (1959), зборнікі вершаў для дзяцей "Ластаўкі" (1950), "Сонечная раніца" (1955) і іншыя. Найбольш поўна мастакоўская спадчына Я. Журбы прадстаўлена ў аднатомніку "Творы", што выйшаў у выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў 1993 годзе.

Паводка Сяргей ГРАХОЎСКИ

ПАВОДКА

Вялікая будзе паводка,
Растауць і знікнуць снягі,
Сарвецца прамерзлая лодка,
Разводдзе затоніць стагі.

Венецый становіцца Палессе:
Да ганкаў прыстануць чаўны,
На лямант адклінецца песьня
З далёкай сівай даўніны.

Вада закіпіць, завіруе
І стоптаны зніміць знясе,
Вярбу перакруціць старую.
У ранняй апошняй красе.

Спалосца збучвелае смецце,
На крызе — і пер'е, і кроў,
І коцікі ўспыхнуць на вецці,
Як свечкі, над кручай віроў.

Зламаныя ветрам галінка
Ў дзівоснай сваёй пекнаце
Прыб'ецца вадой да суглінка,
Зачэпіцца і расціпе.

На сілу і веліч паводкі
Гатовы да зорнай начы
З трывогай, як нашыя продкі,
Глядзень з узбярэжжа Піччы.
28 / III - 96

МАЯ РУСАЛКА

Ты з далёкай вярнулася казкі,
Дзе ў лілеях русалка пне,
Вадзянік ад здзіўлення і ласкі
Заглядзеўся у вочы твае.

На святанні у хвалях ружовых
Ты ў цяглівай красе прапыхла
І, як прывід, растала у сховах
Сініх зорак, жывога святла.

Мяне вабіла возера змалку,
Веру я, што ў ружовай вадзе
Я сваю напаткаю русалку,
І яна за сабой павядзе.

...Праплыла, прамільгнула ў тумане
З таямнічай сваёй варажбой.
Можа, пгчасце сустрэну ў падмане
І услед паплыву за табой.
6 / III - 96

ЖЫВОЕ СЛОВА

Панове беларусафобы,
Як не шчыруе ваша раць,
Вам ісціна не даспадобы,
Што мову нельга адабраць.

Яе душылі, распіналі
Цары, жандары, каралі,
З ёй нашы продкі паміралі,
Каб вольна праўнукі жылі.

За слова гвалі ў сутарэнні,
Развейвалі сумленне ўпрах,
Так з пакалення ў пакаленне
Нявечы і ўладары страх.

Чаму сваё не даспадобы
Вам, беларускія сыны?
Няўжо скруцілі вас хваробы —
Служыць і павышаць чыны?

І не даваць нікому спуску,
Як паслухмяным не даюць,
Каб не спяваць па-беларуску,
Хай па-кітайску запяюць.

А мова ў недасяжных спратах,
Як споведзь на святой імшы,
Гучыць у будні і у святы
З глыбіню чыстае душы.

Яна усіх асноў аснова
Багацця ў яснай галаве.
Нязводная жывая мова
Мяне і вас перажыве.
22 / II - 96

ІМЯ

Прамільгнулі за векамі вякі
У надзеях, у стратах і скрусе.

Век канчаецца.
Хто ж я такі?
Як мне звацца? І як я завуся?

Цяжка ўспомніць усё, што было,
Ператрушчанае напалоу.
Дзякуй Богу, што не заняло
Мне амаль паўлегальную мову.

Толькі з гэтым багаццем жывы,
Пешаць толькі далёкія згадкі,
І бяспраўныя нашы правы,
Каб імя не забылі нашчадкі.
8 / III - 96

ПЯКЕЛЬНЫЯ КРУГІ

Дыхнула ветрам глыбіня зямная,
Пустэльна жалбы ўспыхнула найкол.
ДАНТЭ. "Боская камедыя".

Агортваюць адчай і жах,
Што столькі ашуканства ў свеце,
Што на чарнобыльскіх крыжках
І пад бамбэжкай гінуць дзеці.

Даўно ў бязладдзі і ў журбе
Сумленне і спакой забылі,
І цяжка дараваць сабе
Сваё маўклівае бяссілле,

Бо не працяў пякучы боль,
Яшчэ не даяццелі міны,
Не стала дамавінай столь,
А людзі ж гінуць штохвіліны,

Дарэмна гіне без віны
Каханы, любы і адзіны...
Заслужыць снайпер ардэны,
Забітыя — не кожны дамавіну.

Усё ідзе наадварот,
І Бог здзіўляецца пахмуры,
Што правіць з'енчаны народ
Заместа хрэсьбінаў хаўтуры.

Замойкі без'языкі званы
На збітай радыяцыйнай званіцы,
Яе здалёк мінаюць каршуны,
Бацяў гнязда уласнага баіцца.

Хвіліна за хвілінаю бяжыць,
Бяда, нібы пачварная праказа,
Не дазваляе ні любіць, ні жыць
Сынам Расіі і Каўказа.

Ангелы абгарэлыя брыдуць,
Як прывіды, на ўласныя хаўтуры,
А ім дазволу не дадуць
Начальнікі камендатуры.

Агортае душу нязводны боль,
Кажан злавесны дзень і ноч лягае...
Я сам сабе на раны смылю соль
І "Боскую камедыю" чытаю.
13 / II - 96

Усё жыццё я веру абяцанням,
Чакаў, калі нягода пракаране,
Але за пакараннем пакаране
Загнала ў пекла і мяне.

Я прысягаў іконам і партрэтам
І дома, і ў Далёкай старане,
Найўна веру недасяжным мэтам
Тых, што ашуквалі мяне.

Здавалася, што дажыву да шчасця
І з радасцю сустрэнуся ў жыцці.
Ну, вось і фініш. Засталося ўпасці,
Бо ўжо далей няма куды ісці.

Навошта мне дарэмныя трывогі
Пра нашу і не нашу бяду,
Бо хутка я з памылкамі да Бога
За грэшнікамі сам пайду.

Пакаюся ва ўсім і панівюся
І літасці адзінай папраў —
Пакінуць назаўсёды ў Беларусі
Маю замардаваную душу.
4-5 / IV - 96

НЯМА ВІНАВАТЫХ?

За кроў, што ліецца на нашым вяку,
Падзякуем пернаму бальшавіку.
Набралася крывёю зямля ад прымусаў,
Ад выбухаў кары, і землятрусаў,
Крывёй набрынялі снягі і руіны,
Бо льецца і льецца яна штохвіліны.
Загнілі худзенькіх падлеткаў у танкі,
А ім яшчэ сняцца дасюль калыханкі.

Чыны, што іх гоняць на смерць і на мукі,
Ніяк не адмыюць сумленне і рукі.
Ім поспехі сняцца ў пуховых пасцелях,
У спецсамалётах і ў лепшых гатэлях.
Кляпоцяцца ў недасяжным палацы,
Каб толькі не быць генералам без працы.
Крывавае ім неабходна работа,
А значыць, — загіне за ротаю рота,
Вязуць юнакоў на пагібель вагоны,
А ў генералаў цяжкоў пагоны.

Яны — з гартаванай сталёвай пароды,
Якой паслухмяныя служаць народы.
З трыма падбародкамі, ў песных мундзірах
Жывуць камадзіры пры камадзірах.

Мы іх абяцанкі і чулі, і чуем:
"З паўгодзіка, можа, яшчэ паваяем".
А колькі за гэтых паўгода загіне?
Хто думае з іх аб удовіным сыне,
Аб тых, што яшчэ не пабачылі шчасця,
Якім давядзецца "без вестак прапасці",
Сканаць у крывёю напоўненых касках
Па незразумелых дасюль абавязках.
Чаму абавязаны іхнія маці
Дзяцей у бяздумных пабоішчах траціць?
Міністр, генерал, іх дарадчык аб страце
Не дбае, хоць мае і сына, і зяця,
Што так паспяхова ваяуюць даўно
У фірмах, на пляжах і ў казіно.
Таму і спяшаюцца ўсе генералы
Перакаваць на гарматы аралы,
У пекла пагнаць за калонай калоны,
Лічыць адабраныя ў бедных мільёны.
У плямах на іх і лампасы, і боты
Ад невясёлай штодзённай работы —
Дадому вяртаць ў адынкаваных трунах
Чужых беззавартных, любімых і юных.

Ніхто ж не адказвае, хто вінаваты,
Што гінуць жанкі, асакалы, салдаты
І... немаўляты.

ЧАЛАВЕК

Чалавек нараджаецца вольны,
А нявольнікам стане пасля:
Гаспадар даярэнца няўмольны
І камандаваць будзе здаля.

У чаканні нябеснае манны,
Будзе слухаць яго чалавек,
Палахлы, нямы, паслухмяны
Сцерпіць ганьбу, няпраўду і здзек.

Чалавек нараджаецца вольны,
А нявольнікам стане пасля.
Беззаконны закон неадольны,
Хоць і стогне, а перніць зямля.
26 / III - 96

АДЗІНАЯ ВЕРА

Хто раз схлусіў, не верылі таму,
А потым, каб усё ж душу супешчыць,
Наслухаліся казак, і таму
Стараліся галовы больш не вешаць.

Калі ж з натоўпу выткнуцца яны,
Іх тут жа юды бралі на заметку:
Была віна, ці не было віны,
Высмукталі і заганялі ў клетку.

Усёіх трупіла крывёю і падман,
Смыслелі душы і на целе раны.
Жыў ашуканец, як вяльможны пан,
Пакутаваў гарэтнік ашуканы,

Цягаў ён хлусаў на сваім гарбе,
Хоць болей і не веруў у хімеры.
Калі ж паверыць толькі сам сабе, —
Сваёй адзінай непадкупнай веры?
15 / III - 96

ЗА ПУЦЬВОДНАЮ
ЗОРКАЙ

Я ўсё жыццё шукаў свае дарогі,
Кідаўся марна ў розныя бакі,
Чапляўся за каменныя парогі,
Але трапляў заўсёды ў тупікі.

Хоць сучышалі: "Гэта ўсё часова,
Наперадзе чакае ясны дзень".
А мудрыя пасмейваліся совы:
"Ты акуллары добрыя надзень".

А я блукаў, сябе надзеяй цешыў,
Сланяўся моўкі ў розныя бакі,
Чапляўся, поўз, а галаву не вешаў,
Але ізноў трапляў у тупікі.

Відаць, вялі павадчыры сляпыя,
Што мелі ўсё — чыны, віно і хлеб,
Багатыя на злосьць, на дабрату скутныя,
Рабілі ўсё, каб я нямеў і слеп.

Мне стала страшна.
Ледзь расплюшчыў вочы,
Разбуджаны прамудраю саваю,
І асмялеў, устаў і сам пакрочыў
За пуцьводнай зоркаю сваёй.
31 / III - 96

ЗАПАВЕТ

Упоцемку, як свечка, дагару
Па волі і па боскаму загаду,
Як і радзіўся, ў верасні памру,
А можа, на пачатку лістапада.

Хоць задыхаюся ў мурах,
А за нагрукваю цягну нагрукую,
Калі ж закончыцца мой шлях,
Спакой хачу знайсці ў Глуску.

Там дзед і баба, маці, і сястра,
Там прашчурны, і родзічы, і продкі.
У кожнага была свая пара
І шлях ад хаты да кладоў кароткі.

Не баязлівец я, не песіміст,
Хачу вярнуцца ў родную сялібу...
Заходзіць сонца, і пажоўклы ліст
Ляпіць, ляпіць і стукаецца ў шыбу.
4 / II - 96

МАЕМ ГОНАР БЫЦЬ МАСТАКАМІ-БЕЛАРУСАМІ

Пяць гадоў таму чытачы "ЛіМа" даведліся аб нараджэнні новай творчай суполкі — аб'яднання мастакоў-беларусаў Балты "Маю гонар" ды аб першых яе выставах. Тады, у сакавіку 1991 года, да майстэрні рыжскага мастака, настаўніка, калекцыянера, даследчыка В. Целеша спыталіся сябры-творцы з Літвы, Эстоніі, Санкт-Пецярбурга, Латвіі, каб агульнымі намаганнямі праз мастацтва далучыць сваіх суайчыннікаў да справы беларускага адроджэння, каб знаёміць свет з нацыянальнай беларускай культурай.

На першым сходзе аб'яднання старшынёй абралі Вячкі Целеша і не памыліліся, таму што ўсе пяць гадоў ён самааддана працаваў на гэтай пасадзе. Выставы "Маю гонар" адбыліся ў Рызе (Латвія), Кохтла-Ярве і Йыхві (Эстонія), у Мінску. Адначасова ладзіліся выставы сяброў "Маю гонар" па рэгіёнах (Вільня, Санкт-Пецярбург). Ды й не пералічыць асабістых выстаў мастакоў у розных краінах свету. У 1993 г. суполка ў поўным складзе ўдзельнічала ў выставе "Жыве Беларусь", прысвечанай першаму з'езду беларусаў свету ў Мінску.

Цяжкае эканамічнае становішча, перашкоды, якія чыняць нам мытні ды межы, не супынілі дзейнасці аб'яднання. На жаль, па гэтай прычыне ў юбілейнай выставе не змаглі ўдзельнічаць пецярбургскія мастакі Я. Чарнякевіч, В. Сівуха, Ю. Казак, іншыя, хто ствараў аб'яднанне. Але з вялікім задавальненнем мы адзначаем, што суполка палювілася новымі мастакамі, пераважна з Латвіі. Да ўжо знаёмых гледачам мастакоў з Вільні Крыстыны Балаховіч і Алега Аблажэя, рыжан Вячкі Целеша, Ларысы Лойкі, Мацея Чырны, мастацкі з Эстоніі Маргарыты Астравумавай далучыліся Васіль Малышчыц, Тамара Насенка, Кацярына Вольская, Мікола Гаўрыльвіч ды Захчырынская Ганна. Самы далёкі сябра нашага аб'яднання — мастак са Швецыі Ян Кузьміцкі.

Юбілейная выстава адбылася ў прэстыжным месцы старой Рыгі — у залах будынка Райтэна (зараз Дом журналістаў). Павіншаваць мастакоў і пазнаёміцца з іх творамі прыйшло шмат гасцей. Сярод іх — пасол Беларусі ў Латвіі сп. В. Вялічка, кіраўнікі Латвійскага фонду культуры, Саюза мастакоў, Саюза пісьменнікаў, Нацыянальнага дэпартаменту Латвіі, сябры беларускіх суполак. Упрыгожылі свята вершамі дзеткі — вучні пачатковай

Адкрыццё выставы аб'яднання "Маю гонар", прысвечанай 5-годдзю дзейнасці.

беларускай школы ў Рызе. За келіхам шампанскага гасці абменьваліся з гаспадарамі сваімі меркаваннямі аб выстаўленых працах. А цікавага было шмат. Жывапіс і графіка, скульптура і дызайн, габелены — розныя тэхнікі, разнастайныя жанры, мастацкія сродкі.

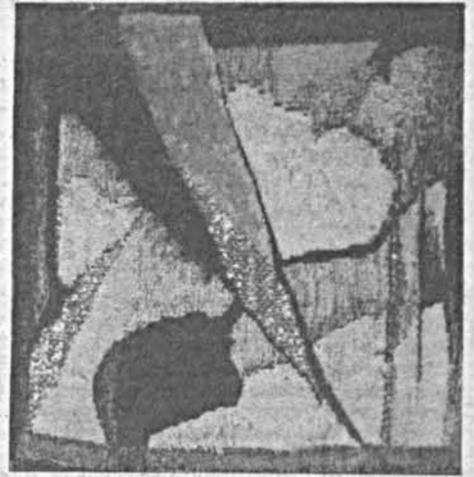
Госці пакідалі выставу з прыемнымі ўражаннямі. Мастакі ж працягвалі сваю сустрэчу ў майстэрні-паграбку Целеша на справаздачным сходзе, плануючы новыя выставы, творчыя летнікі і сустрэчы. І толькі адно было крыўдна — з запрошаных на юбілейную выставу афіцыйных асоб з суседняй Беларусі, маючых дачыненне да мастацтва, наогул да культуры і да замежных беларусаў, не прыехаў ніхто, нават віншаванне не даслалі. І нека сорамна было перад мясцовымі ўладамі, падтрымаўшых выставу і маральна, і фінансаво.

Але ж, нягледзячы ні на што, мы маем гонар і далей быць беларусамі, знаёміць з нашым нацыянальным мастацтвам свет, развіваючы культуру беларускага замежжа. І спадзяёмся, што дачакаемся не толькі павагі, але і дапамогі ад нашай Бацькаўшчыны — незалежнай Беларусі.

Маргарыта АСТРАВУМАВА,
намеснік старшынёй аб'яднання
мастакоў-беларусаў Балты "Маю гонар"

М. Астравумава. "Нацюрморт з ручніком" (Эстонія).

Л. Лойка. Габелен "Рух" (Латвія).

Я. Кузьміцкі. "Касмічны ўплыў Алены" N 1. (Швецыя).

ДВА АПАВЯДАННІ

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

НА СОТАЙ ВЯРСЦЕ

Гэта разлеглае, панылае балота душу не радуе. Яго асушылі да вайны, прабавалі штосьці сеяць, але паколькі мінеральных угнаенняў не хапала, ды і вопыту належнага не было, то ніхто тут, відаць, не разбагацеў.

Відаць было, што пасля вайны тут яшчэ нічога не сеялі. Высокія рудыя пасмы высыхлай травы спляліся між сабой, уздоўж асушальных каналаў густой сцяной стаяла высокае выпетранае бадылле, і нават лазнякі разрасліся.

І час невясёлы: запозненая вясна. Неба ўкутана густымі ічыльнымі воблакамі. Месяц красавік, а ў лажках яшчэ многа пачарнелага, абледзянелага снегу, зеляніна ледзь-ледзь прабіваецца. Толькі ў адным месцы, на прыгрэве мільгнуў астравок жоўта-залатэйтай лотай. Малыя незнаёмыя птушчкі папісваюць, пералітаючы з куста на куст.

Рудчык, карэспандэнт абласной газеты, яшчэ ўчора перабрыў гэтае балота. Ён пабываў у калгасе, які называецца гэтак жа, як абласная газета. Матэрыялу не знайшоў. Затое напаткаў такога дурнога старшыню, якога за час карэспандэнцкай практыкі яшчэ не сустрэкаў. Той палічыў Рудчыка ледзь не за шпіна, званіў у раён і нават у абласную газету, высьвятляючы асобу. І зусім непісьменны старшыня, хоць у арміі, як сказаў, быў старшым лейтэнантам.

Цяпер Рудчык зноў кіруе да чыгункі. Толькі па другой дарозе. Трэба трапіць яшчэ ў адзін калгас. У ягонай лейтэнанцкай сумцы пісьмо. Там распісаны махлярствы, якія творыць кампанія жулікаў.

Гадзінніка ў Рудчыка няма. Быў гадзіннік ды спільнуў. Але ён адчувае: вечарэе. Трэба да цемні дабрацца да вёскі.

Наперадзе маячыць дзівочая постаць. Рудчык не хоча даганяць дзівочыню. Не любіць папутнікаў. Наогул з незнаёмымі людзьмі ён не пускаецца ў лішнюю гаворку. Трэці год вандруе ён па раёнах, калгасах, начуе па чужых хатах і, можна сказаць, не было ў яго ніводнай рамантычнай прыгоды. А колькі дзівучат у вёсках, якія застаўся без жаніхоў. Жаніхі іх паляглі на вайне. Відаць, вельмі сур'ёзны, зацяты Рудчык, і дзівучаты не ідуць з ім на збліжэнне. Хоць Рудчык і жартаваць умее, пасмяяцца любіць, але толькі ў знаёмай кампаніі.

Ёсць і другое штосьці. Рудчык як бы ў крыўдзе на дзівучат. Не на ўсіх, вядома. На адну. Яна кінулася ў вочы даўно, але нібы вярхоўкі з яго ўе. Душэўнай блізкасці між імі няма. Яна і не шукае гэтай блізкасці. Не хінецца да яго ў час рэдкіх сустрэч. А ён, відаць, бесхарактарны. Не можа парваць сувязі, якая прыносіць адны пакуты. Ён даўно развітаўся б з ёй, каб зрабіла яму што-небудзь брыдкае. Але яна і не хінецца да яго і не кідае.

Адлегласць паміж Рудчыкам і дзівучынай скарачаецца. Згугчаюцца імклівыя вярчэнні змрок і, відаць, дзівучына, баючыся цемні, не супраць таго, каб мець спадарожніка. Наўмысна замаруджвае хаду. Нарэшце Рудчык даганяе яе.

З першага позірку дзівучына Рудчыку падабаецца. Яна ў чорным палітончыку, павязаная белай вязанай хусткай, на нагах трохі завялікія для яе і, здаецца, мужчынскія чаравікі. Дзівіцца нечага: толькі два галы, як скончылася вайна.

Калі чалавек падабаецца, то і гаворка заводзіцца лёгкая. У дзівучыны далікатны, трохі змязарнелы твар, зграбная постаць і голас як бы з галубіным вуркатаннем. Рудчык гаворыць, хто ён і што, і ад дзівучыны сёе-тое дазнаецца. Яна ідзе на станцыю, хоча сесці на цягнік і паехаць да старэйшай сястры. Калі тая дазволіць, трохі пажыве ў яе.

Дзівучына штосьці не дагаворвае. Тым

часам Рудчык лішне не дапытваецца. Яму прыемна ісці з Кацяй — так яна назвала сябе — і гаварыць аб дробязях. Каця скончыла летася (жыла ў раённым мястэчку) дзесяцігодку і сёлета хоча паступіць куды-небудзь. Хоць у тэхнікум. Бо памагаць ёй некаму.

Недзе ў глыбіні душы Рудчык кляне долю. Вось трапілася б яму такая дзівучына і не меў бы ён ніякіх згрызот. Вядома, добрых дзівучат шмат. І Рудчык некаторых ведае. Але трэба яшчэ, каб яны падабаліся. Гэта падабаецца. Можа, таму, што ён начытаўся кнігі і хоча, каб дзівучына была прыгожая. Неабавязкова красуня. Але каб што-небудзь у ёй падабалася, прыцягвала. Ён адчувае: з Кацяй было б усё добра. Яна простая, звычайная і, здаецца, не нясе ў сабе асаблівай тайны.

Яны падумаюцца на пагорак. За пагоркам — рачулка, мост, і там яны з Кацяй развітваюцца. Сінее далёкі зубчаты край лесу. За лесам чыгунка. Сядзе Каця на цягнік і болей не ўбачыць яе Рудчык. А ён хоча завязаць знаёмства. Толькі не ведае як.

Ён вымае з нагруднай кішэні кашалёк, і дае Каці некалькі сторулёвак.

— На білет, — гаворыць. — Адчуваю: грошай у вас няма.

Яна чырванее, нават мочкі вушэй пунсавеюць.

— Няма. Выскачыла з дому, як на пажары. Толькі потым дасце. Як будзем развітвацца. Вазьму ваш адрас і перашлю грошы.

— Лепей я ваш адрас запішу. Прыеду да вас.

Яны ўзыходзяць на седлавіну пагорка і тое, што бачыць, прымушае Рудчыка здрыгануцца. Нізіна наўспяж рэчкі заліта валою. Моста нават не відаць. І не відаць ніякай дарогі.

Змрок згугчаецца. Няўжо па цемні вяртацца ў вёску, дзе дурнаваты старшыня правяраў асобу карэспандэнта? Ды і няблізка гэта — кіламетраў восем...

— Я ведала, тут залівае, — гаворыць Каця. — Толькі думала: вада сышла...

У памяці Рудчыка ўспыхвае, нібы іскра, зусім акрэслены малонак. Калі ён толькі-толькі параўняўся з дзівучынай, збоку ад дарогі, здаецца, шарэла прыбітая дажджамі капа сена. Ці адонне ад стога...

— Пойдзем у гасцініцу, — гаворыць ён. — Папросімся нанач.

Яна пакорліва ідзе за ім. Шэрасць вечара свецкая. Яны падыходзяць да кучы, якая цямнее наўзбоч. Гэта сапраўды капа сена. Яна разварушана, разварочана. Нехта, як і яны, падшоўшы да рэчкі вечарам, знайшоў трохі начлег.

"На балоце сцірта сена, там паслана пасцель бела, там мы будзем начаваць", усплываюць у памяці Рудчыка словы з песні. Ён глыбей разварушае сена. Яно сухое, але ад яго патыхае прэллю.

У Рудчыка ў лейтэнанцкай сумцы ёсць кавалак хлеба і цыбуліна. Але прапанова такую вярчу дзівучыне ён не адважваецца.

— Будзем начаваць, — гаворыць Рудчык.

— У сене не начэрэем. Ноч не халодная. Ён падграбае болей сена пад галаву.

Кладзецца, не распыляючы паліто. Каця кладзецца трохі паводдал.

На небе выліскаюць дзве-тры няяркія зорачкі. "Ці быў у цябе выпадак, падобны на такі?", нібы пытае сам у сябе Рудчык. Здаецца, не было. На фронце не раз начавалі ў лесе. Пад плашч-палаткамі. Нават зімой. Але там быў гурт. Хлопцы, дзівучаты ўперамешку.

— Летась маці памерла, — раптам гаворыць Каця. — Бацька нядаўна ажаніўся. Мачыха старэй за мяне толькі на два гады.

— У цябе хлопчэ ёсць? — пытае Рудчык.

— З якім сябруеш...

— Быў. Толькі я парвала з ім. Ён і да маёй сяброўкі падкатаўся...

Змора бярэ сваё. Рудчык здарожыўся, дрэнна правёў ноч у вёсцы, дзе яго так падурно сустрэлі. Таму імгненна заснуў.

Ён прабудзіўся ноччу, калі неба наўспяж было асветлена густым засевам зорак. Побач, ахінуўшы белай вязанай хусткай галаву, нячутна спала Каця. Рудчыку стала цёпла, хораша на душы, і ён зноў заснуў.

Калі прабудзіўся раніцай, Каці побач не было. З-за пагорка, расцілаючыся па нізіне, плыў туман, кігкала нейкая птушка, на ўсходнім краі неба ледзь-ледзь бялела палоска зары.

ТАК І НЕ ЗМОГ
ВЯРНУЦЦА

на беларускую зямлю пасля рэпрэсій Сцяпан Ліхадзіўскі. Яшчэ ў 1933 годзе яго выслалі на 3 гады на поўдзень Казахстана. Праўда, дазволілі настаўнічаць. А дагэтуль ён, ураджэнец вёскі Баславічы (цяпер Барок Слуцкага раёна), скончыў Белгедтэхнікум, вучыўся ва ўніверсітэце, у Беларускай вышэйшым педагагічным інстытуце, уваходзіў у літаратурнае аб'яднанне "Маладыя", у Беларускае асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў, працаваў у рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва". Надрукаваўшы ў 1925 годзе ў часопісе "Беларускі піянер" першы верш, паспеў выдаць кнігі паэзіі "Чырванецкі востраў" (1931), "Рокаты дальняй прыстані" (1931), "Крыжавыя знічкі на снезе" (1932), "Мы — маладая гвардыя" (1932).

Наступнай жа паэтычнай кнігі (а ёй стаў зборнік выбраных вершаў і перакладаў "Берасцянка жывых трыгоў") Сцяпану Іванавічу давялося чакаць да 1962 года. Пачаў пісаць па-руску, а валодаў узбекскай мовай. Пасля заканчэння аспірантуры ў Ташкенцкім педагагічным інстытуце імя Нізамі працаваў у ім выкладчыкам, быў дэканам факультэта, загадаў ва Узбекістане кафедрай замежнай літаратуры Рэспубліканскага педінстытута рускай мовы і літаратуры. Стаў доктарам філалагічных навук, прафесарам.

Вядомы С. Ліхадзіўскі як аўтар кнігі "Анатоль Франс. Краткий очерк творческого пути", "Анатоль Франс. Очерк творчества", што выйшла ў Ташкенце адпаведна ў 1954 і 1962 гадах. Там жа ў 1977 годзе пабачыў свет і яго зборнік літаратурна-крытычных артыкулаў "Радость встреч", а раней, у 1973 годзе, быў выдадзены зборнік вершаў, перакладаў "Поиски сердюшка".

У Мінску ў 1981 годзе выйшаў, складзены С. Шушкевічам, — томік выбранага "Вінікі камунарам". Гэта — пасмяротнае выданне С. Ліхадзіўскага не стала ў 1979 годзе. 9 мая яму споўнілася 85 гадоў.

НЕ ДАЖЫЎ
ДВА ГАДЫ

да свайго 70-годдзя пісьменнік Мікалай Кругавых, Мікалай Пятровіч нарадзіўся ў сяле Сярэдні Егарлык Цалінскага раёна Растоўскай вобласці (Расія), але большую частку жыцця звязваў з Беларуссю. На нашу зямлю М. Кругавых прыехаў пасля вайны, калі пасля бабў пачаў служыць у войску на звыштрэнінай службе. Завочна атрымаў сярэдняю адукацыю, вучыўся на гістарычным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, у 1967 годзе скончыў Вышэйшым літаратурным курсам у Маскве. Быў членам сцэнарнай калегіі кінастудыі "Беларусьфільм", працаваў у апарате Саюза пісьменнікаў БССР.

З першымі творамі М. Кругавых выступіў у 1948 годзе. Выдаў раманы "Честь яри не приемят" (1962), "Где не ждуть тишины" (1968), "Дорога в мужество" (1971), апавесці "Не ради славы" (1964), "Денкина удача" (1978), "Юрка — сын командира" (1979), "Звезды во мгле" (1982) і іншыя творы. Асноўная тэма іх — гераізм народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, мірныя будні абаронцаў Радзімы. Расказваў М. Кругавых і пра тых, хто з маленства ў той ці іншай ступені далучаўся да армейскай службы.

Вядомы М. Кругавых як кінадраматург. Разам з Ф. Коневым ён напісаў сцэнарый мастацкага фільма "Абочина" (пастаўлены ў 1978 годзе), у сааўтарстве з С. Бадровым — "Юрка — сын командира" (пастаўлены ў 1984-ым).

МАСТАК —
ЗЕМЛЯКАМ

У экспазіцыі Капыльскага гісторыка-краязнаўчага музея нядаўна з'явіўся партрэт земляка, сямнаццацігадовага беларускага пісьменніка Я. Скрыгана. Яго падарыў музею мастак У. Пасюкевіч разам з іншымі сваімі работамі.

Уладзімір Маркавіч родам з Капыля, сёлета адзначыў сваё 65-годдзе. Ён належыць да пакалення творцаў, якое пачало шлях у мастацтва ў канцы 50-ых — пачатку 60-ых гадоў. З "чырвоным" дыпламам скончыў Мінскае мастацкае вучылішча, а потым Маскоўскі мастацкі інстытут імя В. Сурыкава. Першыя свае палотны напісаў яшчэ ў пачатку 60-х гадоў. Многія работы прысвяціў родным мясцінам, напісаўшы іх падчас наведвання землякоў. І вось — чарговая сустрэча з капылянамі. Быў Уладзімір Маркавіч і гошцем дзіцячай бібліятэкі. І таксама пакінуў падарунак — карціну "Капыльскае возера".

І ПРАЗ ДОУГІЯ гады Антонава памяць пранесла воблік бацькі тых дзён. Бацька схуднеў, стаў маўклівы, цёмны з твару — як восенская ноч.

Быў бацька гаспадар, а стаўся з яго парабак. Пралетар!..

І ўспомніўся Антону верш Янкі Купалы "О, так! Я — пралетар!..", і ён падумаў: дык вось чым падобныя гэтыя два дарагія мне чалавекі — сваім лёсам, тым, што абодва яны нешчаслівыя. Бо што такое пралетар? Чалавек, які нічога не мае, апрача сваіх рук, якія, да таго ж, працуюць на кагосьці іншага. Як сцярджалі калісьці марксісты, пралетар не мае нават Бацькаўшчыны. Дык дзе ж дзелася Пазтава Бацькаўшчына, на якую ён маліўся, як на абраз, якую будзіў і прасвятляў сваім словам, падымаў з каленяў, прарочыў ёй пясак паміж народамі? Пазтава шчасце было кароткае, як бляск вясновай маланкі ў захмараным небе, — на светавым небасхіле выбліснула БНР і, задушана я ворагамі, упала вобземлю. І пазт

бацька, мабыць, не вельмі паверыў яму, бо калі, у сваю чаргу, Антон задаў яму такое ж пытанне: "А як цяпер у калгасе?", бацька адказаў: "Калі няма парадку на зямлі, то нідзе няма добра — ні ў горадзе, ні ў вёсцы". Антон пачаў гаварыць пра тое, што от была такая разбуральная вайна, столькі трэба было аднаўляць... Бацька, відаць было, слухаў няўважліва, а калі Антон скончыў, ён сказаў: "Звальваць усё на вайну можна, але хіба лепей было да вайны?" Гэта быў год, калі памёр Сталін; у Антона таілася тады надзея на нейкія добрыя змены ў краіне, ён сказаў пра гэта бацьку. Той не спышаўся з адказам, памаўчаў, узняўшы галаву, а пасля вымавіў з цвёрдасцю ў голасе: "Думаеш, калі Бог дасць мне яшчэ пажыць, дык чагосьці дачакаюся?.." І тут Антону стукнула ў галаву здагадак: гэта ж бацька ўсе доўгія гады — калгасныя і ваенныя — насяў у сабе не толькі шкадаванне па сваім забраным у калгас дабра, а і таіў надзею на такія змены ў жыцці, каб стаўся на

інстытуцкую педагагічную адукацыю, уладкавацца бухгалтарам у рэстаране — як найдалей ад усялякіх "ідэалагічных" устаноў. Зрэшты, галоўнае — Хведар урагавіўся ад хапуна, і не так важна, што спрыяла гэтаму; магчыма, што спрыяла і адно, і другое, і трэцяе.

Антон успомніў свой роздум пра шчаслівыя гады ў бацькавым жыцці і падумаў, што ў хвіліны, калі яны, седзячы на цурбане, то размаўлялі, то маўчалі, бацька, мабыць, адчуваў сябе шчаслівым. Бо такія ж страшныя часы мінуліся: і вайна, і хапун. Зрэшты, што такое — шчасце? Што такое — шчаслівы чалавек? Хіба ёсць формула, нейкае азначэнне гэтага?

Тым часам пачалося апошняе развітанне з нябожчыкам. Гучна, захлынаючыся рыданнем, ускрыкнула маці, прыпаўшы да нябожчыка, апусціўшыся на калені. Ад яе ўскрыку жаль праняў Антона, і як ні міргаў ён павекамі, але не стрымаў слёз і ён. Схіленыя матчыны плечы ўздрыгвалі ад слёзных

Аркодзь МАРЦІНОВІЧ

КРЫК ПАРАНЕНОЙ
ПТУШКІ СЯРОД
ВОСЕНЬСКОЙ НОЧЫ

АПАВЯДАННЕ

мог толькі ў сваіх сненнях мілаваць тую Бацькаўшчыну, аб чым сам прызнаваўся: "Мне сняцца сны аб Беларусі". А тыя яго песні, у якіх ён услых гаварыў пра свае і людскія памкненні, апынуліся за сямя замкамі — у спецсховах. Тады, даўно, калі Антон наважыўся працягнуць Купалавы ўсе творы, ён, па сваёй маладой недасведчанасці, і не чуў такога слова — спецсхова. У Янкі Купалы не было сына, як у Антонавага бацькі, дык яны арыштавалі яго кнігі. Спецсховы — гэта тыя самыя гулагі, толькі для кніг.

Дайшоўшы ў сваім роздуме да гэтага месца, Антон раптам абрывае сябе: а як жа, пасля ўсяго, мог Янка Купала пісаць такое: "Я — калгаснік маладая, жыву весела, ані дбаю"? Уздыкнуўшы, Антон адказаў сабе: а гэтак ж, як працаваў у калгасе мой бацька, пасля таго, як у яго адабралі нажытак і рухнула яго гаспадарка... Сіла салому ломіць. Гэтую прыказку бацька ведаў, Антон чуў яе з яго вуснаў.

Бацька перажыў вайну жывы-здоровы. Памёр ён праз дваццаць гадоў пасля смерці Янкі Купалы. Але цяпер, у гэтую восенскую ноч, калі Антон, ужо сам зусім стары, бяссонна ляжыць са сваімі думкамі ў цёмным пакоі, яму ўспомніліся не тыя дваццаць гадоў бацькавага жыцця пасля Янкі Купалы, — у яго думках найперш чамусьці паўстае дзень пахавання бацькі, і не ўвесь той жалобны дзень, а толькі горкая часіна апошняга развітання з нябожчыкам ужо на кладках. Так выпала, што бацька памёр восенню, якраз у лістападзе з яго нацамі, якім, бывае, няма канца, і кароткімі, найчасцей налагодлівымі днямі. Але ў гэты дзень дождж не ішоў і холаду вільгага не было. Пра восень нагадвалі толькі голыя, без лісця, бяроза ды клён, што раслі непдалёку.

Людзей прыйшло на кладкі нямаля. Яны густа абступілі яму і дамавіну з нябожчыкам. Родныя, сваікі, суседзі, калгасныя брыгадзір. Яма зейрала страхатліва, але гэтую страхатлівасць паслаблялі грудкі пяску каля яе, выкапанага з глыбіні, жоўценкага, дробнага, мякенькага, — адразу падумаеш пра гэта, згадаўшы пакаданне нябожчыку — адвечнае, народнае: "Няхай табе будзе пухам родная зямелька". У адзін з грудкоў пяску была роўненка ўваткнута рыдлёўка, яна сваім рабочым выглядам здавалася дысанансам мінорнай урачыстасці гэтай часіны. Антон пазіраў на бацькаў твар з навікі заплюшчанымі вачыма і сціснутымі вуснамі, пазіраў на яго спрацаваныя касцістыя рукі, ужо навікі нерухомыя, і ўспамінаў сваю з ім апошнюю размову ў канцы мінулага лета, калі Антон прыежджаў дадому. Бацька, як на свой век, выглядаў няблага, усё рабіў па сваёй гаспадарчы, часам хадзіў яшчэ і на калгасную работу, нішто ў ім не наводзіла на думку, што такі блізкі канец яго жыццёвай дарогі. Яны сядзелі на нейкім тоўстым сукаватым цурбане каля дрывоўні; відаць, бацьку ўжо цяжка было распілаваць ды раскалаць на дрывы гэты сукаваты цурбан. Яны размаўлялі пра тое-сёе. Бацька распываў: "Ну, як там у горадзе?" Антон стараўся адказаць аптымістычна, але

зямлі парадак, каб быў на ёй сапраўдны гаспадар. Антон глянуў у той бок сядзібы, дзе раней быў іхні двор; цяпер там поле, і не вайна вінаватая ў гэтым. Вёска знаходзіцца далёка ад вялікіх дарог, і яе мала зачаліла вайна; згарэла толькі некалькі двароў ды школа. Будынкі ж з двара зніклі па іншай прычыне. Гумно праз нейкі год пасля стварэння калгаса разабралі і перавезлі на арцельны двор, зрабілі з яго свіран для збажыны. Антон тады ўжо вучыўся ў сямігодцы ў мястэчку, там і жыў, так што не бачыў увесну прылёту буслоў; яны, мабыць, доўга кружыліся, не згледзеўшы ні буслянкі, ні гумна; напэўна ж, двое іх было — бусел і бусліха; яны ўявіліся Антону разумнымі, як людзі, і ён падумаў: добра, што яны не бачылі, як іхняя буслянка, шпурнутая людзьмі з вільчыка, пляснулася вобземлю, нібы нейкае счарнелае непатрэбнае ламачка. Невядома, дзе буслы знайшлі сабе новы прыстанак. Азярод, як выявілася, стаўся непатрэбны калгасу, а былому гаспадару — тым больш. Дык урэшце, ужо ў вайну, пайшоў азярод на дрывы. А што датычыць хлява, дык ён калгасніку патрэбны невялікі, не мелася ў яго не коней, ні авечак, толькі карова ды пара падсвінкаў; дык бацька разабраў тыя будыніны і паставіў хлёў на новым месцы, за ступкай. Зрэшты, цяпер стала зручней, што хлёў бліжэй да хаты, лягчы гаспадарам даглядаць карову ды свінку, ды яшчэ курзі. Бацька сказаў Антону пра гэта так: "Цяпер ужо ў хаце чуваць, як на доўгіку певень закукарэкае, так што не засніць..."

Ён скупа ўсміхнуўся ў свае вусы ды бараду, ужо вельмі пасівелыя. Антон адчуў гэтую ўсмешку і ў голасе, і яму стала добра-добра на душы, памролілася, што бацьку ў гэтыя хвіліны, мабыць, радасна сядзець з сынама на гэтым сукаватым цурбане і ведаць, што ўсе яго дзеці жывыя-здоровыя. Ну, так, усе чацвёрта, у тым ліку і Хведар. Перад вайной яго прывезлі ў Мінск з Нарыльска, з тамашняга лагера, на перагляд справы. Засуджаны на пяць гадоў, ён чатыры з іх адбыў. І увесь час пісаў скаргі, даказваючы, што засудзілі яго беспадстаўна. Тыя "судзі", хутчэй за ўсё, не апраўдалі б Хведара, а дабавілі б яму яшчэ адзін тэрмін. Але перагледзець справу не паспелі, гримнула вайна, і "судзі" тыя разбегліся, мабыць, раней за "арыштантаў". Аднак шанц другі раз трапіць у Гулаг усё ж у Хведара быў: пасля вайны тыя "судзі" зноў хапалі такіх, як Хведар. Яго ўсё ж абмінуў гэты хапун. Можна, таму, што ў вайну ён быў у партызанах, а пасля, як прагналі немцаў, яго мабілізавалі ў савецкую армію, дзе ён і праслужыў да перамогі. Аднавясковец, дзедзька Вікент, хоць быў намнога маладзейшы за Антонавага бацьку, але таварышаваў з ім. Мабыць, дзядзька Вікент з'яўляўся асведчальнікам "органаў" і прызнаўся па сакрэту бацьку, што па запатрабаванні тых "органаў" ён напісаў "характарыстыку" аб паводзінах Хведара на акупаванай немцамі тэрыторыі і, як сцярджаў сам, станоўчую "характарыстыку", таму, маўляў, Хведара не пасадзілі. Але быў яшчэ адзін аргумент на карысць Хведара. Ён, каб зноў не зрабілі з яго "нацэма", вырашыў, нягледзячы на сваю

усхліпаў, яе доўга ўпрошвалі, каб яна паднялася, адышла.

І вось ужо века дамавіны назаўсёды схавала ад усіх вачэй бацькаў твар. Рэзка прастукаў малаток па цвіках, прымацоўваючы века дамавіны. Мужчыны, двое з аднаго боку дамавіны і двое з другога, падсунулі вяроўкі пад дамавіну, прыўзнялі яе і асцярожна апусцілі на дно ямы. Глуха шлёпнуліся аб дамавіну камякі зямлі. Антон адвёў позірк ад ямы, было боязна пазіраць, як засыпалі яе зямлём; уяўлялася, што бацька ў дамавіне адчувае, як зямля падае на яго. Людзі ўжо вальней ціхенька перагаворваліся паміж сабою. І раптам адзін голас выдзеліўся гучней. Антон выразна пачуў: "Тут будзем усе". Антон міжволя азірнуўся. Гэта сказаў дзядзька Вікент. "Тут будзем усе". Уявілася Антону, што памруць усе, што цяпер тут, на кладках; памруць усе, што жыўць зараз у вёсцы..., дзе, што жыўць у гэты момант у раённым гарадку..., усе, што жыўць цяпер ва ўсёй Беларусі, ва ўсім свеце. Паўстала ва ўяўленні штосьці фантастычнае, жажлівае — і, можа, не як відовішча, а як усведамленне незлічонай колькасці нябожчыкаў і таго, што ўсе людзі смяротныя. Антон сцэпануўся, як ад холаду. Бо і сам ён такі самы смяротны. Раптам да яго слыху дайшоў другі голас, жаночы, нібы ў адказ Вікенту, — Антон не пазнаў, хто гэта сказаў: "Цела забірае зямля, а душу — неба". Не адразу, быццам павагаўшыся, ці варта запярэчыць кабеце, сказаў Вікент: "Цела забірае зямля, а душа застаецца з людзьмі". Антона ўразілі гэтыя Вікентавы словы, яны быццам патрабавалі нешта дадумаць, ці разгадаць, ці проста паразважаць над імі. Але тут якаясь узнялі крык, каб устанавіць яго над магілаю, Антону, разам з іншымі людзьмі, прыйшлося адступіць ад магілы, і гэтая кароткая мітусня перарвала Антонавы думкі. Ён апынуўся блізка каля клёна і бярозы, што раслі амаль побач. Позірк яго слізгануў па бязлістых галінах гэтых даволі высокіх дрэў. Лісце ўжо на доле, вунь яно, рассяяна ветрам, на дарожках паміж магіламі, ужо амаль счарнела, да вясны ад яго і следу не будзе — згіне. Навошта было гэтае лісце, раз ад яго нічога не застаецца — адзін тлен? Але ж вясной з'явіцца на гэтых самых галінах новае лісце, жывое, цёплае, трапяткое...

Так і людзі, як лісце на дрэвах, — працягаў Антон свой роздум, бяссонна лежачы ў цёмным пакоі, за вакном якога глуха стаяла доўгая восенская ноч. Ну, так, усе людзі смяротныя, адны паміраюць — другія нараджаюцца. Калі б не так, дык ці быў бы сэнс жыцця, ці варта было б жыць... І тут Антону ўспомніўся адзін даўні знаёмы. Калісьці яны непрацяглы час працавалі ў адным вялікім выдавецтве, але ў розных аддзелах. Потым той перайшоў на работу кудысьці ў іншае месца. Многа гадоў яны не бачыліся і вось выпадкова сустрэліся. Дома, у сям'і, Антон заве сябе здабытчыкам харчу, і цяпер ён ішоў з гаспадарчай торбай у руцэ; час, як кажучы, пераходны да рынку, у магазінах не ўсё ёсць, што трэба, а галоўнае — усё вельмі дарагое, асабліва ў параўнанні з пенсіянерскім заробкам. Даўні таварыш яго таксама быў з гаспадарчай торбай, у

(Працяг. Пачатак у № 18)

КНИГА ГОДА

другой руцэ ён трымаў руку хлопчыка гадоў пяці-шасці. Пагаварылі яны трохі і разышліся. У жыцці так здараецца, што не бачыш чалавека многа гадоў, а пасля раптам сустрэнеш яго і раз, і другі, і трэці. Другі раз гэты таварыш таксама ішоў не адзін, але хлопчык быў не той самы, гэта Антон заўважыў і запытаўся ў яго: "Колькі ж у цябе ўнукаў?" — "Сямёра", — адказаў той. Антон здзівіўся, пачуўшы, што ў наш час у аднаго дзеда ажно сямёра ўнукаў. "Тры ўнучкі і чацвёрта ўнукаў", — пацвердзіў таварыш, мабыць, прыняўшы Антонава здзіўленне за недавер да яго слоў. "Ну, дык ты самы багаты чалавек", — сказаў Антон, але хуценька паправіўся, сплахпаўшыся, што цяпер, калі бедных вельмі набылося, а гадаваць дзяцей стала значна цяжэй, таварыш мог прыняць Антонавы словы "самы багаты" за іронію, а то і за насмешку, і Антон дадаў: "самы шчаслівы чалавек. Не знікне твой род".

Сказаў тады чалавеку шчыра, што ён самы шчаслівы, а цяпер уявіў яго ў чарзе ў магазіне, з беднай торбай у руцэ, з малым унукам каля сваіх старчых ног, якім, напэўна, ужо нялёгка стаяць у чарзе. Не быае ў нас лёгкага жыцця. У крайнім выпадку — пакуль што не было ніколі. Чаму б гэта? "Эх!" — уздыхнуў Антон, устаючы з ложка, каб адкаснуцца ад думак. Пакруціць бы радыёпрыёмнік, знайсці якую музыку, але ж глыбокая ноч, у кватэры ўсе спяць. Антон ступіў да стала, звячана націснуў на кнопку настольнай лямпы. Лагоднае кволае святло заліло стол з тонкім стосам паперы на ім, невялікі радыёпрыёмнік на правым рагу стала, абклееную ўзорнымі шпалерамі сцяну, да якой прысунуты стол; на сцяне — карцінкі, так Антон называе фотаздымкі і малюнкi ў рамках. Ён сеў за стол, рука сама націснула кнопку, што ляжала ўзбоч стосіка паперы. Гэты стосік — пачатае апавядання. Задума напісаць яго ўзнікла ў Антона тыдні тры таму, а мо і раней. Апавяданне не ішло хутка. Вось захачеў напісаць хоць бы адзін сказ, а ён не даецца. Злосць раптам успыхнула ў ім — ці на сябе, ці на жыццё; яно стала цяжкае, нервовае; людзям нялёгка разабрацца, куды яно ідзе і ці хутка блісне святло ў канцы тунеля, але тыя, ад каго гэта залежыць, па ўсім відаць, слаба варушацца. А тут яшчэ столькі падбрэжліва навілазіла: адны вінавацяць ва ўсіх бедах суверэнітэт рэспублікі, другія — прыватызацыю, адыход ад прынцыпаў сацыялізму, трэція — амерыканскі імперыялізм... А тым часам беднасць адольвае не толькі пенсіянераў, а і работнікаў. Не да раману цяпер людзям. І ніхто не чакае гэтага майго апавядання, кажа сабе Антон. Зойдзеш у кнігарню, найперш у беларускі аддзел, — ляжаць кнігі, а глянеш на іх мизэрныя тыражы, і сум агорне цябе. Калі ж яны нагадуюць, нашы чытачы? Задае сабе гэтае пытанне Антон і толькі ўздыхае ў адказ, ды мільгаюць думкі пра долю-нядолю нашай мовы, нашай культуры, усяго таго, што аб'ядноўваеца словам беларушчына. І яго ўяўленне малюе нейкую птушку, прыгожую, дзівосную, падобную на галубку, толькі большую, але параненую коршакам ці, можа, арлом; ён кружыць у небе, цікуе, гатовы зноў кінуцца на ахвяру і ўпіцца кіпцюрамі ў яе цела, і дзяўбаць, дзяўбаць... Птушка ўжо крышкі акрыла, і рупіць ёй узляцець, і яна спрабуе зрабіць гэта, але яшчэ не можа і толькі ўскрывае. Антону нават здалось, што ён пачуў гэты крык, і ён здзівіўся і сам ускрыкнуў ад спалоху. Але мозг яго жыў па сваіх законах, і Антон сказаў сабе: "Дык хіба я не паранены, як тая птушка..." Ён шпурнуў ручку на стол і устаў, каб ісці ў пасцель. Позірк яго міжволі зноў слізгануў на карцінках на сцяне і спыніўся на фотаздымку, дзе знята яго ўнучка. Гэтам фотаздымку ўжо гадоў пяць. Тады ўнучка была студэнтка-першакўрсніца. На здымку яна не адна, а ў гурце такіх жа, як яна, дзяўчат і юнакоў, што сабраліся ў скверы Янкі Купалы на святкаванні Дня Незалежнасці Беларусі. Пасталі ў цесную шарэнгу на алеі сквера перад помнікам паэту. І заспявалі. Унучка з сяброўкай, таксама тады студэнткай універсітэта, стаяць справа, крайнія ў шарэнзе. Так здарылася, што Антон не быў на той урачыстасці, але ведае, што спявалі яны беларускія песні. А цяпер, глядзячы на гэтую дарагою яму карцінку, Антон падумаў, што, магчыма, у той момант, які схоплены фатографам на гэтым здымку, яны спявалі якраз Купалаву песню: "Ад прадаедаў спякон вякоў мне засталася спадчына". Сквер густа запоўнены людзьмі, над іх галавамі бел-чырвона-белыя сцягі, транспаранты з выявай Пагоні, з лозунгамі "Жыве Беларусь".

Антон ледзь стрымаўся, каб не ўсклікнуць уголас: "Дык гэта ж усё ўнучкі і праўнучкі Янкі Купалы".

Мільгануў у Антонавай памяці і знік даўні таварыш, дзед, у якога сем унукаў. Чаму гэта Антон здзівіўся тады гэтаму? У яго ж бацькі, як ён цяпер падлічыў, было дзевяць унукаў. Ён зноў глянуў на карцінку. Вунь колькі ўнукаў і праўнучкаў у Янкі Купалы. Жыве з імі Купалава душа, Купалава песня.

Дык, можа, і не загіне Беларусь; дык, можа, і жыццё беларускі род...

Антон апусціўся на крэсла. Яго рука звякла пацягнулася па ручку.

У нядаўнім мінулым, у апошнія гады існавання СССР, штотыднёвік "Кніжное обозрение" практыкаваў друкаванне спісаў 100 лепшых кніг года. Той, хто цікавіўся імі, памятае, што ў іх некалькі разоў траплялі і навукова-папулярныя выданні выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Пётруся Броўкі. Цяпер гэта не робіцца — такі ўжо час, што сродкі масавай інфармацыі, тэлевізійныя праграмы чамусьці больш ахвотна звяртаюцца да спісаў лепшых фотамадэляў, камерцыйных банкаў і тавараў, забаўляльных праграм, хітоў-парадаў і да т.п. Сумна, але факт — рэйтынг і прыярытэт сапраўдных культурных каштоўнасцяў адсутны імі з авансцэны ў яе глыбіню.

Тым больш радасна, што беларускае нацыянальнае кнігавыданне, і ў прыватнасці, дзейнасць выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" даюць падставы для аптымістычнай ацэнкі перспектывы іх развіцця. У пацярджанне гэтай думкі давайце прыгадаем толькі некаторыя з выпушчаных у 1995 годзе згаданым выдавецтвам кніг — "Мысліцелі і асветнікі Беларусі", 2 том "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі", "Храналогія гісторыі Беларусі", "Блакітная кніга Беларусі", энцыклапедыя "Беларуская мова", яшчэ адзін дадатковы тыраж 3-томнага "Руска-беларускага слоўніка" і іншыя. І ўпэўнены, што калі б сёння друкаваліся спісы лепшых кніг года, то законнае месца ў ім заняла б апошняе выданне БелЭн — аднатомны энцыклапедычны даведнік "Беларусь". Такого грунтоўнага даведніка аб дзяржаве і яе знакамітых грамадзянах пры асобных яго недахопах рэспубліка яшчэ не мела. Гартаеш яго старонкі і бачыш — якая багатая гісторыя і культура Беларусі, які складаны яе лёс і перспектывы эканамічнага і грамадскага развіцця, як многа зроблена і колькі яшчэ трэба зрабіць, каб увесці гэты непаўторны край на ўзровень, адпаведны душы і памкненням працавітага і разважлівага людю, што яго насяляе.

Небагаты, але добра праілюстраваны ў даведніку цыкл прыродазнаўчых артыкулаў, выяўляе ўсе асноўныя прыметнасці беларускай прыроды — яе спакой і някідкасць, яе валюшчавую азэрную сям'якасць і зеляніну лясоў, дагледжанасць палаткаў і свет жывых істот, багатыя нетраў і пераўтваральны ўплыў чалавека на працягу многіх тысячагоддзяў яго існавання тут, практычна ў самым ценры Еўропы. Чарнобыльскі пыл і попел унеслі ў агульную карціну свае чорныя фарбы. І ўсё ж людзі і прырода жывуць, хай з болем у душы, але не губляючы аптымістычных спадзяванняў, і надзеі на тое, што гэтая зямля будзе квітнець і радаваць усіх, каго яна корміць, вабіць да сябе.

Высокай інфармацыйнай насычанасцю ў даведніку вылучаюцца артыкулы пра мінулыя і сучасную гісторыю Беларусі — іх змешчана ў даведніку больш за тысячу. Не ўсюды ў іх удалося пазбегнуць пэўнай запалітызаванасці выкладання дугарадных для такога выдання звестак. Але ж можна зразумець і ўкладальнікаў даведніка: любая энцыклапедыя — гэта зрэз поглядаў пэўнай эпохі, пэўнага часу. Ваганні грамадскай думкі, эканамічнай і палітычнай насычанасць і нестабільнасць жыцця, усплёскі эйфарыі, апатыі і барацьбы за кансалідацыю лепшых памкненняў не маглі не накласці пэўны адбітак і на адбор падзей і фактаў і на іхсэнсавае адлюстраванне. Галоўнае ўсё ж у іншым — канва гістарычнага лёсу і развіцця Беларусі ў даведніку акрэслены з дастатковай глыбіняй; тое, што вядома дакладна, мае ўстойлівае навуковае абгрунтаванне — у ім прысутнае, тое, што яшчэ не выкрышталізавалася, спрэчнае, падлягае будучаму асэнсаванню, — падаецца сціпла. Цяжка, амаль немагчыма паспець за хуткаплынным часам пераходнага перыяду, калі ці не штодня аб'ядноўваюцца і раз'ядноўваюцца партыі і

рухі, прыходзяць і сыходзяць са сцэны іх лідэры, мяняюцца, удакладняюцца ці пераглядаюцца канцэпцыі эканамічнага і палітычнага развіцця. Мо таму больш падрабязна расказана ў даведніку пра падзеі гістарычнага мінулага (перыяды Кіеўскай Русі, Вялікага княства Літоўскага, знаходжання Беларусі ў складзе Расійскай імперыі), і сцісла пра падзеі апошніх дзесяцігоддзяў, савецкага і постсавецкага перыядаў.

Але будзем справядлівымі: той, хто цікавіцца менавіта гэтым адрэзкам часу, знойдзе ў даведніку грунтоўныя і ў многіх момантах раней малавядомыя звесткі і пра звязаныя з ім падзеі — кастрычніцкую рэвалюцыю і першую сусветную і грамадзянскую вайну, пра НЭП, калектывізацыю і індустрыялізацыю, трагічны для беларускага народа перыяд Вялікай Айчыннай вайны і час аднаўлення народнай гаспадаркі, пра складанасці, поспехі і страты ў грамадскім развіцці, барацьбу ідэі і поглядаў, пра ролю Беларусі ў складзе СССР, стасункі з замежжам на міжнароднай арэне.

Можна пагадзіцца ці не пагадзіцца з выкарыстанай пры гэтым у кнізе канцэпцыяй энцыклапедычнай фіксацыі фактаў, але важней, відаць, тое, што ацэнку іх даведнік нікому не навязвае, пакідаючы кожнаму рабіць уласныя вывады і ацэнкі адпаведна ўласным поглядам і менталітэту. Любы ж замежны даследчык Беларусі, прыхільны ці не прыхільны да яе палітыкі, наўрад ці знойдзе магчымасць на адставе аналізу даведніка папкінуць яго стваральнікаў і дзяржаўныя органы ва ўнутранай альбо вонкавай цэнзурі, матэрыял жа для роздуму знойдзе ў ім багаты. У гэтым сэнсе даведнік па праву можна назваць своеасаблівай візітоўкай рэспублікі, здольнай уносіць у яе імідж за яе межамі станючыя рысы.

Добра ўсім вядома і наступнае: гісторыю любой краіны робяць людзі, яны фарміруюць яе культуру, назавашаюць і перадаюць нашчадкам духоўную спадчыну, матэрыяльную аснову і здабыткі іх існавання. Каля 1600 артыкулаў даведніка расказваюць пра вядомыя людзей краю. Есць сярод іх і асобы, у дзейнасці якіх мелі месца і негатывныя моманты, але ж абсалютная большасць — гэта тыя, хто сваім жыццём, шчырай у аснове дзейнасцю далучыўся ці далучаецца сёння да лёсу і клопату Бацькаўшчыны, адданы свайму краю і народу. І не прагледжаецца пры гэтым аніякай нацыянальнай пыхі, бо ніколі людзі Беларусі не надавалі значэння нацыянальнай прыналежнасці той ці іншай асобы. Галоўнае — які ўклад яна зрабіла ў скарбонку мацавання яе дзяржаўнасці, развіцця культуры, навукі, эканомікі. Не абышлося тут без страт (вельмі ўжо абмежаваны даведнік аб'ёмам, зроблены аж на краі магчымага — ажно 800 старонак) і без перабольшання (прагледжаецца месцамі ўхл у кола прадстаўнікоў гуманітарнай сферы і часткова "здробленасць" некаторых персаналій). Тым не менш, дзейнасць найбольш выдатных дзеячаў асветніцтва, мастацтва, літаратуры, нацыянальна-вызваленчага руху, сучаснага дзяржаўнага будаўніцтва, навукі ў

ім асветлена і надзелена асаблівай увагай. Значым, што ў выданні змешчана 1300 каляровых і чорна-белых ілюстрацый, малюнкаў, даведчых карт і схем. Прывабны выгляд, грунтоўны фармат, цвёрды пералёт, высакі-касная папера, 800 старонак тэкставай часткі робяць выданне незаменимым атрыбутам для прэзентацыі айчынным і замежным наведвальнікам, кампан'ёнам па бізнесе, проста каштоўным падарункам пры віншаванні з нагоды свята, юбілею, сямейнай урачыстасці і г.д.

Як жа стала магчымым ажыццявіць такое высоказатраднае, складанае і цяжкае як у падрыхтоўцы, так і ў паліграфічным ажыццяўленні выданне? На гэтае пытанне выконваючы абавязкі галоўнага рэдактара "БелЭн" Яўген Малашэвіч адказаў сцісла: "Толькі і толькі дзякуючы дзяржаўным уладам і Міністэрству культуры і друку. Дзякуй ім за гэта, дзякуй за тое, што, нягледзячы на ўсе эканамічныя і палітычныя складанасці, Рэспубліка Беларусь на постсавецкай прасторы засталася бадай, адзінай рэспублікай, дзе нацыянальнае навуковае і энцыклапедычнае выданне на працягу ўсіх гадоў знаходзіць разуменне і ўсямерную падтрымку".

Высока ацэньваючы энцыклапедычны даведнік, разам з тым хацелася б выказаць і некалькі канструктывных пажаданняў. Апошнія прадыхтаваны яшчэ і тым, што даведнік, па ўсім відаць, хутка разыдзецца і патрэбна будзе новае выданне. У аснове падрыхтоўкі даведчых літаратуры павінен закладвацца праграмна-метава метады і дакладнае арганізацыйна-метадычнае забеспячэнне, якое ўключае і фармальныя падыходы, абавязаныя забяспечваць аб'ектывнасць падачы матэрыялу. У прыватнасці, больш увагі трэба надаць фарміраванню навукова-рэдакцыйнага савета па гэтым выданні. Маюцца на ўвазе яго шматфункцыянальнасць, шматфункцыянальнасць, вытворчыя і сацыяльныя аспекты, якія савет закліканы вырашаць, навуковыя праблемы ў дачыненні да артыкулаў гуманітарных, тэхнічных і прыродазнаўчых навук, роля, месца і значэнне канкрэтных дзеячаў па адпаведных перыядах развіцця дзяржавы на аснове аб'ектывнага навуковага аналізу. Пры гэтым неабходна ўлічваць складанасць нашага часу, калі яшчэ робяцца толькі першыя крокі па шляху ўсеабавага асэнсавання гістарычных падзей па-за межамі і ўнутры нашай дзяржавы. Немагчыма не ўлічваць, што падзел дзяржавы на "чырвоны" і "белы" меў і мае такія вынікі, пераадоленне якіх — найважнейшая і найскладанейшая задача сучасных і будучых пакаленняў аб'ектывных і таленавітых даследчыкаў. Трэба дабіцца таго, каб падзеі і людзі, якія адыгрывалі значную ролю ў жыцці дзяржавы, не засталіся па-за ўвагай складальнікаў даведніка.

Есць у нас заўвагі і адносна складу рэдакцыйнай калегіі. Шматпытанняў можна паставіць па бібліяграфіі, транскрыпцыі і этымалогіі, камплектаванні, тэхнічных пытаннях падрыхтоўкі выдання, у тым ліку чыткі і пераносу правак, перадруюкі рукапісаў, карэктуры, вытворча-дыспетчарскіх службаў, пры больш дасканалай рабоце якіх многіх дробных недахопаў можна было пазбегнуць.

Але не глядзячы на пазначаныя недахопы, пэўны шлях пройдзены, пэўныя крокі зроблены, і ў даведніку ўтрымліваецца пэўны матэрыял, які адлюстроўвае падыход рэдакцыі і даведніка да сабранага ў ім матэрыялу і яго падачы чытачу.

Застаецца павіншаваць калектыв выдавецтва з выходам сапраўды кнігі года — энцыклапедычнага даведніка "Беларусь".

**В. КАВАЛЕНКА, акадэмік АНБ;
А. ПАДЛУЖНЫ, акадэмік АНБ;
Л. ГУРСКІ, член-карэспандэнт АНБ;
М. МУШЫНСКІ, член-карэспандэнт АНБ.**

Аб'явы

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ
АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС
на замяшчэнне пасады прафесарска-выкладчыцкага саставу (для тых, хто мае мінскую прапіску):

— кафедра філасофіі	
ст. выкладчык	- 1
— кафедра моў	
заг. кафедры (ангельская мова)	- 1
ст. выкладчык (ангельская мова)	- 1
ст. выкладчык (нямецкая мова)	- 1
— кафедра тэорыі музыкі	
дацэнт	- 1
— кафедра спеваў	
заг. кафедры	- 1
прафесар	- 1
— кафедра харавога дырыжыравання	
прафесар	- 1
— кафедра фізыхавання	
ст. выкладчык	- 1
— кафедра аркестравага дырыжыравання	
дацэнт	- 1

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы, згодна палажэнню аб конкурсах накіроўваць на імя рэктара на адрас:
220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.
Даведкі па тэлефонах: 227-49-42
226-06-70

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ
АБ'ЯЎЛЯЕ ПРЫЁМ
на 1996 год
У АСІСТЭНТУРУ-СТАЖЫРОУКУ
з адрывам ад вытворчасці па спецыяльнасцях:

КАМПАЗІЦЫЯ
ДЫРЫЖЫРАВАННЕ
ІНСТРУМЕНТАЛЬНАЕ ВЫКАНАЛЬНІЦТВА
СПЕВЫ

У асістэнтур-стажыроўку прымаюцца грамадзяне Рэспублікі Беларусь, якія маюць закончаную вышэйшую адукацыю і ступень бакалаўра (для асоб, якія скончылі Беларускаю акадэмію музыкі пасля 1995 года).

Паступаючыя здаюць конкурсныя ўступныя экзамены па спецыяльнасці (выкананне солнай праграмы) і калектыву (абарона рэфэрата і суб'яседаванне па тэорыі і гісторыі выканальніцкага мастацтва, педагогіцы і філасофіі).

Заява аб прыёме падаецца на імя рэктара з указаннем выбранай спецыяльнасці. Да яе трэба дадаць:

- асабісты лістак па ўліку кадраў і аўтабіяграфія;
- копія дыплама;
- выписка з працоўнай кніжкі;
- даведка аб стане здароўя;
- дзве фотакарткі (3x4);
- рэфэрат па выбранай спецыяльнасці;
- рэкамендацыя ДЭК для выпускнікоў 1995, 1996 гадоў.

Асобы, якія атрымалі дыплом аб вышэйшай адукацыі з адзнакай і рэкамендацыя ДЭК ад уступных экзаменаў вызваляюцца.

Дакументы прымаюцца з 3 па 18 чэрвеня 1996 года, уступныя экзамены з 25 чэрвеня.

Даведкі па адрасе: г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30, каб. 122, тэл. 226-11-76.

За апошнія дзесяць гадоў мы даведаліся пра вайну больш, чым за папярэднія сорак. Раскрываюцца архівы, зняты забароны на вывучэнне канкрэтных аперацый — напрыклад, катастроф пад Кіевам у 1941-м, пад Харкавам у 1942-м, цяжкіх баёў зімы 1943—1944 гадоў, пра Берлінскую аперацыю 1945-га года. Мы ўжо больш ведаем пра загараджальныя атрады, пра СМЕРШ, пра штрафныя батальёны. Высветляецца, што публічна няславячы — адзін "нямецкіх разбойнікаў", другі — "крыважэрных бальшавікоў", Сталін і Гітлер у цесным коле гаварылі адзін пра аднаго досыць паважліва.

Але на шляху да праўды аб вайне яшчэ дастаткова перашкод. Шмат нявывучанага, яшчэ больш скажонага. Ёсць людзі, асабіста зацікаўленыя ў тым, каб міфы жылі як мага даўжэй. Іншым проста цяжка расставацца са звыклымі стэрэатыпамі.

МЫ ЗА ЦАНОЙ НЕ ПАСТАЯЛІ

ПРАУДА ПРА ШТУРМ БЕРЛІНА

Як вядома, наступленне на Берлін пачалося 16 красавіка 1945 года. За тры дні да гэтага савецкія войскі, якія змагаліся на паўднёвым фланзе фронту і незадоўга перад тым адбілі апошняе нямецкае контрнаступленне ў Венгрыі, уступілі ў Вену. У штурме германскай сталіцы, план якога быў зацверджаны 1 красавіка на вузкай нарадзе ў Сталіна, удзельнічалі арміі трох франтоў: 1-га Беларускага, які пад камандаваннем Г. Жукава займаў цэнтральны ўчастак паласы наступлення; 2-га Беларускага пад камандаваннем К. Ракасоўскага, які наступаў больш на поўнач, і 1-га Украінскага, якім камандаваў І. Коней. Іх падштурхоўвала неабходнасць спынацца, каб адным ударам рассекчы вузел апошніх палітычных камбінацый, якія планаваліся немцамі. Наступленне пачалося яшчэ да таго, як арміі Ракасоўскага, якія толькі што закончылі баі ў Памераніі, паспелі зрабіць перагрупоўку і падрыхтавацца да аперацыі. У першы момант Сталін хацеў даверыць задачу ўзяцці Берліна аднаму Жукаву, але некаторыя военачальнікі прэччылі, і ён пакінуў адкрытай магчымасць таго, што танкавыя арміі Конева пры шчаслівых абставінах таксама павернуць на поўнач для нанясення ўдару па Берліне з паўднёвага і паўднёва-заходняга напрамкаў.

Кіраўніцтва аперацыяй па авалоданні Берлінам уяўляла для Жукава афіцыйнае прызначэнне яго першынства срод савецкіх палкаводцаў. Бітва, аднак, мала чаго дадала да яго ваеннай славы. Гэта была, па яго ўласным прызнанні, "адна з найцяжкіх аперацый другой сусветнай вайны". Пад Берлінам арганізуюча германская армія супраціўлялася з безагляднай упартасцю. З канца студзеня, калі савецкія войскі выйшлі на Одер, у немцаў быў час умацаваць подступы да горада. Жукаў пачаў штурм глыбокай ноччу, пры святле пражэктараў. Але эфект нечаканасці быў адносны. За Одерам яго дывізіі сутыкнуліся з магутнымі ўмацаваннямі Зеелаўскіх вышынь, якія прыкрывалі сталіцу; пераадолець гэту перашкоду ім удалося толькі на трэці дзень і цаной велізарных страт.

Кіраўніцтва аперацыяй з боку Жукава пазней стала прадметам суровай крытыкі некаторых праслаўленых генералаў, якія былі тады ў яго ў падначаленні. Верагодна, у

імкненні хутчэй дамагчыся перамогі ён сапраўды дапусціў празмернае скачванне танкавых і стралковых дывізіяў у вузкай паласе наступлення, з-за чаго войскі, перашкаджаючы адно аднаму, рухаліся марудней, чым маглі б. Больш пасляховым было наступленне Конева, якому не трэба было штурмаваць горад улоб. Пераадолеўшы раку Нейсэ, яго фронт здолеў прарваць лінію варажых абароны і ўвесці ў праўні танкавыя арміі генералаў Рыбалкі і Лелюшанкі, якія ў сваю чаргу атрымалі загад Сталіна наступаць на Берлін. 20—21 красавіка войскі Конева і Жукава амаль адначасова дасягнулі ўскраін германскай сталіцы.

З аперацыйнай зводкі Саўінфармбюро за 30 красавіка 1945 года: "Войскі 1-га Беларускага фронту, працягваючы весці вулічныя баі ў цэнтры Берліна, авалодалі... Войскі 1-га Украінскага фронту працягвалі весці вулічныя баі ў паўднёва-заходняй частцы Берліна і занялі шэраг кварталаў...". Здаецца, усё ў парадку, Берлін узяты ў шчыльнае калюца, нават у ваенных спецыялістаў, не кажучы ўжо пра цывільных, не выклікала сумнення: усё ідзе па плане.

Між тым, два відныя маршалы наладзілі вар'яцкую гонку за Берлін, імкнучыся абагнаць адзін аднаго.

З пачаткам Берлінскай аперацыі 1-ы Беларускі фронт паймаў наперад, "аперэдкавачы графік". Пры гэтым непазбежна несучы велізарныя страты, асабліва каля Зеелаўскіх вышынь, пакідаючы там горы трупаў. Не адставаў і 1-ы Украінскі фронт, які ўжо 18 красавіка з ходу фарсіраваў раку Шпрэе. А яшчэ праз дзень, 20 красавіка, маршал Коней выдае загад камандуючым 3-й і 4-й гвардзейскіх танкавых арміяў: "Войскі маршала Жукава за 10 км ад усходняй ускраіны Берліна. Загадаваў ноччу ўварвацца ў Берлін першымі. Выкананне данесці".

У гэты ж дзень, 20 красавіка, маршал Жукаў выдае свой загад — камандуючаму 2-й гвардзейскай танкавай арміі: "Пашліце ад кожнага корпуса па адной лепшай брыгадзе ў Берлін і пастаўце ім задачу: не пазней за 4 гадзіны раніцы 21 красавіка любой цаной прарвацца на ўскраіну Берліна і адразу ж данесці для даклада т. Сталіну і аб'яўлення ў прэсе".

Цану сацыялістычнага саборніцтва ў мірны час мы

ведаем — недакручаныя гайкі і балты. У ваенны час — людскія ахвяры. Масавыя.

У Берліне, каб, відаць, дагадзіць абодвум маршалам, правялі размежаваную лінію паміж войскамі франтоў проста па цэнтры горада: дасюль — наступаць, а далей — не. Але танкісты Конева ўварваліся ў тыл танкістам Жукава. У выніку — сумятня, новыя ахвяры.

Да гонару Конева, ён апамятаўся першым і прапанаваў Жукаву прыняць сумесныя меры. Жукаў замест адказу даў тэлеграму Сталіну: афіцыйна — даклад, па сутнасці — штосяці сярэдняе паміж скаргаў і даносам: "Наступленне часцей Конева па тылах 8 гв. А і 1 гв. ТА стварыла блытаніну і перамешванне часцей, што крайне ўскладніла кіраўніцтва боем. Далейшы іх рух у гэтым напрамку можа прывесці да яшчэ большага перамешвання і да ўскладнення ў кіраванні".

Танкісты Рыбалкі вымушаны былі павярнуць ад цэнтра на захад. Цэнтр жа Берліна дастаўся цяпер Жукаву. І галоўнае — рэйхстаг.

Другія маштабы — другія чыны. Бралі Берлін — саборнічалі камандуючыя арміяў, бралі рэйхстаг саборнічалі каманды. З двух бакоў да сцен рэйхстага падышлі дзве дывізіі 1-га Беларускага фронту — 150-я стралковая пад камандаваннем генерал-маёра В. Шацілава і 171-я стралковая пад камандаваннем палкоўніка А. Нягоды. У кожнай дывізіі — па сваім Сцягу Перамогі з дзевяці (па колькасці дывізіяў).

30 красавіка каля трох гадзін дня палкоўнік Зінчанка (з дывізіі Шацілава) паведаміў каманду Неустрову аб тым, што ёсць сакрэтыя загады маршала Жукава, у якім аб'яўляецца падзяка войскам, якія ўзялі Сцяг Перамогі. Абодва разгубіліся: рэйхстаг не ўзяты, сцяг не ўстаноўлены, а падзяка ўжо аб'яўлена... Каб дасягнуць рэйхстага, трэба было пераадолець Каралеўскую плошчу, пакрытую заваламі, барыкадамі, надаўбнямі. Плошчу перасякаў канал, за якім — траншэі, доты, зеніткі, пастаўленыя на прамую наводку. Пад прыцэлам быў кожны метр плошчы. З замураваных вокнаў самога рэйхстага вытыркаліся кудамі ствалы.

Калі з'явіўся загад Жукава, нашы салдаты яшчэ толькі зрабілі першую спробу вяртацца на плошчу і тут жа заляглі, прыціснутыя шквальным агнём. Сама больш

уражвала тое, што ў сакрэтным загадзе маршала, акрамя падзякі войскам свайго фронту, апісаліся і падрабязнасці ўзяцці рэйхстага: "Праціўнік у раёне рэйхстага аказваў жорсткае супраціўленне нашым наступаючым войскам, ператварыўшы кожны будынак, лесвіцу, пакой, сутарэнне ў апорныя пункты і ачагі абароны. Баі ўнутры галоўнага будынка рэйхстага пераходзілі ў неаднаразовыя рукапашныя сутычкі. Войскі 3-й ударнай арміі зламалі супраціўленне ворага, занялі галоўны будынак рэйхстага і сёння, 30.04.45 г., у 14.25 узялі над

ім наш савецкі сцяг".

Саўінфармбюро пайшло яшчэ на большыя "прыпіскі", паведаміўшы 30 красавіка, што "сёння ў чатырнаццаць гадзін савецкія байцы авалодалі будынкам нямецкага рэйхстага і ўстанавілі на ім Сцяг Перамогі".

Прыціснутыя агнём да зямлі, салдаты прадаўжалі ляжаць на плошчы. Камандзір дывізіі патрабаваў ад палкоўніка Зінчанкі: "Калі няма нашых людзей у рэйхстагу і не ўстаноўлены там сцяг, то прыміце ўсе меры любой цаной устанавіць сцяг ці сцяжок хоць бы на калоне параднага пад'езда. Любой цаной!"

Стала ясна: камдыў Шацілаў, баючыся, як бы другі камдыў — Нягода, не далажыў раней за яго аб узяцці рэйхстага, адрапартаваў аб узяцці Сцяга Перамогі над рэйхстагам камандзіру 79-га стралковага корпуса генерал-маёру Пераверткіну, той — камандуючаму 3-й ударнай арміі генерал-палкоўніку Кузняцову, а той — Жукаву.

Зноў — любой цаной. Ні пра які Сцяг Перамогі гаворкі, вядома, не магло быць. Адзіночкі-добраахвотнікі, самыя адчайныя, разарваўшы нямецкія пухавікі з чырвонай тканіны, кінуліся з гэтымі сцяжкамі да рэйхстага, каб устанавіць іх дзе заўгодна — на калоне, на фасадзе, на вузлу будынка, у вакне. Але рабілася не так, як рабілася ва ўсіх войнах — спачатку авалодвалі, потым устанавілі. Тут жа было ўсё наадварот. Адзіночкі-добраахвотнікі загінулі. Усе.

Батальён Неустрова пайшоў на расшчы штурм. Толькі з чацвёртай спробы ўварваліся ў рэйхстаг... Колькі ж чалавек загінула ў час штурму рэйхстага? Афіцыйнай статыстыкі страту баля за рэйхстаг няма.

Берлінская аперацыя аказалася адной з самых кровапралітных, ахвярных за ўсю вайну. Агульная колькасць страт: забітых і параненых — 352,475 чалавек. З іх: незваротных страт, г. зн. забітых — 78,291 чалавек; "санітарных страт" — параненых, кантужаныя, абпаленыя і г. д. — 274,184 чалавек. Колькі з іх выжыла, колькі памерла або стала інвалідамі — невядома. Да гэтых лічбаў трэба дадаць і страты за Берлін дзвюх польскіх арміяў: незваротных — 2,825 і "санітарных" — 6,067 чалавек.

Горка і крыўдна. Чатыры гады вайны былі ўжо ззаду, і Берлін быў асуджаны, войскі саюзнікаў не збіраліся яго

штурмаваць, ён быў наш — ва ўсіх выпадках.

І яшчэ пра наша цыннічае імкненне акругляць страты. А ва ўсе дзесяцігоддзі мы іх акруглялі да мільёна! Пры Сталіне страты вылічваліся лічбай у 7 мільёнаў загінуўшых, потым — 20 мільёнаў, цяпер — 27 мільёнаў. Апошняю лічбу назвалі зусім нядаўна. Між тым, калі дакладней, агульныя страты ў вайне складаюць 27.600.000 чалавек. Таксама акруглілі, але ўжо да сотняў тысяч.

Па выніках падлікаў Генеральнага штаба Узброеных Сіл Расіі за гады Вялікай Айчыннай вайны агульны незваротныя страты (забіта, прапала без вестак, трапіла ў палон, памерла ад ран, хвароб і ў выніку няшчасных выпадкаў) Савецкіх Узброеных Сіл разам з пагранічнымі і ўнутрынамі войскамі склалі 11 млн. 444 тыс. 100 чалавек. Пры гэтым армія і флот страцілі 11 млн. 285 тыс. чалавек, унутраныя войскі — 97 тыс. 70 чалавек, пагранічныя войскі і органы бяспекі — 61 тыс. 400 чалавек.

Астатнія страты — звыш 17 млн. — гэта грамадзянскае насельніцтва акупаваных і прыфрантавых тэрыторый. З іх каля 8 мільёнаў загінула на акупаваных і прыфрантавых тэрыторыях ад голаду, бомбёжак, артабстрэлаў, цяжкіх умоў жыцця, непасільнай працы. Яшчэ больш за 2 млн. загінула на прымусовых работах у Германіі. Колькасць знішчаных у выніку гітлераўскай палітыкі генацыду (расстраляных, загінуўшых у гета, турмах, канцлагерах) склала больш за 7 мільёнаў чалавек. Такім чынам, прамыя і ўскосныя страты насельніцтва СССР у гады Вялікай Айчыннай вайны, зыходзячы з наяўных дадзеных, можна ацаніць у 48—50 мільёнаў чалавек.

Але з усіх шматлікіх разнавіднасцей страт — ваенных і грамадзянскіх, на перадавой, у тыле, упалоне — мы ніколі не даведаемся, магчыма, аб галоўных нашых ахвярах — тых, якіх можна было пазбегнуць. Колькі загінула тых, хто не павінен быў загінуць? Гэтымі падлікамі не займаецца ніхто, і гэтага мы ніколі не даведаемся.

Акрамя звычайнага праліку, абьякаваўшы або самадурства камандзіраў, былі і чыста савецкія прычыны непраўданага масавых ахвяр — як жылі, так і ваявалі. Кіеў скажам, вызвалілі да абедзеннага стала: да чарговай гадавіны рэвалюцыі. Так, укладліся, вызвалілі 6 лістапада 1943 года. Але якой цаной!

... У той страшнай вайне саюзнікі адмовіліся ад думкі штурмаваць сталіцу Германіі: генерал О. Брэдлі падлічыў, што штурм Берліна будзе каштаваць англа-амерыканскім салдатам 100.000 жыццяў. На такія ахвяры яны вырашылі не ісці.

Вядома, адмаўляцца ад камфортных гістарычных штампаў далёка не проста. Занадта шмат замешана асабістых лёсаў, успамінаў, болю страт. На многім ляжыць непазбыўная пячатка сакральнасці: мільёны насмерць стаялі за бацькоўскі дом, за родных, за Радзіму; спакутаная зямля, нябачаныя разбурэнні, амаль 27 мільёнаў загінуўшых... Любыя негатыўныя інтэрпрэтацыі гэтых падзей — нават досыць аргументаваныя — могуць закрануць і закранаюць вельмі асабістае, памяць індыўідуальную, памяць гістарычную.

Аднак нават пры ўсім гэтым мы не можам, не павінны і проста не маем права быць незацікаўленымі ў пошуку гістарычнай праўды.

Ігар КУЗНЯЦОЎ,
кандыдат гістарычных
наук, дацэнт

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцый газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газеты рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарохаўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЕДАКЦЫ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461
намеснік галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзель:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукпісаў рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыяў.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7332.
Нумар падпісаны 8.5.1996 г.
Заказ 2233/Г

П 123456789 101112
М 123456789 101112